

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

ČESKOSLOVENSKÝ ROZHLAS A POLITICKÉ PROCESY
- analýza politických procesů v rozhlasovém vysílání v letech
1949 – 1952

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Mgr. Marek Šebeš, Ph.D.

Autorka práce: Helena Čechová

Studijní obor: Z-OV/ZŠ

Rok obhajoby: 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů, které cituji a literatury uvedené v seznamu literatury a internetových zdrojích.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 26. dubna 2012

Helena Čechová

Poděkování

Ráda bych poděkovala zejména svému vedoucímu diplomové práce Mgr. Marku Šebešovi, Ph.D. za odbornou pomoc, vstřícnost, připomínky a ochotu při zpravování této práce. Poděkování patří i pánům Janu Petránkovi a Richardu Seemanovi za cenné rady k obsahové stránce a mé rodině za podporu a trpělivost.

ANOTACE

Ústředním tématem diplomové práce je fungování média Československého rozhlasu ve vymezeném období 1949 – 1952 s důrazem na jeho propagandistickou funkci při vysílání politických procesů. Práce je založena na předpokladu, že rozhlas ve své době představoval nejdůležitější masové médium, které dotáhlo komunistickou propagandu téměř k dokonalosti. Součástí je teoreticko-historický úvod doby konce 40. a počátku 50. let, který je dán do kontextu s vývojem instituce rozhlasu. Hlavní důraz je kladen na otázku uspořádání společnosti, formování veřejného mínění, hospodářskou situaci, na stranický aparát KSČ a zejména na historii politických procesů, které tvoří nejdůležitější mezník sledovaného období. Dobová historie je doplněna o vývoj Československého rozhlasu – programové změny, personální obsazení, celková organizace rozhlasové struktury. Druhá část práce se zaměřuje na praktickou stránku věnovanou komunistické propagandě podle sovětského vzoru, uplatňované cenzuře s důrazem na rozhlasové médium a především na medializaci politických procesů v samotném rozhlasovém vysílání. Cílem práce je podat čtenáři celistvý pohled na dobu počátku padesátých let a poukázat na činnost rozhlasu v referování o nezákonnosti a perzekuci nevinných osob.

ANNOTATION

The main theme of the thesis is the operation of the Czechoslovak broadcasting company in the defined period 1949 – 1952 with the accent on its propagandistic role during the broadcasting of political suits. This thesis is set up on the assumption that radio used to be the significant mass medium in that time and it made the communist propaganda perfect. The theoretical part deals with the introduction of the epoch by the end of 40's and the beginning of 50's and it is put into with the evolution of the broadcasting company. It focuses on the organisation of society, the formation of public opinion, the economic situation, the political party of KSČ and particularly the history of political suits, which comprised the most important crossroads of studied epoch. This part also includes the Czechoslovak broadcasting company – programmatic changes, personal cast and the whole organisation of radio structure. The practical part applies to the propaganda of communism according to the example of Soviet federation, censoring in radio and firstly the presentation of political suits in broadcast transmission. The aim of the thesis is to give the compact perspective on 50's and to point out activities of the radio dealing with illegality and persecution of innocent people.

1. Úvod	7
2. Metodika práce a rešerše literatury	9
3. Československý rozhlas	12
3.1 Založení a vývoj Československého rozhlasu	12
3.2 Vývoj rozhlasu ve 30. letech a v době německé okupace	15
3.3 Rozhlas v poválečných letech 1945 – 1948	18
3.3.1 Organizační struktura rozhlasu	19
3.4 Postavení Československého rozhlasu v 50. letech	22
3.4.1 Programová skladba po roce 1948	23
3.4.2 Změny ve vedení rozhlasu neboli „obměna kádrů“	25
4. Politické procesy	26
4.1 Historická charakteristika doby 50. let	27
4.1.1 Hospodářská situace v Československu	29
4.1.2 Společenská situace	30
4.1.3 KSČ a organizace poúnorové politiky	31
4.2 Největší a nejvýznamnější politické procesy	34
4.2.1 Případ Rudolfa Slánského	38
4.2.2 Příběh Milady Horákové	43
4.2.3 Mechanismus výroby procesů	45
5. Politické procesy ve vysílání Československého rozhlasu	48
5.1 Cenzura a propaganda Československého rozhlasu	48
5.1.1 Řízení propagandy v rukou politické moci	50
5.2 Zařazení procesů do vysílání – programové změny	53
5.3 Vyprávění pamětníků	58
5.3.1 Richard Seemann	59
5.3.2 Jan Petránek	61
6. Závěr	65
7. Literatura a internetové zdroje	67
8. Seznam obrazových příloh	70

1. Úvod

Politické procesy charakterizují novodobé období českých dějin, kdy nadvláda jedné strany držela pevně v rukou otěže moci a nezákonnými postupy rozhodovala o ceně lidského života. Komunistická strana organizovala celou tehdejší společnost pomocí všech veřejných institucí, která postupně získala pod svou zprávu. Mezi ně patřil i Československý rozhlas, v té době jedním z nejvyhledávanějších médií, jež dokázalo velmi účinně přenášet ideologické myšlenky a následně tak formovat mentalitu obyvatelstva.

Téma práce jsem si vybrala pro jeho zajímavost spojující nedávnou a nechvalně proslulou historii ČSR a zároveň moc média, kterou tehdejší rozhlas bezesporu měl. Z dnešního pohledu je velmi obtížné analyzovat dobu nesvobody bezprostředně navazující na válku a znemožňující obyvatelům možnost volby uspořádání vlastního života. Navíc rozhlas jakožto prostředek šíření kulturně-politických informací, se významně podílel na utváření společnosti a stal se masově vyhledávaným zdrojem informací. Je zajímavé, na základě dnešního postavení rozhlasu, nahlédnout do minulosti a pozorovat jeho tehdejší fungování ve službě jedné strany.

Teoretická část práce zahrnující především historickou faktografii, vychází zejména z knih Karla Kaplana, který je mezi širokou odbornou veřejností považován za experta na komunistické Československo. Jeho práce zahrnuje desítky knih, jež se velmi podrobně zaměřují na jednotlivá politická témata a dávají čtenáři souhrnný a ucelený obraz o celé poválečné době v ČSR. Další výchozí literaturu tvořily knihy Jiřího Knapíka zabývající se československou kulturní politikou, stejně jako publikace autora Alexeje Kusáka. Významným pramenem o vývoji v rozhlasu byla potom kniha od kolektivu autorů *Od mikrofonu k posluchačům* a různé knižní brožury vydané ke kulatým výročím rozhlasového vysílání.

Druhá část práce je praktičtěji zaměřená. Její obsah z materiálů sesbíraných v archivech Českého rozhlasu a Národního archivu a ze spolupráce s Ústavem pro studium totalitních režimů. Některé přílohy byly použity z knih Karla Kaplana, Pavlíny Formánkové a Petra Koury nebo časopisu *Paměť a dějiny*.

Diplomová práce se zaměřuje na období let 1949 – 1952, kdy perzekuce a nezákonnosti dosahovaly svého vrcholu. Ústředním tématem se stává instituce rozhlasu, která jako „hlásná trouba“ tehdejšího režimu reprodukovala obyvatelstvu

vše, co dovoľovala a schvalovala komunistická propaganda. Jedním z témat byly i zmíněné politické procesy, které by bez rozhlasového vysílání nedosáhly takové pozornosti, jakou měly a dodnes stále mají. Pomocí případové studie se v práci zaměřujeme na medializaci procesů ve vysílání rozhlasu a na základě archivních materiálů dokládáme jejich zařazení do vysílacího programu. V rámci obsáhlosti a náročnosti tématu se studie věnuje pouze dvěma největším a nejdůležitějším procesům té doby, které byly s naprostou jistotou rozhlasem přenášeny, s Miladou Horákovou a spol. a s Rudolfem Slánským a jeho skupinou.

První kapitoly se věnují vzniku rozhlasu jako média, jeho postupnému zabydlování se v domácnostech a získávání serióznosti a uznání ve službách informování veřejnosti. Zdůrazněno je především období poválečné a následující počátek 50. let, kdy rozhlas vstoupil do služeb KSČ a na dlouhá léta se stal nejmasovějším prostředkem podporujícím komunistickou ideologii podle sovětského vzoru. Rozhlas prošel mnoha fázemi reorganizací celkové struktury, a to jak v oblasti personální, tak programové. V závislosti na rozhodnutích ÚV KSČ upravoval své vysílání podle obdržených instrukcí a ze zajímavé předválečné programové skladby se stal nudný politický reproduktor stalinské Moskvy.

Další část je zaměřena na historický kontext doby, který slouží k pochopení celistvé podstaty uváděné problematiky. Je zde shrnuta situace národního hospodářství, uspořádání společenských poměrů, a také mocenská a institucionální struktura KSČ jako hlavní postavy celého státně-politicko-společenského dění. Důležitou součástí je pak samotná historie politických procesů s důrazem na ty nejvýznamnější (uvedeny výše). Obsahuje popis jejich vzniku, plánování, angažování StB a ministerstev vnitra a spravedlnosti, vzhled tehdejší justice a práci jednotlivých zaměstnanců, výběr obžalovaných, uplatňované metody atd.

Stěžejní kapitolu tvoří analýza zařazení procesů do vysílání rozhlasu. Největší vliv na celou problematiku měla masivní propaganda a cenzura řízená směnicemi z ÚV KSČ. Rozhlas na základě jednotlivých stranických nařízení měnil vysílání a zařazoval do něj pouze schválené programy, které by vhodně ideologicky vychovávaly a ovlivňovaly společnost. Veškeré zpravodajství, literárně-dramatické nebo hudební pořady byly ostře kontrolovány cenzurním systémem, což se projevilo zejména ve zkreslování skutečnosti dané politické situace.

Cílem této práce je nahlédnout pod pokličku komunistického režimu a podat celistvý a objektivní obraz problematiky medializace politických procesů

Československým rozhlasem. Pokusit se zmapovat práci rozhlasu při zveřejňování citlivých informací podle přesného nařízení KSČ a jeho podíl na mechanismech komunistické propagandy. Na základě sesbíraných materiálů z různých archivů, rozhovorů s pamětníky a bývalými rozhlasovými pracovníky vznikla studie, která předkládá čtenáři úzký výsek z historie Československa zaměřený na rozhlasovou mediální scénu, jako součást komunistické moci.

2. Metodika práce a rešerše literatury

Teoreticko – historická část je postavena na knihách Karla Kaplana. Je obecně považován za odborníka ve svém oboru československé historie a v rámci literatury poválečného Československa se tímto tématem zabývá nejdůkladněji. Jeho knihy popisují charakteristiku doby – hospodářskou situaci, kulturní, politickou, společenskou. Zaměřuje se i na konkrétní témata jako např. Komunistická strana Československa, její orgány a institucionální postavení, justiční orgány, nebo politické procesy, z nichž některé (Milada Horáková, Rudolf Slánský) rozpracovává velmi podrobně. Součástí jeho práce jsou i podrobné životopisy významných komunistických funkcionářů (př. Klement Gottwald, Antonín Novotný, Rudolf Slánský). Na základě různých konzultací s pracovníky archivů byly Kaplanovy publikace vyhodnoceny jako základní, stěžejní a výchozí literatura pro tuto práci. K dokreslení celého historického celku jsem následně využila knih Jiřího Knapíka nebo Alexeje Kusáka, kteří popisují vývoj kulturní politiky po převzetí státní moci komunisty a některé kapitoly jsou věnovány instituci rozhlasu a jeho fungování na přelomu 40. a 50. let. Velmi zajímavá byla i kniha Pavla Tigrida, který z exilu vzpomíná na jednotlivé kapitoly z dějin ČSR a jeho objektivní popis situace pomohl k utvoření dalšího náhledu na celou problematiku.

Historie rozhlasu vychází výhradně z knihy rozhlasové edice Od mikrofonu k posluchačům. V jednotlivých kapitolách je zde zaznamenán celistvý vývoj rozhlasového vysílání s důrazem na programovou analýzu, personální obsazení a používanou techniku v jednotlivých obdobích. Podle vedoucí archivu Českého rozhlasu Mgr. Evy Ješutové je tato kniha soubornou publikací a nic podrobnějšího o rozhlase není k dispozici. Kniha v sobě zahrnuje obsah různých archivních fragmentů a starších publikací, které se věnují pouze krátkým historickým výsekům a

vzhledem k době, ve které byly vydány (před rokem 1989), nejsou tvořeny zcela objektivně a mnohdy dochází ke zkreslování skutečnosti. Dalšími zdroji dokládající formování rozhlasu byl zákon o jeho zestátnění z roku 1948 nebo rozhlasový bulletin zaměřující se na práci v rozhlase.

Praktická část práce je z velké části vystavěna na archivním materiálu. K jeho získání byly nutné četné návštěvy Národního archivu, pod který spadá i archiv Ústředního výboru KSČ. Jelikož se tato práce zajímá o poněkud „choulostivé“ informacemi o KSČ, bylo hledání potřebných materiálů velmi obtížné. K Miladě Horákové bylo informací opravdu hodně. Její složka je velmi obsáhlá a navíc mnoho relevantních důkazů bylo již využito v mnoha historických publikacích. S procesem Rudolfa Slánského byla práce mnohem obtížnější a bohužel nebyla tak úspěšná jako v případě procesu s Miladou Horákovou. Ačkoli jeho složka existuje a je přístupná, obsahuje pro práci méně důležité dokumenty. Jedním z vysvětlení neúplnosti této složky je mínění, jež podporuje myšlenku úmyslného zničení materiálů v roce 1968 a po sametové revoluci 1989. V té době již zcela vypluly na povrch všechny spekulace o nezákonnostech politických procesů a probíhaly četné rehabilitace nespravedlivě odsouzených. Pravděpodobně mohlo dojít k tzv. cirkulaci materiálu, který dnes může být někde uschován, ale stejně tak mohl být nadobro zničen. Toto tvrzení podporují i zprostředkovaná slova Karla Kaplana, že v šedesátých letech bylo v archivu KSČ mnoho zvukových pásek s Rudolfem Slánským – dnes jsou tyto pásky nezvěstné. Stejně tak nebyly k nalezení žádné dálnopisy nebo směrnice zasílané do rozhlasu a rozhodující o jeho fungování. Tyto informace jsou vyvozeny na základě dalších nepřímých důkazů, historické analýzy a svědectví pamětníků a bývalých rozhlasových pracovníků. Všechny tyto skutečnosti jsem získala prostřednictvím konzultací s odborníky, pracovníky archivu, rozhlasu a redaktory, kteří se již o podobné téma zajímali.

Důležitým stanovištěm při sběru dat byla také budova Českého rozhlasu. Sídlí zde jak hlavní archiv, tak i knihovna, jež je velmi bohatá na historickou literaturu. Čas strávený v rozhlasovém archivu byl využit pro poslech dochovaných záznamů z vybraných procesů. Měla jsem možnost slyšet záznam s Miladou Horákovou, Mjr. Nechanským, velmi krátký zlomek procesu s Rudolfem Slánským, pořad Zdeňka Nejedlého známého svými komentáři na aktuální společensko-politické dění, nebo pořad Karla Kyncla ze 60. let věnující se zpětnému pohledu na proces s Rudolfem Slánským. Velmi podstatnou a přínosnou částí byl pak náhled do

tzv. deníčků a tzv. plachet, které přímo znázorňují zařazení politických procesů do vysílání. Některé dny dokonce obsahují písemný zápis zpráv toho dne a badatel tak může vyvodit jistý styl komentování procesů. Z těchto materiálů je možné vytvořit závěr o fungování rozhlasu a jeho funkci v samotné tvorbě vysílání.

Další informace dotvářející úplný náhled na problematiku přinesly knihy doporučené vedoucí knihovny Českého rozhlasu Mgr. Kopřivovou, Mgr. Evou Ješutovou z archivu Českého rozhlasu, redaktorem ČRo Markem Janáčem, Mgr. Kopalem z Ústavu pro studium totalitních režimů a Karlem Čáslavským z Národního filmového archivu. V rámci svého hledání jsem shlédla dokument Proces H, který připravil kolektiv autorů pro Českou televizi, a kde jsou užity záběry Krátkého filmu. Filmové záběry byly pořizovány i při procesu s Rudolfem Slánským, ale bohužel se pásky nedochovaly. Došlo ke ztrátě jak zvukových pásek z Českého rozhlasu, tak filmových. Hlavní důkazy o procesu se Slánským byly tedy nejspíše zničeny nebo velmi dobře „uklizeny“. Jediným dochovaným záběrem je desetiminutová stopáž Krátkého filmu, která ale nepřináší nic podstatného. Většinu z tohoto času tvoří řeč prokurátora Urválka, která je ale zachována v písemné podobě v Národním Archivu.

Důležitou částí k získávání vhodného materiálu pak byly rozhovory se dvěma pamětníky a tehdejšími pracovníky Československého rozhlasu – panem Richardem Seemannem a Janem Petránkem. Oba dva jsou významní novináři současnosti, dodnes působí jako zkušení komentátoři v rozhlase a jejich autentické popisy 50. let dávají do souvislosti poznatky z tehdejší doby.

Celá diplomová práce je pokusem o shrnutí doby počátku 50. let se zaměřením na práci rozhlasu jako hlavního masového média ve službách komunistické propagandy v průběhu politických procesů. Z hlediska obtížnosti dohledání relevantních materiálů, dochází k mozaikovému skládání informací a vyvozování skutečností. Dosud neexistuje publikace zabývající se pouze medializací politických procesů v Československém rozhlase, dostupné jsou pouze malé zmínky v knihách věnovaných médiím 20. století.

3. Československý rozhlas

První myšlenky na založení rozhlasu přicházejí krátce po skončení I. světové války. Československo patří mezi dobře se rozvíjející poválečné státy, nicméně problémy tvoří stále ještě nevyrovnaná ekonomika, investice spojené s nastartováním hospodářství a snaha o rozvoj politických a kulturních oblastí. Myšlenku rozhlasu podporuje především rozšiřující se elektrifikace země, která ale na venkov postupuje pomaleji a zejména potenciál rozvíjejícího se elektrotechnického průmyslu.

3.1 Založení a vývoj Československého rozhlasu

Činnost Českého rozhlasu trvá bezmála devadesát let. Za léta svého vývoje se stal běžnou součástí téměř každé domácnosti a každý jeho přítomnost bere jako samozřejmost. Nicméně jeho rozvoj na počátku dvacátých let 20. století byl dost nejistý a obestřen mnoha otázkami a pochybnostmi.

Historicky první vysílání se uskutečnilo v roce 1919 na Petřínské rozhledně, kde byl nainstalován první provizorní vysílač. Vše proběhlo pod vedením pana Ing. Šimka a náplň programu tvořila rozléhající se hudba. Na tomto místě proběhl i druhý pokus, tentokrát byla hudba doplněna mluveným slovem. Třetí vysílání je často nazýváno jako „hromadné“ a uskutečnilo se v pražské Stromovce. Mělo velký ohlas a stalo se tak dalším hybným krokem k založení instituce rozhlasu a jejího vysílání.

Oficiální datum zahájení rozhlasového vysílání připadá na 18. května 1923 ve 20:15 hodin. Od této chvíle můžeme hovořit o pravidelném rozhlasovém vysílání. Tehdy ještě nebyla k dispozici budova na pražských Vinohradech, a tak se vysílalo ve vojenském stanu v Praze-Kbelích. Tvůrcem byla rozhlasová společnost Radiojournal, společnost s.r.o. založená Milošem Čtrnáctým, Eduardem Svobodou a spojením se společností Radioslavia, akciová společnost pro telegrafii a telefonii bez drátu v Praze, v jejímž vedení byl Ladislav Šourek. Ačkoli první vysílání proběhlo už květnu 1923, společnost Radiojournal byla legislativně ustanovena až v červnu téhož roku. V červenci pak získala licenci od Ministerstva vnitra a společnost začala užívat název Radiojournal, československé zpravodajství radiotelefonické.

Rozhlas byl na svém počátku chápán jako určitá výstřednost, atrakce, o

kteře nebylo zprvu jasné, zda si získá oblibu posluchačů a stane se součástí veřejného života. Mezi počáteční funkce rozhlasu patřilo zejména rozšiřování kulturního povědomí, vzdělanosti. „Rozhlasu bylo určeno, aby převzal úlohu výchovnou, aby seznámil i zapadlý venkov s dobrou hudbou, učinil mu přístupnou operu i koncertní síň.“¹ Obsah vysílání byl tvořen především hudebními vystoupeními.

V rámci vnitřní i vnější organizace rozhlasu bylo směrodatné ustanovení ze 17. dubna 1924, kdy byly vládními nařizeními stanoveny zásady k získání koncese pro založení soukromé vysílací stanice a k získání koncese pro posluchače. Legislativa ze strany státu byla zastupována Ministerstvem pošt a telegrafů, které např. určovalo typ užívaných přijímačů, vydávalo změněné radiové koncese, zajišťovalo technický provoz, zařízení, stanice.

Ačkoli rozvoj vysílání byl poměrně úspěšný, neobešel se bez problémů. Tím největším byly finanční problémy, které se stupňovaly, a společnost Radiojournal byla ve ztrátě. Posluchačů nepřibývalo tolik, kolik by společnost potřebovala. Důvodem bylo placení výše uvedených koncesí, které si nemohl dovolit každý. Společnost se snažila vydělat na prodeji rozhlasových přijímačů, vysíláním zpoplatněných reklam, ale i přes veškerou snahu se nedařilo pokrýt všechny náklady spojené s vysíláním. Logickým krokem tedy byla reorganizace v roce 1925, kdy se stát (s myšlenkou rozšíření politického vlivu) rozhodl aktivně zapojit a stal se tak majoritním vlastníkem rozhlasu s 51 % vkladu. Reorganizace byla doprovázena i změnou názvu společnosti na Radiojournal, československé zpravodajství radiotelefonické, společnost s.r.o. v Praze.

Stanice ve Kbelích sloužila rozhlasovému vysílání několik měsíců. V průběhu zimního období na přelomu roku 1923/1924 se však stala nevyhovující a rozhlas musel být na přechodnou dobu přesunut do Hloubětína, do továrny společnosti Elektra. Poté následoval návrat do Kbel a 1. prosince 1924 se zde uskutečnilo poslední vysílání. Rozhlas se stěhoval do Poštovní nákupny na Vinohradech, kde vysílání započalo hned druhý den, tedy 2. prosince 1924. Ani zde nebyly prostory pro vysílání nejvhodnější, a proto se v březnu 1925 konal další přesun, tentokrát do nakladatelství Orbis, Fochova třída 62. Odtud rozhlas vysílal až do roku 1933, kdy došlo k jeho přesunu do dnešní budovy stojící na Vinohradské třídě č. 12.

1 Od mikrofonu k posluchačům. Průkopníci rozhlasového vysílání 1923-1925. Ješutová, E. a kolektiv. Str. 16

V rámci organizace programové skladby vysílání proběhly v dalších letech významné změny. Podle původních plánů při zakládání rozhlasu měla převažovat složka zpravodajská a doplňujícím článkem se měla stát hudba. Okolnosti a především požadavky posluchačů byly opačného názoru a tak hudba ve vysílání převažovala od samého počátku. Zpravodajství byla přiřazena pouze malá část ve vysílání a to ve formě krátkých zpravodajských relací zabývajících se „povětrnostními zprávami“ a „sportovními zprávami“.² Postupně se zpravodajství rozšířilo i na zprávy obchodního typu – domácí a zahraniční burzy. Politické zprávy musely být naprosto vyškrtuty, protože hlavní funkcí rozhlasu byla především kulturní a vzdělávací činnost. Veškeré domácí a zahraniční zprávy patřily pod správu České tiskové kanceláře (ČTK). Programová nabídka byla dále rozšířena o různé recitace, četbu pohádek, ukázek z literárních děl, dramatické večery, vzdělávací přednášky, vysílání pro děti (od r. 1925). V roce 1924 se délka vysílání prodloužila z jedné hodiny na dvouhodinový program. Od konce roku 1924 vysílací čas dosáhl až 11 hodin denně.

Rozhlas byl ve svých prvních existenčních letech „*vnímán nikoliv jako tvůrce, ale především jako šířitel, tj. zprostředkovatel obsahů, které sám nevytvářel*“.³ Nicméně ambice v oblasti zpravodajství se v rozhlase zvyšovaly. Na jaře roku 1925 došlo k dohodě s Českou tiskovou kanceláří a rozhlas mohl alespoň připravovat zprávy z oblasti kultury a přehled tisku. K průkopnickým akcím rozhlasu patřily první pokusy o přímé přenosy. Prvním přenosem se stalo sportovní utkání z boxerského turnaje na Letné 2.srpna 1924, které mělo velký ohlas u posluchačů a tento počín je považován za první reportáž v Evropě. Postupně se začaly projevat určité vlastnosti rozhlasu, které jeho popularitu stále více zvyšovaly. Byly to hlavně rychlost a aktuálnost, se kterou měl rozhlas možnost přinášet novinky z domova i ze zahraničí. V únoru roku 1925 následoval přímý přenos z Národního divadla, což Československý rozhlas katapultovalo mezi průkopníky v rozhlasovém vysílání v Evropě. Ke konci téhož roku využil rozhlas konaných voleb do poslanecké sněmovny a bleskově informoval posluchače o jejich průběhu. To byla další význačná a vyzdvihovaná vlastnost rozhlasu – byl rychlejší než tisk.

2 Od mikrofonu k posluchačům. Průkopníci rozhlasového vysílání 1923-1925. Ješutová, E. a kolektiv. Str. 40

3 Od mikrofonu k posluchačům. Průkopníci rozhlasového vysílání 1923-1925. Ješutová, E. a kolektiv. Str. 39

3.2 Vývoj rozhlasu ve 30. letech a v době německé okupace

Rozhlas vstoupil do třicátých let 20. století s velkými ambicemi. Jeho programová skladba byla každým dnem bohatší, přibývaly nové vysílače napomáhající k širšímu pokrytí radiového signálu a oblíbenost rozhlasového poslechu byla stále větší. Významný růst zaznamenávaly i různé oblasti společenského života. Tento start ale zabrzдила světová ekonomická krize,⁴ která velmi negativně ovlivnila ekonomickou stabilitu doposud velmi dobře rozvíjejícího se Československa. Krize nejsilněji udeřila v letech 1930 – 1934 a způsobila vážné národohospodářské problémy. Důsledky krize se projevily v krachu některých průmyslových odvětví, ve vysokém nárůstu nezaměstnanosti, v nedostatku potravin a věcí denní potřeby. V následujících letech situaci stížila abdikace prezidenta T. G. Masaryka a postupné zesilování vlivu hitlerovského Německa.

Funkce rozhlasu byla pro společnost nepostradatelná. Za pomoci neustálé modernizace vybavení, nákupu nových vysílačů, přenosové techniky a zkvalitňování zvukového snímání získával stále silnější pozici mezi masovými médii a jeho poslechovost se neustále zvyšovala. Hlavní náplní vysílání byly rozhlasové hry, reportáže, pořady pro školy a živé přenosy informující o nejaktuálnějších informacích. Jednou z nich se stala i zpráva o smrti prezidenta Masaryka. Součástí vysílání byly i politické zprávy, které na základě vlivu agrární strany měly zejména zemědělský charakter.

Na počátku třicátých let prošlo vnitřní uspořádání rozhlasu reorganizací. Vznikly oddělené pracovní úseky, které měly zajistit lepší vzájemnou spolupráci a atraktivnější programovou skladbu. Ta byla tvořena třemi základními okruhy – hudebním, slovesným uměním a okruhem reportážním a přednáškovým⁵. Dalšími důležitými kroky ve vývoji rozhlasu bylo natáčení reportáží na zvukové pásy a spuštění zahraničního vysílání v srpnu 1936.

Ačkoli se rozhlas poměrně závratně rozvíjel, některé oblasti vysílání se měnily velmi pozvolna. Jedním z nich byla oblast zpravodajství, které bylo řízeno

4 Světová hospodářská krize začala v říjnu 1929 na newyorské burze zhroucením trhu s akciemi. Na základě propojenosti mezinárodních ekonomik se krize rozšířila do celého světa. Došlo k mohutnému úpadku všech průmyslových odvětví, zemědělství, ale i obchodních a finančních trhů, k obrovskému růstu nezaměstnanosti. Zdroj: Svět a Československo ve 20. století. Hájek, M., Ryšánková, J. a kolektiv. Str. 33

5 Od mikrofonu k posluchačům. Profesionalizace vysílání 1930 – 1938. Ješutová, E. a kolektiv. Str. 99

českou tiskovou kanceláří a všechny zprávy četli hlasatelé ČTK. Zpravodajství bylo velmi strnulé a posluchači jej kritizovali za stereotypnost a nedostatečnou inovaci v rámci přípravy zpráv. „Zpravodajství bylo nejostřeji kritizováno a také rozhlasoví pracovníci těžko snášeli trvající závislost na zpravodajství Četky, která byla zcela pod vlivem agrární strany.“⁶ Takto se rozhlas rozvíjel až do podzimu roku 1938. Mění se politická situace v Československu ovlivnila skladbu rozhlasového vysílání a zejména samotnou roli rozhlasu jako veřejného média.

Po sepsání Mnichovské dohody⁷ byly zrušeny některé vysílače, které převzala správa Německé říše. Vysílání rozhlasu tak bylo především v pohraničních oblastech omezeno. V prosinci 1938 prošel rozhlas změnou oficiálního názvu na Česko – Slovenský rozhlas⁸. Na jaře 16. března 1939 došlo ke změně v území ČSR na základě platnosti Protektorátu Čechy a Morava⁹. Tato skutečnost měla dopad na celou společnost, která tímto politickým krokem spadla do područí nacistického Německa. Společnost byla organizována podle nařízení Hitlera, mnoho lidí ztratilo práci a do významných funkcí všech institucí byli dosazováni lidé árijského původu souhlasící s německou politikou. Práce rozhlasových pracovníků byla silně ovlivněna cenzurou. Každý vysílaný pořad byl uveden v německém jazyce, teprve potom v jazyce českém. Veškeré texty musely být předem schváleny. Zvláštní důraz byl kladen na překlad německých textů, aby byly správně interpretovány a nedocházelo ke zkreslování skutečnosti. Rozhlasoví hlasatelé byli ve velmi těžké pozici. Museli si dávat velký pozor na každé slovo vpuštěné do éteru.

K dalším změnám došlo v září 1941 při nastoupení Reinharda Heydricha¹⁰

- 6 Od mikrofonu k posluchačům. Profesionalizace vysílání 1930-1938. Ješutová, E. a kolektiv. Str. 135
- 7 Mnichovská dohoda byla uzavřena 29. září 1938. Zástupci čtyř evropských velmocí – A. Hitlerem, B. Mussolinim, N. Chamberlainem a E. Daladierem se dohodli na postoupení pohraničních oblastí Německu. Pro Československo tato situace znamenala konec suverenity a zánik první republiky a zároveň vstup do područí nacistické nadvlády. Zdroj: Svět a Československo ve 20. století. Hájek, M., Ryšánková, J. a kolektiv. Str. 57
- 8 Tento název ale instituce užívala pouze do 15. března 1939, kdy se opět vrátila k názvu Radiojournal. Další proměna přišla o tři měsíce později, v červnu 1939, a rozhlas nesl pojmenování Český rozhlas, s.r.o. Po válce nebyla instituce legislativně upravena a nesla stejné jméno jako za války. Konečná změna na Československý rozhlas přišla až s platností zákona 137/1948 sb. o zestátnění rozhlasu.
- 9 Protektorát Čechy a Morava byl vyhlášen Adolfem Hitlerem 16. března 1939. Došlo tak k úpravě územního a správního uspořádání českých zemí, které se staly součástí Velkoněmecké říše. Slovensko zůstalo samostatné. Zdroj: Svět a Československo ve 20. století. Hájek, M., Ryšánková, J. a kolektiv. Str. 67
- 10 Reinhard Heydrich byl oddaný nacista a vysoký funkcionář ozbrojené jednotky SS spadající pod Národně socialistickou německou národní stranu (NSDAP). Do Čech přijel v září 1939 jako zastupující říšský protektor na místo dosavadního Konstantina von Neuratha. Na konci května 1939 byl českými výsadbáři Gabčíkem a Kubišem spáchán na Heydricha atentát. Heydrich na následky atentátu zemřel počátkem června. Následně se rozpoutala tzv. heydrichiáda, která měla

do funkce zastupujícího říšského protektora. Jeho pevné vedení na území ČSR vedlo k atmosféře strachu mezi obyvatelstvem, velkému odsunu židovského obyvatelstva do koncentračních táborů, poněmčování obyvatelstva, a i v rozhlase byla kontrola práce zaměstnanců a cenzura pořadů stále masivnější. Ještě téhož roku bylo rozhodnuta, že instituce rozhlasu bude úředně spadat do skupiny Sendegruppe Böhmen und Mähren¹¹, která byla úředně pod správou Říšského protektorátního vysílání. Rozhlasová skladba programu byla vytvářena na základě fungování dvou oddělení, a to uměleckého a politického. Vznikaly tak pořady, přednášky, komentáře, které útočily na Sovětský svaz a především na obyvatelstvo židovského původu. Celá společenská situace se ještě více vyhrotila v průběhu heydrichiády. Rozhlas byl pod důkladnějším dozorem protektorátní říše a cenzura dosahovala svého maxima. Ke znatelnému uvolnění celospolečenské atmosféry došlo v roce 1944, kdy se německá politika procházela změnami v rámci prosazování své moci.

Jedním z nejdůležitějších okamžiků v historii rozhlasu byly květnové dny roku 1945. Schylovalo se ke konci války a ve společnosti vznikaly stále silnější odbojové skupiny snažící se zabránit nacistům v dalším utiskování českého obyvatelstva. Němci si situaci plně uvědomovali, a proto došlo k obsazení budovy rozhlasu a veškeré kontroly zaměstnanců se zpřísnily. V rozhlase se vytvořila silná odbojová skupina. Zaměstnanci odstraňovali orientační tabule rozmístěné v budově rozhlasu, aby němečtí vojáci nebyli schopni orientace. Boj o rozhlas začal 4. května 1945 a trval do 9. května 1945. Nacističtí vojáci útočili na rozhlas střelbou, vzdušnými torpédy i letadly. Pokusili se obsadit všechny vysílače a znemožnit tak rozhlasové vysílání. Rozhlasový pracovníci ale uchránili vysílač ve Strašnicích, a tak po celou dobu bombardování rozhlasu informovali obyvatelstvo o všech událostech. Bitva skončila vítězně a s příchodem Rudé armády do Prahy skončil útok na budovu rozhlasu. Ještě téhož dne v 19:00 hodin bylo obnoveno vysílání a v čele rozhlasu stanul prof. Otakar Maroušek.

být pomstou za smrt R. Heyndricha. Na jeho místo říšského protektora nastoupil Karl Hermann Frank a v zemi začalo masivní zabíjení občanů a rozsáhlý odsun židů do koncentračních táborů.
Zdroj: <http://www.dejepis.com/index.php?page=000&kap=025&pod=2> (5.4.2012)

11 Od mikrofonu k posluchačům. Rozhlas v okupaci 1939 – 1945. Ješutová, E. a kolektiv. Str.154

3.3 Rozhlas v poválečných letech 1945 – 1948

Poválečné období znamená pro Československý rozhlas dobu velkých změn, a to jak organizačních, tak programových. Po skončení války bylo ale hlavním úkolem zmobilizovat všechny síly a vrátit rozhlasu jeho věhlas a úroveň předválečné doby.

Československo bylo po II. světové válce hodně oslabené. Velké množství měst bylo zničeno nálety, hospodářství zaostávalo, stále byl zachován přidělový systém na potraviny a na pozadí celé situace nabývala na síle Komunistická strana, která chtěla mnohem víc než být jednou ze stran Národního shromáždění. Od roku 1946 byl hlavním tématem tzv. Budovatelský vládní program pod taktovkou Klementa Gottwalda, který měl hospodářství Československa posunout minimálně na úroveň předválečného období.

Rozhlas byl z velké části poškozen „bitvou o rozhlas“, která proběhla ve čtyřech květnových dnech roku 1945. Potřebná vysílací technika byla zničena nebo poškozena, byl nedostatek záznamového materiálu i odborných zaměstnanců. Před rozhlasem stál velký úkol – vše uvést do původního stavu, zprovoznit další regionální rozhlasová studia a znovu spustit pravidelné vysílání. To se povedlo až v prosinci 1946. Na půdě rozhlasu došlo k několika změnám. Někteří zaměstnanci obvinění z nacistické kolaborace byli propuštěni, vznikla nová oddělení, byla obnovena publikační činnost a rozhlas získal nové funkce v rámci služeb veřejnosti.

Pozice rozhlasu byla v této době naprosto nepostradatelná a nezpochybnitelná. Stále ještě byl rozhlas postátněnou institucí, která patřila společnosti Radiojurnal, ale většinovým vlastníkem byl stát. Řízení rozhlasu bylo ze strany státu rozděleno mezi Ministerstvo informací a Ministerstvo pošt. Tato situace trvala do května 1948, kdy po únorovém převratu dosáhla Komunistická strana absolutní moci a došlo ke zestátnění mnoha národních podniků, včetně rozhlasu (dle zákona č.137/1948 sb.¹²). Tímto krokem rozhlas získal nový název – státní podnik Československý rozhlas. Veškerá vnitřní i vnější organizace začala podléhat Ministerstvu informací, v jehož vedení stál velký straník komunistické strany Václav Kopecký. *„Vrchní vedení podniku přísluší ministru informací; vyžadují-li zájmy obrany státu zvláštní opatření, rozhoduje ministr informací v dohodě s ministrem*

12 http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/zakon_2q.html (15.4.2012)

národní obrany. ¹³

Od roku 1945 nepřevládala již funkce kulturní a vzdělávací jako ve 20. a 30. letech, nyní měl rozhlas sloužit jako veřejné médium, které pomáhá obnovovat československý stát, řeší problémy veřejnosti a formuje veřejné mínění. Důležité bylo zejména zpravodajství z oblasti politiky, které postupně získávalo pouze jeden směr – rozšiřovat postupně vznikající komunistickou propagandu.

Generálním ředitelem se v květnu 1945 stal Bohuslav Laštovička, který po svém jmenování řekl: *„Český rozhlas bude věrným nástrojem naší vlády, která požívá důvěry celého národa a kterou národ uvítal s nadšením. V tomto smyslu si náš rozhlas klade za přední úkol, aby své posluchače obšírně informoval o všech opatřeních vlády, aby tato opatření popularizoval a vysvětloval. Bude nástrojem státní a národní politiky a nebude v něm připuštěno žádných úzce stranických vlivů a tendencí. Svým obsahem a formou bude rozhlas státní, národní a lidový.“*¹⁴

Rozhlas se pozvolna a velice tiše stával velmi důležitou a nebezpečnou zbraní v rukou politiky Československa. Jeho moc, s jakou dokáže informovat veřejnost, poukazovat na společenské problémy, ovlivňovat myšlení a posuzování lidí, byla zcela evidentní. Rozhlas pomalými kroky dosahoval suverénního názorového ovlivňování života lidí. Postupně nejvyšší pracovní místa v rozhlase zaujímal pouze příslušníci komunistické strany.¹⁵ To mělo samozřejmě dopad na levicovou podporu státní politiky a stále postupující odstraňování demokratických prvků. Rozhlas se postupně stal institucí komunistickou, jež reprodukovala politiku jedné strany a stala se zcela neobjektivní.

3.3.1 Organizační struktura rozhlasu

V roce 1945 navázal rozhlas na stejné vnitřní uspořádání jako v době před válkou. Ze svého postu generálního ředitele rozhlasu odchází po krátkém působení Otakar Matoušek a na jeho místo je dosazen výše zmíněný Bohuslav Laštovička. Další významnou osobností se stal Mirko Očadlík, vykonávající funkci programového ředitele a pod jehož vedením se program rozhlasu tvořil do roku 1950.

13 §3 odst.4 zákona 137/1948 sb. http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/zakon_2q.html (15.4.2012)

14 Od mikrofonu k posluchačům. Budovatelský rozhlas 1945-1948. Ješutová, E a kolektiv. Str.92

15 Dějiny českých médií 20. století. Končelík, K., Večeřa, P., Orság, P. Str. 150

Skladbu programového vysílání tvořilo několik úseků – vzdělávací, literárně dramatický, hudební, odbor pro zvláštní úkoly, školský rozhlas. Významnou součástí se stal odbor zpravodajský s oddělením pro reportáže. Zmíněné oddělení dostal na starosti zkušený novinář Jiří Hronek. Zpravodajství se zaměřovalo především na zprávy z domova, ale i ze zahraničí. Mělo své nezastupitelné místo v denních relacích, kterých bylo celkem sedm. V rámci zpravodajského oddělení byla odlišována oddělení pro odposlechovou službu a oddělení reportážní.

Od únorového vítězství pracoval rozhlas zcela podle požadavků KSČ, a stal se tak vědomým propagátorem Gottwaldovy a tedy i Stalinovy politiky. Zpravodajství bylo obsahově naplněno převzatými zprávami z Rudého práva, později bylo řízeno samotným Ústředním výborem Komunistické strany.

V červenci roku 1948 došlo v rozhlasu k dalším personálním změnám. Dosavadní ředitel Laštovička byl nahrazen K. Stahlem, ředitel zpravodajství Jiří Hronek pak Zdeňkem Novákem. Náplň zpravodajství se stále výrazněji stávala politická propaganda a důraz byl kladen zejména na vzdělávání v oblasti politiky. Vzdělávání se týkalo nejen občanů v rámci různých politických pořadů, ale také samotných zaměstnanců rozhlasu, kteří podstupovali různá školení.

Velmi důležitým faktem pro rozhlas byla jeho poslechovost. Nicméně podle měření v roce 1948 došlo k poměrně velkému poklesu poslechovosti a to z důvodu stereotypního vysílání zaměřeného zejména na politické zpravodajství a neustálou propagaci politiky jedné strany. Vznikla myšlenka obohacení rozhlasového vysílání, jež by nabízelo posluchačům pestřejší a zajímavější výběr. Nakonec ale všechny nápady vyzněly do ztracena a i nadále byla politika řazena do popředí vysílání.

Významnou událostí pro Československý rozhlas se v roce 1948 stala mezinárodní výstava MEVRO (Mezinárodní výstava rozhlasu), kterou rozhlas oslavoval již 25 let od svého založení. Výstava proběhla od 15. května do 11. července a její heslo znělo: „*Rozhlas, nástroj míru a znovuvybudování světa*“¹⁶ Výstava se stala propagátorskou akcí techniky, vybavení, programového vývoje a dosud dosažených výsledků v rozhlasové práci. Proběhla například ukázka československé televize, telefonu připojeného přímo se studiem nebo přenosového vysílače užívaného k tvorbě reportáží. Cílem celé akce bylo poukázat na významnost, rychlost, přesnost, pracovitost a informovanost, se kterou rozhlas každý den vstupuje do vysílání a podílí se na utváření veřejného mínění.

16 Od mikrofonu k posluchačům. Budovatelský rozhlas 1945-1948. Ješutová, E. a kolektiv. Str. 203

Zpravodajství tvořilo podstatnou, ne-li nejdůležitější, část rozhlasového vysílání. Od svého počátku v roce 1923 byly veškeré zprávy pod správou České tiskové kanceláře, rozhlas jako zpravodajské médium v té době ještě nefungovalo. K velmi razantní změně došlo ale v květnu 1945, kdy rozhlas začal profilovat své vlastní zpravodajství, které pracovalo svobodně a samostatně bez závislosti na ČTK. Ačkoli zprávy z ČTK stále přicházely do rozhlasu, byly doplňovány a rozšiřovány vlastními informacemi. Významnou součástí zpravodajství se stala relace Rozhlasových novin vysílaná od září 1945. Pořad se stal velmi oblíbený a poslouchaný. Ze začátku vysílání mu byl vyhrazen podvečerní čas od 19:00 do 20:00. V roce 1947 přibýly ještě tři ranní relace. Náplní Rozhlasových novin bylo aktuálně informovat o všem důležitém doma i v zahraničí. Nejdůležitější zprávy byly řazeny na začátek nebo konec pořadu. Během vysílání se vystřídal několik sdělovacích metod – komentáře, rozbor aktuálních problémů, besedy, scénky, písničky, reportáže, přímé přenosy. Pomocí Rozhlasových novin byla možnost formovat názory občanů na jednotlivé oblasti veřejného života a získávat tak požadované mínění o dění v zemi. I Rozhlasové noviny se připojily ke komunistické propagandě a využívaly velké poslechovosti k dalšímu šíření komunistické ideologie. Komplexnost zpravodajství byla ještě doplněna o zprávy ze zahraničí, které zajišťovali zvláštní zpravodajové. Do Československa přicházely zprávy z Londýna, Paříže, Moskvy, Varšavy, Vídně, Berlína atd. Velmi známé byly ve své době komentáře Zdeňka Nejedlého, jejichž náplní bylo aktuální dění současného života. Jako aktivní komunistu vedl své komentáře v duchu propagandy a ovlivňoval posluchače svými socialistickými myšlenkami.

Ucelený program rozhlasového vysílání mohli posluchači najít v tehdejší týdeníku *Náš rozhlas* přinášející ucelený program rozhlasové nabídky. Celý nabídkový program byl pod neustálým dohledem Ústředního výboru Komunistické strany. V návaznosti na tuto skutečnost vznikla roku 1946 rozhlasová komise, jež nesla dohled nad skladbou programu a na jednotlivé pořady vnášela kritiku, postřehy, změny atd.

3.4 Postavení Československého rozhlasu v 50. letech

Padesátá léta znamenají nejen pro rozhlas velice těžké období. Celá společnost je ovlivňována světovou politickou situací, která se proměňuje v tzv. studenou válku. Sovětský svaz i západní velmoci chtějí dosáhnout světového prvenství v oblastech politických, hospodářských, ve vývoji a výzkumu. V Československu začíná období politických čistek, nedůvěry, strachu a bezmoci. Nikdo si nemůže být jist svou funkcí, svým postavením, protože situace se může změnit z minuty na minutu. Komunistická strana upevňuje stále silněji svou moc. Propaganda se dostává do všech součástí lidského života a síla jedné strany upevňuje svou pozici po boku Sovětského svazu. Od roku 1949 je jakékoli projevení nesouhlasu se stranou tvrdě trestáno žalářem, nejzávažnější provinění pak rozsudkem smrti. Názorová pluralita je potlačována a mezi obyvatelstvem převládá staré heslo „držet ústa a krok“. Loajalita ke straně je dokazována naprosto přesným plněním rozkazů a souhlasem se vším. Vlastní názor není vítán, naopak je trestán.

Československý rozhlas, jako státní instituce naprosto ovládaná státem, pokračuje na své cestě propagace socialismu. Opěvuje a hlásá do světa vše, co se pojí se Sovětským svazem, jeho kulturou, politikou. Je nástrojem v rukou komunistů, kteří si dobře uvědomují vliv, jenž rozhlas má a neváhají ho zneužít. Rozhlas se stává nejmasovějším médiem tehdejší doby, které je protkáno propagandou a ideologií KSČ a ve svých pořadech neustále připomíná věrnost straně a budovatelskému úsilí pro československou lidově-demokratickou republiku. Ani rozhlas není ušetřen „výměny“ zaměstnanců za ty více „spolehlivější“, reorganizací programového vysílání nebo postupně se zvyšující cenzury svazující ruce všem pracovníkům, kteří rádi a poctivě vykonávali hlasatelské řemeslo.

V lednu 1949 charakterizoval činnost a funkci rozhlasu ministr informací Václav Kopecký: *„To je ta nejvýznamnější změna v činnosti našeho rozhlasu, že se zařídil na to, být jako státní podnik ve službách našeho režimu, vlády, orgánu státní moci. V tom tkví změna charakteru našeho rozhlasu v tom je vyjádřen jeho přerod v rozhlas budoucně zcela nový, v rozhlas socialistický, po vzoru rozhlasu Sovětského svazu. (...) náš rozhlas stojí dnes bezvýhradně a cele ve službách naší lidově demokratické moci, ve službách lidu, ve službách socialismu.“*¹⁷

17 Od mikrofonu k posluchačům. Rozhlas po nástupu totality 1949 – 1958. Ješutová, E. a kolektiv. Str. 243

K významným změnám a výrazné reorganizaci dochází v rozhlase v roce 1952, kdy do Československa přijíždějí sověští poradci, aby zdokonalili propagaci socialismu a československý rozhlas pozměnili podle vzoru sovětského. Velká kritika byla především směřována na nedostatky v rozhlasovém programu, který měl být dominantní složkou nad všemi ostatními úseky, jako například úsek technický nebo správní. Reorganizace schválená v dubnu 1952 se dotkla všech částí rozhlasu. Vedení rozhlasu převzal nově ustavený československý rozhlasový výbor (ČSRV) s předsedou ministrem Václavem Kopeckým. To předznamenávalo podřízenost ČSRV Ministerstvu informací. Změny se týkaly nejenom organizačního uspořádání programové skladby, ale také výběru pořadů charakteristických svou propagandistickou funkcí. Nicméně tato situace netrvala příliš dlouho. Následující rok došlo jak ke zrušení ČSRV, tak Ministerstva informací. Rozhlasu se ujalo Ministerstvo kultury. Stala se z něj samostatná instituce, v jejímž čele stanul ředitel (od dubna 1954) František Nečásek.

V roce 1953 bylo spuštěno první vysílání československé televize. Nyní existovala dvě významná média a jejich správa byla velmi náročná. Po usnesení v roce 1957 došlo ke zřízení československého výboru pro rozhlas a televizi, který vzal na svá bedra řízení obou institucí. Nicméně ani toto uspořádání nebylo zcela vyhovující, a tak roku 1959 došlo k odloučení televize a rozhlasu a započaly fungovat každá samostatně.

3.4.1 Programová skladba po roce 1948

Poúnorové období v rozhlase v rámci své programové struktury se neslo v duchu poválečných let. Mezi důležitá rozhlasová oddělení patřilo zpravodajství, slovesná tvorba, hudba, vzdělávání. Samozřejmě, že vzhledem ke stále se zvyšujícímu dohledu ÚV KSČ musel být program upravován, aby nebylo do éteru vpuštěno nic, co odporuje socialistické ideologii a podporuje západní kapitalismus. Veškeré obavy z oslabení propagandy odstranila reorganizace, která představěla rozhlasový program tak, aby byl zcela vyhovující a podporoval politiku strany. Československý rozhlasový výbor se stal jakýmsi sítem, které kontrolovalo veškeré pořady, komentáře, reportáže, které měly být ve vysílání. Veškeré změny týkající se programové struktury byly doprovázeny i personálním přeobsazením.

Nejdůležitější částí, která prošla nucenou změnou, byl rozhlasový program. Ten byl sestavován na základě činnosti čtyř základních redakcí¹⁸:

Hlavní redakce politického vysílání (zpravodajství, publicistika)

Hlavní redakce literárního a dramatického vysílání

Hlavní redakce hudebního vysílání

Hlavní redakce vysílání pro děti a mládež

V rámci publicistiky byla zajímavá redakční oddělení propagandy marxismu-leninismu, která důmyslně ve všech společenských oblastech rozšiřovala myšlenky této filosofie, a vše prakticky vysvětlovala na spisech V. I. Lenina, J. V. Stalina, K. Gottwalda.

Na počátku 50. let měly ve vysílání stále výsadní postavení zejména Rozhlasové noviny připravované redakcí zpravodajství. Jejich sledovanost byla po dlouhá léta poměrně vysoká, trvaly celých šedesát minut. Hlavní relace byla vysílána od 19:00 hodin. Zachována byla i ranní relacepřipravovaná na 5:05 hodin. Zprávy se zaměřovaly na rozšiřování věrnosti k socialismu a budování lidově-demokratického státu. V Rozhlasových novinách byly vysílány ty nejdůležitější informace a události, které se měly dle nařízení ÚV KSČ dostat mezi obyvatelstvo. Prostřednictvím těchto pořadů byly například přenášeny i záznamy z konání významných politických procesů s údajnými zrádci československé republiky.

Bylo velmi důležité, aby byla zachována autenticita všech vysílaných reportáží, komentářů atd., ale ještě důležitější bylo nepustit do vysílání něco zakázaného, co odporuje myšlenkové linii strany. Veškerý materiál byl nahráván „předem“ a do vysílání byly pouštěny pouze záznamy nahrávek¹⁹. Vše kontroloval a řídil tehdejší šéf zpravodajství Zdeněk Novák. Výjimkou se staly pouze zprávy o zatčení známých osobností, které musely být odvysílány ihned po jejich doručení do rozhlasu.

Přesná skladba programového vysílání byla zaznamenávána do tzv. plachet²⁰, které sloužily k orientaci vysílání jednotlivých pořadů a byly zdrojem informací pro hlasatele i programového inspektora.

18 Od mikrofonu k posluchačům. Rozhlas po nástupu totality 1949 – 1958. Ješutová, E. a kolektiv. Str. 245

19 Svět rozhlasu. Bulletin o rozhlasové práci č. 26/2011. str. 37 – 38

20 Od mikrofonu k posluchačům. Rozhlas po nástupu totality. Ješutová, E. a kolektiv. Str. 256

3.4.2 Změny ve vedení rozhlasu neboli „obměna kádrů“

Po vítězném únoru 1948 došlo v rozhlasu ke změně zaměstnaneckých postů. Byl to důsledek začínající cenzury, která byla řízena akčními výbory²¹, v nejvýznamnějších případech pak samotným sekretariátem ÚV KSČ. Nastala vlna rozsáhlého propouštění všech pracovníků, kteří nebyli stejného názorového smýšlení jako KSČ nebo se nezdáli být dostatečně loajální ke straně a jejím požadavkům. Mezi propuštěnými byli lidé nábožensky založení, interbrigadisté²², židé²³, lidé za války vojensky sloužící v západních jednotkách atd. Někteří museli úplně odejít, jiný odešli sami, protože u nich převládl nesouhlas s novým reorganizováním, další byli přesunuti do oddělení, aby nebyli tzv. moc vidět. Jedním takovým místem byl archiv.

Mezi významné bývalé zaměstnance patřili na počátku 50. let reportér J. Cincibus, programový ředitel Mirko Očadlík nebo vedoucí programového ústředí O. Landman. Jejich nástupci se stali Z. Novák a J. Jiránek, kteří byli považováni za schopné a oddané straníky, co jsou schopni zajistit klidný a požadovaný průběh rozhlasového vysílání. Svou funkci ztratili také dosavadní ředitel zahraničního vysílání Bedřich Geminder a zahraniční reportér André Simone, již byli později zařazeni do jednoho z tehdejších monstrprocesů²⁴ za velezradu a popraveni. Z rozhlasu odešel i ředitel Kazimír Stahl, jenž těžce nesl úpadek technického rozvoje rozhlasového zařízení důsledkem změn po roce 1952. Jeho funkci převzal na dva roky Československý rozhlasový výbor, od roku 1954 usedl do vedení rozhlasu František Nečásek.

Rozhlas přišel o mnoho zkušených a dlouholetých zaměstnanců, kteří práci v rozhlase dokonale znali. Jejich odchod musel být okamžitě vyřešen, aby chod

21 Akční výbory Národní fronty vzniklé v únoru 1948 sloužily jako nástroje KSČ k prosazování její politiky a rozšíření moci ve všech oblastech společnosti. Vznikaly ve školách, na úřadech i továrnách. Akční rozhlasový výbor vznikl 27. února 1948.
<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni.php> (23.2.2012)

22 Interbrigadisté byli příslušníci válečné španělské brigády v době španělské občanské války v letech 1936 – 1939 proti režimu gen. Franka. Zdroj: <http://www.fronta.cz/dotaz/interbrigady-cechoslovaci> (17.1.2012)

23 Sionismus vzniká ve druhé polovině 19. století jako ideologický směr vymyšlený Theodorem Herzlem. Hlavní myšlenkou je sjednocení všech židů v rámci jednoho státu. Tento pojem zneužili komunisté v mnohých politických procesech, kdy na základě sporu Sovětského svazu a Izraele vyhlásil Stalin odpor proti židům. Jako příklad uvedme proces se skupinou Rudolfa Slánského, kde většina odsouzených byla židovského původu.

24 Procesy velkých rozměrů, které svou propagandou přesahovaly hranice státu. Měly působit jako odstrašující příklad pro další odpůrce režimu. Vždy probíhaly na základě přesně vymezeného cíle, důsledné přípravy, za pomoci předem napsaného scénáře. Často jsou přirovnávány k divadlu. Kaplan, K., Komunistický režim a politické procesy. Str. 43

rozhlasu nebyl narušen. Nebylo možné za tak krátkou dobu najít schopné a hlavně v oboru zaučené pracovníky, proto rozhlas hromadně nabíral mladé, aktivní a zapálené zájemce připravené převzít rozhlasovou štafetu a pokračovat v jeho slibném vývoji nejmasovějšího propagandistického média.

Komunistické straně se od svého vítězství ve volbách podařilo šířit mezi lidmi atmosféru strachu. Nikdo si nemohl být jist svým pracovním místem ani životem. Lidé se navzájem udávali, pomlouvali, nevěřili si. Dlouholetá přátelství byla minulostí. Nyní byla nejdůležitější věrnost straně a vládě. KSCŽ nerozpoutala pouze hon na obyvatele jiného politického smýšlení, ale také na příslušníky své vlastní strany – na tzv. stranického nepřítele.

KSCŽ bezvýhradně přijímala Stalinovy příkazy a měnila Československo podle sovětského vzoru. Ti nejvyšší funkcionáři v čele s Gottwaldem se neustále báli převratu a snažili se všemi prostředky jakékoli náznaky tvrdě potlačovat. Vedení strany neslo velmi nelibě především zahraniční vysílání, které se k nám dostávalo po radiových vlnách, a šířilo myšlenky západního světa. Došlo k zákazu zahraničního tisku, který byl odebírán pouze pro potřeby ÚV KSCŽ, aby neztratil přehled o dění v západních zemích. Od roku 1951 začalo vysílání Radia Svobodná Evropa, které navazovalo již na trvajícím vysílání Hlasu Ameriky. Vysílačka Svobodné Evropy byla umístěna na západní hranici Československa a rušila radiové vlny Československého rozhlasu. To bylo pro tehdejší vysoké straníky naprosto nepřijatelné – rozjela tedy akci radioobrany, jež měla za úkol zajistit přerušení zahraničního vysílání a šířit pouze schválené vysílání československého rozhlasu. V rozhlase dokonce vzniklo samostatné oddělení s funkcí rušit nepřátelské vlny. Tato akce nebyla ovšem jednorázovou záležitostí, trvala po celou dobu éry komunismu.

4. Politické procesy

Konec čtyřicátých a počátek padesátých let lze považovat za černé období našich dějin. Doba tvrdé nadvlády komunistické strany, která svými urputnými příkazy a zákazy řídila běh celé společnosti, se velmi nešťastným způsobem zapsala do kroniky československého státu. Dominantní postavení měly politické procesy, ve kterých bylo neprávem obviněno několik tisíc lidí, jejichž životy byly tak navždy poznamenány komunistickou nadvládou, a které měly jediný cíl – udržet

socialistickou ideologii a potlačit všemi dostupnými prostředky veškeré možné náznaky nesouhlasu nebo postavení se proti režimu. Uskutečňovanou teorií se stala teorie zotřívání třídního boje, jejímž úkolem bylo odstranit buržoazii a vládnoucí střední vrstvu. Všichni nepohodlní nekomunisté, nepřátelé režimu byli trestáni za své názory a postoje vůči komunistické ideologii. Důležité je poznamenat, že procesy nebyly pouze náhodně vzniklou situací, ale dobře promyšlenou strategií charakterizující komunistické Československo.

Procesy probíhaly ve dvou časových etapách. První trvala v letech 1948 – 1949 a soustředila se především na udržení nedávno získané moci, zničení všech demokratických prvků ve společnosti a mít tak možnost nastolit v zemi diktaturu jedné strany. Druhá vlna procesů pak probíhala od poloviny roku 1949 – 1953. Nezákonost se zaměřovala na likvidaci odpůrců politiky, katolickou církev, střední vrstvy a všechny, kteří by mohli ohrozit stávající diktátorské nastolení.

Historicky první politické procesy začaly probíhat v sousedních satelitních zemích Sovětského svazu. Mezi známé patřily procesy v Bulharsku s Nikolou Petrovem v roce 1947 nebo v Rumunsku s Janem Maniemem ve stejném roce. Následně se procesy přestěhovaly do Maďarska, samotného SSSR a také Československa. Zde nastoupila vlna procesů²⁵ v roce 1948, po nástupu KSČ do čela státu.

4.1 Historická charakteristika doby 50. let

Období, které je pro nás z hlediska zaměření naší práce stěžejní se vymezuje již od počátku roku 1949. Po úspěšném převzetí státní moci komunisty v únoru 1948 a nastolení absolutního režimu se nacházíme v době pronásledování, perzekucí a falešného obviňování. Dochází k druhé vlně masového znárodňování²⁶, začíná první pětiletka, je perzekuována katolická církev, probíhají čistky na vysokých školách. *„Nový režim jako každá diktatura rychle zlikvidoval tradiční občanská a politická*

25 Zatčené a obžalované osoby byly souzeny dle zákona na ochranu lidově demokratické republiky č. 231. platného od října 1948. V roce 1950 přišel v platnost zákon nový, kdy souzení politických trestných činů podléhalo zákonu č. 86. Každý nový přijatý zákon se odlišoval širším výčtem trestných činů a vyšším stanovovaným trestem. Kaplan, K., Paleček, P. Komunistický režim a politické procesy v Československu. Str. 38

26 První vlna znárodňování proběhla v roce 1945 na základě dekretu prezidenta republiky E. Beneše. Hájek. M., Ryšánková, J., a kolektiv. Svět a Československo ve 20. století. Str. 97

práva obyvatel a porušoval existující právní normy, dokonce i nové – svoje vlastní.“²⁷

Jeden z hlavních vlivů na vývoj komunistického monopolu v Československu měla zahraniční politika. Její směr udával Sovětský svaz, který se stal dominantní evropskou zemí. Jeho nadnárodní zájmy a ambice řídit celou Evropu (i celý svět), ovládaly v jemu podřízených sovětských satelitech a určovaly tak politické, hospodářské i sociální uspořádání společnosti podle učení marxismu-leninismu²⁸. „Marxismus-leninismus prohlásila komunistická strana za oficiální státní ideologii a pod jejím praporem vedla boj proti jiným myšlenkovým směrům a politickým teoriím.“²⁹Sovětský svaz se ve snaze ovládnout veškerou politickou moc připravoval na přelomu 40. a 50. let na třetí světovou válku, kdy předpokládal střet se západními velmocemi, především s USA a Velkou Británií. Představitelem Sovětského svazu by J. V. Stalin³⁰, politik a vůdce, který o politice nepolemizoval a uskutečňoval svá rozhodnutí nejen silou politickou, armádní, ale také nemorální a nezákonnou. Od všech satelitních států vyžadoval naprostou poslušnost a budování státního uspořádání podle sovětského vzoru. Pokud země neuposlechla, vracel Stalin velmi tvrdý úder. Vše dokazuje konflikt s Jugoslávií, která se v roce 1948 rozhodla nekopírovat zcela sovětský socialismus a zachovat si vlastní autonomii. Její rozhodnutí Stalina velmi roznítilo a vznikl vážný spor s Jugoslávií, který vyústil v následný rozvoj politických procesů v sovětských zemích nejen proti odpůrcům režimu, ale i proti lidem z vlastních řad. Stalin si chtěl tímto krokem zajistit autoritu u ostatních satelitů, protože měl jisté obavy z kopírování jugoslávské politiky.³¹

27 Komunistický režim a politické procesy. Kaplan, K., Paleček, P. Str. 21

28 Marxismus-leninismus je ideologie založená V. I. Leninem a čerpající z filosofické myšlenkové teorie Karla Marxe. Vznikl na počátku 20. století a stal se oficiální ideologií Sovětského svazu a později i všech sovětských satelitních zemí. Zdůrazňoval politiku jedné strany, silnou pozici dělnické třídy a představoval jakýsi návod k nastolení komunismu. Zdroj: Hladík, J., Společenské vědy v kostce. Str. 70

29 Komunistický režim a politické procesy v Československu. Kaplan, K., Paleček, P. Str. 19

30 J. V. Stalin (1878 – 1953) byl známý diktátorský vůdce Sovětského svazu. V roce 1917 se stal členem bolševické vlády a blízkým spolupracovníkem V. I. Lenina. Po smrti Lenina převzal veškerou mocenskou strukturu a postupně krutými metodami započal nastolování komunismu nejen v samotném Rusku, ale i v okolních státech. Osobně počítal s myšlenkou celého komunistického světa. Zdroj: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_stalinj.php (23.2.2012)

31 Svět a Československo ve 20. století. Hájek, M., Ryšánková, J. a kolektiv. Str. 86

4.1.1 Hospodářská situace v Československu

Tehdejší realita v Československu byla velmi rozpačitá. Během volební kampaně a po vítězném únoru 1948 zaznamenala KSČ velký nárůst nových členů. Všichni do strany vstupovali s novými nadějemi na lepší a kvalitnější život, na zvýšení životní úrovně, růst hospodářství a rozvoj republiky. Nikdo tehdy nemohl tušit, že komunistická nadvláda bude mít i mnohem zápornější stránku.

V oblastech běžného života docházelo k mnoha problémům, které se týkaly špatného zásobování všech druhů obchodů (zejména potravinových a textilních), nízkých zaměstnaneckých mezd, snižování sociální úrovně většiny obyvatelstva. Vše bylo důsledkem přestavby ekonomiky, která byla tak razantní, že na dlouhou dobu negativně ovlivnila vývoj hospodářství, a tím každodenní život občanů. „*Hospodářský vývoj se ubíral směrem, který nedpovídal potřebám a možnostem země, a ekonomika podřízená zájmům sovětského bloku ztrácela schopnost plnit svou roli, a proto nemohla uspokojit potřeby obyvatel Československa.*“³² V důsledku docházelo k poklesům výnosů v zemědělství, nedostatečnému zásobování a nemožnosti dovozu surovin ze západu. Ekonomická krize v Československu paradoxně vedla ještě k většímu sepětí se SSSR a zvýšením závislosti na společné spolupráci.

Podobné finanční problémy měly i další státy sovětského bloku, a proto došlo v roce 1949 ke vzniku Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP)³³, která ale v příštích letech nepřinesla významnější pomoc. Další ranou do „nemocné ekonomiky“ bylo vytváření a rozšiřování československé armády spojené se stále zvyšujícími se nároky na zbrojní průmysl zásobující nejen vlastní armádu, ale vybavující i ostatní země sovětského bloku. Především stále rostoucí zbrojení a důraz na militarizaci zemí SSSR mělo za následek trvání tzv. studené války,³⁴ která byla neustále hrozbou pro vypuknutí další světové války mezi socialistickými a

32 Komunistický režim a politické procesy. Kaplan, K., Paleček, P. Str. 37

33 RVHP neboli Rada vzájemné hospodářské pomoci založená v roce 1949 SSSR a některými dalšími satelitními zeměmi, včetně Československa. Sloužila jako protiváha k současně vznikajícímu Evropskému společenství seskupeného ze zemí západního světa. Hlavní funkcí RVHP byla hospodářská spolupráce členských zemí a ekonomická samostatnost východoevropského prostoru. Zdroj: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/rvhp.php> (23.2.2012)

34 Tzv. studená válka označuje období napjatých politických vztahů mezi SSSR a velmocemi západního světa, zejména USA. Došlo k rozdělení světa na dvě části – západní podporovanou USA a východní ovládanou SSSR. Zdroj: <http://www.ucebnice-dejepisu.ic.cz/1602-vyvoj-po-roce-1945-studena-valka.php> (3.3.2012)

kapitalistickými zeměmi.³⁵

Od počátku 50. let se vazba Československa na Sovětský svaz ještě zesílila a veškerá průmyslová výroba byla orientována na požadavky východní mocnosti. Hospodářství se stále více zaměřovalo na oblast strojírenství a rostl zahraniční vývoz do východní Evropy. Z naší země se postupně stala strojírenská velmoc, jejíž výroba neustále stoupala. Ačkoli strojírenská výroba se zvyšovala, ostatní hospodářská odvětví stagnovala. To mělo samozřejmě dopad na tuzemskou ekonomiku, která nadále zůstávala v krizi. Celá hospodářská situace byla doprovázena rušením soukromého majetku a rozšiřujícím se zestátňováním. Stát postupně získal monopol nad všemi hospodářskými sektory – zemědělství, průmysl, bankovníctví, stavebnictví atd. Charakteristickým rysem byla kolektivizace³⁶ zemědělství.

4.1.2 Společenská situace

Nezákoně perzekuce započaly ihned po únorových volbách. Zaměřovaly se na příslušníky jiných politických stran, byli propuštěni zaměstnanci podniků, kteří nesouhlasili s režimem. „*Politická perzekuce nezůstala jevem ojedinělým, změnila se v trvalý rys komunistické moci, která dále rozmnožovala její formy a stupně. Po únoru 1948 byla čistka zvlášť rozsáhlá, krutá, nekontrolovatelná a nekontrolovaná, bez hranic.*“³⁷ Začala kontrola třídního původu, z vysokých škol byli odejiti jak nepohodlní studenti, tak učitelé. Mnoho lidí bylo sesazeno ze svých funkcí a přeřazeno na práci nižší kvalifikace. Živnostníci a obchodníci byli ostře sledováni, rolníkům byla postupně odebírána půda. Veškeré společenské změny tvrdě doléhaly na většinu obyvatelstva. Nejistota vládla i nad nejširší dělnickou třídou, zvláště nad nekomunistickými dělníky, kteří ztráceli práci a nebyla jim dána možnost vstoupit do odborů. Stejný osud dopadl i na státní úředníky, kteří se nestali členy KSČ.

Nový vzhled společnosti v následujících letech, kdy KSČ upevňovala a stabilizovala svou moc, byl velmi odlišný od toho demokratického, jenž se formoval bezprostředně po válce. Lidé si nebyli jisti svým zaměstnáním, svým sociálním zázemím ani svým životem. Útok, obvinění, zatčení mohlo proběhnout kdykoli a

35 Československo v letech 1948 – 1953. Kaplan, K. Str. 96

36 Kolektivizace: likvidování soukromého sektoru v zemědělství. Kaplan, K., Československo v letech 1948-1953. Str. 115

37 Československo v letech 1948 – 1953. Kaplan, K. Str. 10

kdekoli. Strach, který se stal permanentní součástí každého lidského života, přetrvával v každodennosti lidí ještě dlouho dobu, lépe řečeno několik let. Společnost se učila poslušnosti straně, souhlasem s každým stranickým nařízením, s každou, i když nežádanou změnou. Jakékoli odmítnutí, odpor, stávky, demonstrace se potkaly s tvrdým odporem. „*Nezákonnost byla symbolem komunistické moci a její druhou stránku byla bezprávnost a bezmocnost postižených. Tato hrůza visela nad celou společností...*“³⁸

Hlavním cílem sociální přestavby společnosti bylo nastolení třídní rovnosti, setření sociálně-ekonomických rozdílů a odstranění buržoazie a nejsilnější střední vrstvy tvořené živnostníky, obchodníky, řemeslníky a rolníky. Ani vzdělaní občané a tzv. inteligence neměli v sociálním systému místo, většina z nich byla nucena opustit své dosavadní zaměstnání a byli přeřazeni na manuální práci. Nejširší sociální skupinou se stalo dělnictvo. Systém byl podporován i novou strukturou mzdového systému, který přestal rozlišovat výši mzdy podle míry kvalifikace. Naopak došlo k jejímu sjednocení a vytvoření mzdy průměrné, od které se zaměstnanecká mzda odvozovala na základě důležitosti pracovního oboru. Nejvyšších platů dosahovali v té době dělníci pracující v odvětví těžkého strojírenství, jejichž výše často převyšovala mzdu lékařů, ředitelů nebo profesorů – mzda byla mnohdy tak nízká, že např. učitelé rodiny přežívaly na základě životního minima.³⁹

Obecně vzato životní úroveň obyvatelstva klesala. Často žila rodina z menšího platu než v době války. Výjimkou se stalo pouze privilegované dělnictvo, které bylo podporováno KSČ a mimo mezd získávalo i sociální výhody. Nutno ale podotknout, že ani úroveň dělnictva neodpovídala jejich pracovnímu nasazení a výkonům.

4.1.3 KSČ a organizace púnorové politiky

Komunistická strana vznikla v roce 1921. Od roku 1929 začal ve straně působit Klement Gottwald, který se na následujících 20 let stal její ústřední osobností. Ve 30. letech patřila mezi čtyři nejsilnější strany v Československu. V průběhu trvání 2. světové války se nejprve stáhla do ústraní, ale po zaútočení

38 Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu. Tigris, P. Str. 57

39 Československo v letech 1948 – 1953, Kaplan, K. Str. 134

Německa na SSSR se aktivně účastnila protinacistického odboje. Její napojení na Sovětský svaz bylo velmi úzké a vliv Stalina byl stále patrnější. Po skončení války získala díky svým předvolebním slibům dominantní místo v Národní frontě a po volbách roku 1948 se stala dominantní stranou Československa, v jejíž rukou se na dlouhých čtyřicet let soustředila veškerá politická moc státu.

Strana ve své víře v socialistickou ideologii a osobnost Stalina organizovala všechny oblasti společenského, politického i hospodářského života. Veřejné mínění, které vždy bylo součástí jakési politické kontroly, se nyní stalo součástí prosazování komunistických myšlenek a jeho prvotní funkce se zcela vytratila. Většina veřejných zájmových organizací byla zrušena nebo podřízena státnímu aparátu a organizována podle nových struktur a pravidel. Rozsáhlými změnami prošla organizace Sokol zaměřená na tělovýchovu. Všichni nevyhovující členové byli propuštěni, došlo i na personální čistky ve vedení organizace a veškeré její řízení bylo podřízeno straně.

Útokům a perzekucím neunikla ani katolická církev. Vatikán se pro komunistickou stranu stal nevíтанou hrozbou, která by mohla nežádoucím způsobem ovlivňovat smýšlení občanů a podporovat politický rozvrat. Od svého nástupu k moci tedy strana započala masivní ofenzívu proti církevním hodnostářům a mnozí z nich se stali oběťmi protiprávních praktik režimu.

Klasické rozdělení politické moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní platilo pouze formálně, skutečnost byla zcela jiná. Všechny druhy moci byly soustředěny do rukou komunistů, kteří tak upevnili svůj rozhodovací monopol. Veškeré státní instituce i orgány byly soustředěny pod správu KSČ a v zemi prakticky existoval pouze jeden ústřední rozhodovací aparát. Význam instituce parlamentu byl téměř nulový, vše bylo ovlivněno volbami v roce 1948, kdy lidu byla předkládána jednotná kandidátka a nekomunistické strany získaly pouze formální parlamentní zastoupení.⁴⁰ Nejvíce křesel a nejdůležitější místa byla obsazena komunisty. Změna se týkala i úřadu vlády. KSČ ji zbavila dosavadního postavení a její činnost byla maximálně omezena. Z jejího područí byla odňata státní bezpečnost i armáda, které převzaly nově ustavené instituce bezpečnostní komise ÚV KSČ a vojenský komitét ÚV KSČ. Vláda samotná, respektive její rozhodovací funkce, byly nahrazeny zřízením předsednictva vlády tvořeného osmi nejvyššími funkcionáři KSČ. Tito zvolení členové si rozdělili dohled nad ministerstvy a vlastní ministři

40 Československo v letech 1948 – 1953. Kaplan, K. Str. 44

fungovali jako loutky plnící požadované úkoly. Tato dvojkolejnost⁴¹ moci přetrvala do roku 1953, kdy Gottwald nařídil vznik pouze jednoho vládního orgánu.

Reformy politického života se týkaly také justice. Po schválení nové ústavy 9. května 1948 došlo k převratným změnám právního systému. Komunisté prosadili zrušení Ústavního soudu i Nejvyššího správního soudu.⁴² Pro období 1948 – 1953 byl ustaven pouze Státní soud, jehož hlavní náplní bylo řízení politických procesů. Soudci se řídili platným právním řádem modelovaným stanovenými zákony, usneseními ministerstev a orgánem vlády. Velkými změnami pro celý systém bylo především zrušení nesaditelnosti soudců. Tím si strana opět zaručovala svůj monopol v nastolování moci i v justiční oblasti. Faktickou moc v rozhodování v právních otázkách i navrhovaných trestech převzal prokurátor, jehož moc přesahovala moc soudce, který se stal pouze figurkou reprodukcí rozhodnutí soudu. V reformujícím se právu nebylo opomenuto ani personální obsazení obhájců. Jejich náplní práce už nebylo hájit obviněné, ale podporovat obžalobu a v obviněných vyvolávat ještě větší pocit viny. Komunisté pročistili řady advokátů a v justici zůstali jen ti, kteří byli schopni zachovat věrnost straně. Celý státní právní systém spadl do správy Ministerstva spravedlnosti.

Uplatnění justiční mašinérie bylo soustředěováno především k výrobě politických procesů. Nicméně organizace těchto zvrácených činů neležela na bedrech jen ministerstva spravedlnosti. Velkým „pomocníkem“ a skutečným organizátorem se stala Státní bezpečnost. Jejím hlavním úkolem bylo zatýkání, vyslýchání, iniciování obvinění, konstrukce a zaměření procesu, navrhování trestů a odpovědnost za hladký průběh. Poradními orgány se pak stala bezpečnostní komise⁴³ ÚV KSČ a sekretariát ÚV KSČ.

Mocenská struktura komunistické strany byla velmi rozsáhlá a také často pozměňovaná podle aktuální situace a potřeby. Byla detailně vystavena tak, aby její orgány zasahovaly od státní správy, přes krajskou, okresní až k obecní. Vše bylo dokonale promyšlené a komunisté zastávali všechny významné posty na pracovištích, ve školách – úřadech, v továrnách, zemědělských družstvech atd.

Stěžejním orgánem strany byl Ústřední výbor KSČ. Samotný výbor volený

41 Československo v letech 1948-1953. Kaplan, K. Str. 45

42 Československo v letech 1948 – 1952. Kaplan, K., Str. 51

43 Bezpečnostní komise ÚV KSČ byla jedním z mnoha orgánů strany. Její činnost vynikla zejména během konání politických procesů, kdy členové komise byli pověřeni přípravou procesů, jejich organizací a měli poslední slovo ohledně rozsudků obžalovaných. Komunistický režim a politické procesy v Československu. Kaplan, K., Paleček, P. Str. 168

na jednotlivých sjezdech (třikrát nebo čtyřikrát do roka) zajišťoval především ideologický směr strany a plnění úkolů jeho výkonných orgánů spravujících moc a dohled nad státem – předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ. Předsednictvo ÚV KSČ mělo zpravidla deset až dvanáct členů. Úkolem orgánu bylo zejména řízení státní politiky – usnesení nařízení a zákonů, organizace společenského života, plánování zasedání komisí, delegací, udělování cen apod. Mezi významné členy předsednictva patřil prezident republiky, předseda ÚV Národní fronty nebo předseda Federálního shromáždění. Mnohá jednání ale probíhala za účasti dalších komunistických pracovníků, jako byli tajemníci ÚV nebo ministři svých resortů.⁴⁴

Sekretariát ústředního výboru měl na starosti vnitrostranické záležitosti, ideologickou propagandu, fungování médií nebo činnost společenských organizací. Z třinácti členských postů jich nejvíce patřilo tajemníkům sekretariátu. Nejvyšším představitelem byl generální tajemník, který byl díky své funkci prakticky druhým nejdůležitějším mužem státu⁴⁵ hned po prezidentu republiky, a mimo jiné také zprostředkoval spolupráci mezi sekretariátem a předsednictvem ÚV KSČ a řídil veškerá jejich jednání. Ve sledovaném období v této práci byla funkce tajemníka vykonávána Rudolfem Slánským, až do jeho odvolání v roce 1951.

Nejdůležitějším nástrojem pro řízení státní politiky byl především státní aparát. Soustředil se na řízení krajských i okresních odnoží strany, zajišťoval důsledné dodržování stanovených zákonů a norem, dohlížel a kontroloval činnost všech státních orgánů a institucí. Státní aparát držel v rukou monopol moci představující totální vládu nad celým státem a jeho jednotlivými oblastmi života obyvательства.

4.2 Největší a nejvýznamnější politické procesy

Gen. Heliodor Píka

Jedním z prvních procesů byl případ generála Heliodora Píky. Píka byl vojenským generálem za druhé světové války působícím v československé vojenské

44 http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_org_02_08.php (18.4.2012)

45 Funkce generálního tajemníka patřila k nejvýznamnějším. Bylo možné ji sjednotit i s funkcí prezidenta republiky, jako v případě Klementa Gottwalda (1951 - 1953) nebo Gustáva Husáka (v letech 1975 - 1987). Zdroj: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_org_02_01.php (24.2.2012)

misí v SSSR⁴⁶. Během svého působení v Rusku byl svědkem mnoha hrůzných činů, kterých se Sověti dopouštěli na vojácích z různých zemí. V koncentračních táborech – gulazích byli vězněni a popraveni Poláci i Čechoslováci. Píka se velmi snažil o jejich osvobození, což se tehdy značně přičilo Klementu Gottwaldovi. Píka měl i mnoho neshod s československými komunistickými funkcionáři, jako byl např. Z. Fierlinger⁴⁷. Po skončení války dále působil v Československé armádě jako vážený generál.

Vyšetřování gen. Píky započalo již v roce 1947 pod vedením Bedřicha Reicina⁴⁸. K zatčení došlo v březnu 1948 na základě smyšlených obvinění a vyrobení falzifikovaných důkazů. Oficiální žaloba proti Heliodoru Píkovi obsahovala nařčení, že během války a po jejím skončení aktivně prozrazoval důležitá státní tajemství k zachování bezpečnosti republiky. Skutečností ale byl strach komunistů, že Píka vyrazí nepříjemné informace na vysoké funkcionáře nebo o existenci gulagů v Sovětském svazu. Samotný proces se odehrál koncem ledna 1949. Píkovi byl vyměřen trest smrti, vykonaný v červnu téhož roku ve věznici v Plzni.

„Číhošťský zázrak“

Proces s katolickým knězem Josefem Toufarem patří mezi množství procesů, které byly součástí „honu“ na katolickou církev svázanou s Vatikánem. Nicméně obviněný se ani před soud nedostal, protože na následky krutého týrání zemřel ještě před jeho začátkem.

Vše začalo v prosinci 1949, kdy v kostele Nanebevzetí Panny Marie v obci Číhošť došlo při mši svaté k samovolnému pohybu křížku na oltáři. Lidé tuto událost označili jako zázrak, který se rychle šířil „do světa“. Vesnice byla na základě této zprávy hojně navštěvována lidmi i církevními hodnostáři. Velmi nelibě ale věhlas

46 Komunistický režim a politické procesy v Československu. Kaplan, K., Paleček, P. Str. 88

47 Zdeněk Fierlinger (1891 – 1976) byl politik a člene ÚV KSČ. Od roku 1919 působil jako velvyslanec např. v Nizozemí, Rakousku nebo Švýcarsku. Během druhé světové války vykonával post velvyslance v SSSR. Po komunistickém převratu získal funkci místopředsedy vlády, později pak předsedy Národního shromáždění. Zdroj: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kalendarium/13732-zemrel-politik-zdenek-fierlinger/> (28.2.2012)

48 Bedřich Reicin (1911-1952) byl členem komunistické strany Československa. V poválečných letech působil jako náčelník 5. oddělení hlavního štábu. V letech 1948-1951 zastával funkci náměstka ministra obrany. V roce 1951 byl obviněn z trestných činů proti republice a o rok později byl popraven v procesu s Rudolfem Slánským a spol. Zdroj: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_reicinb.php (25.2.2012)

„zázraku“ nesli komunisté a využili tyto okolnosti k další perzekuci proti katolické církvi. Státní bezpečnost obvinila místního faráře Josefa Toufara z podvodu, že jakýsi zázrak byl vyroben jeho vlastní rukou a ke konci ledna 1950 jej zatkla a uvěznila ve Valdicích. Začal se chystat proces, který měl být dalším výstražným činem proti zneuctění hodnot socialistické země.

Toufar byl při výsleších velmi krutě mučen a nucen k podepsání falešných obvinění, mezi které patřilo i zneužívání nezletilých chlapců. Farář se proti nařčení StB bránil. Nakonec pod vlivem tvrdého fyzického i psychického násilí doznání podepsal, ale vzápětí zase odvolal. S celým chystaným procesem byla spojená mohutná propaganda, která vyústila vytvořením filmového snímku rekonstruujícím samotnou událost „číhošťského zázraku“. Hlavní roli měl hrát sám obviněný farář Toufar, ale odmítal spolupracovat a v kostele před natáčením omdlel a musel být nahrazen. Vznikl tak propagační snímek „Běda tomu, skrze něhož pohoršení přichází“⁴⁹, který byl promítán ve všech československých kinematografech.

Samotného procesu se farář Josef Toufar nedožil. Na následky nelidského týrání zemřel 25. února 1950 v pražské nemocnici. Za příčinu jeho smrti byl oficiálně uveden prasklý žaludeční vřed. Pochován byl do hromadného hrobu v Praze - Ďáblicích.

Obvinění Mjr. Nechanského

Mjr. Nechanský je osobnost československé armády, která se během druhé světové války aktivně účastnila v bojích proti nacistické okupaci a zasloužila se tak o osvobození naší země. Své armádní povinnosti plnil jako člen československého odboje ve Francii, následně ve smíšeném čs. odboji v Británii. Absolvoval několik kurzů parašutismu, sabotáže a nechal se nasadit zpět do vlasti, aby zde působil jako zpravodaj, kontrolor rozhlasového spojení s Londýnem, a dále zajišťoval přísun zbraní ze zahraničí do vlasti. Nechanský se spojil s Českou národní radou (ČNR), působící jako prozatímní orgán státní moci, a horlivě se zapojil do mírových jednání s německými armádními představiteli.

Po válce byl označen jako nepřítel Sovětského svazu kvůli stykům s veliteli německé armády, styky se západem nebo jeho činnosti v ČNR. Nechanský v

49 Zdroj: <http://www.cihost.cz/index.php?nid=2612&lid=CZ&oid=294272> (12.2.2012)

československé armádě zůstal a pro výkon své služby působil na různých místech republiky. Po vítězném únoru se ale situace obrátila a na konci srpna 1950 byl Mjr. Nechanský odvolán ze své funkce a poslán na dovolenou. Poté byl 4. září téhož roku zatčen Státní bezpečností a spolu se svým spolupracovníkem Veleslavem Wahlem obviněn z trestných činů vyzvědačství a zrady proti republice. Vykonstruovaný politický proces, který patří mezi jedny z mála zachovaných na pásce v archivu Českého rozhlasu, nakonec skončil rozsudky smrti pro obžalovaného Nechanského i Wahla. Popravy byly vykonány ve věznici na Pankráci 16. června 1950.⁵⁰

Milada Horáková a spol.

Největším monstrprocesem v historii Československa byl proces proti nekomunistickým funkcionářům, z nichž se většina do roku 1948 aktivně zapojovala do politického života země a po celou dobu se obracela k odkazům prezidenta T. G. Masaryka a tehdy úřadujícího prezidenta Edwarda Beneše. Osm z obviněných byli členové ostatních nekomunistických stran zastoupených v Národní frontě. Proces nesl oficiální název „Vedení záškodnického spiknutí M. Horáková a spol.“ Tehdy na lavici obžalovaných bylo posazeno třináct obviněných za trestné činy proti republice a celé soudní přelíčení skončilo udělením čtyř trestů smrti, které byly vykonány. Popravena byla i Milada Horáková, jako jediná žena v komunistickém Československu.

Obvinění generálního tajemníka

Poslední velký proces nesl označení „Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským“. Konal se na konci roku 1952 a uzavíral tak vlnu monstrprocesů trvajících od roku 1949. Státní bezpečnost tehdy obvinila celkem čtrnáct vysokých komunistických funkcionářů v čele se samotným generálním tajemníkem, což bylo do této doby naprosto nevídané – doposud byli souzeni nekomunisté nebo buržoazie. Tento proces vešel do dějin svým nejvyšším počtem rozsudků smrti, bylo jich jedenáct. Na jeho sestavení se podílela především

50 <http://www.bojovniciprotitotalite.cz/pages/show/32> (10.4.2012)

Moskva, která chtěla stejně jako v ostatních satelitních zemích Sovětského svazu odhalit nepřítele ve straně a dokázat světu svou moc a ostražitost proti všem, kteří by zpochybňovali nebo ohrozili nastolený režim, i kdyby to byli samotní soudruzi komunistické strany.

4.2.1 Případ Rudolfa Slánského

Rudolf Slánský patří mezi dominantní osobnosti poválečné komunistické éry. Do KSČ vstoupil ihned při jejím zrodu v roce 1921 a aktivně se zasloužil o její budování v předválečné, válečné i poválečné době. Svou stranu bral jako svůj domov a její rozkvět byl u Slánského na prvním místě. Byl velmi přesvědčeným a horlivým zastáncem celé komunistické ideologie a stranická věrnost mu byla nadevše. K jeho nejbližším spolupracovníkům a přátelům patřil zejména Klement Gottwald⁵¹, který ze Slánského udělal druhého nejmocnější muže země, a společně v rámci uskutečňování svých zarytých myšlenek socialismu budovali v Československu tvrdý režim jedné strany podle sovětského vzoru.

Slánský se díky své roli generálního tajemníka stal vůdcem nastolování nového režimu, který je často charakterizován svou krutostí a nelidskostí nezměrného rozsahu. Stál u zrodu politických procesů v ČSR, rozhodoval o zatčení konkrétních osob a spolupodílel se na samotné konstrukci, realizaci a průběhu procesů. Jako generální tajemník nesl nejvyšší odpovědnost za stovky lidí, kteří byli nespravedlivě odsouzeni k trestům smrti nebo mnohaletému žaláři.

Nikdo z obyvatel tehdejšího Československa by jistě nevěřil, že celá vytvořená mašinérie procesů „smete“ samotného Slánského a on sám bude stát na popravišti pankrácké věznice. Jeho osobu můžeme označit za tvůrce i oběť komunistického režimu, který s velkou oddaností budoval a který se mu odplatil cenou nejvyšší - životem.

Narodil se v Nezvěsticích 31. července 1901. Pocházel z židovské rodiny, jejíž původní příjmení bylo Salzmann. Studoval na gymnáziu v Plzni a poté v Praze na Vysoké škole obchodní. Od mládí se zajímal o politiku, během studií se účastnil

⁵¹ Klement Gottwald (1896 – 1953) byl politik, člen KSČ a československý prezident. V roce 1920 stál u zrodu komunistické strany, v roce 1929 získal post generálního tajemníka strany. Období druhé světové války strávil v moskevském exilu. Po návratu do vlasti vykonával funkci předsedy KSČ, předsedy vlády, v letech 1948 – 1953 pak funkci prezidenta ČSR. Zdroj: Knapík, J., Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953. Str. 87

mnoha demonstrací a ve 20. letech byl jedním ze zakladatelů mládežnické skupiny komsomolci, která se veřejně hlásila ke komunistické internacionále⁵². V této skupině se setkal se svými budoucími spolupracovníky, jako byl Jan Šverma⁵³, Marie Švermová⁵⁴ (rozená Švábová) nebo Václav Kopecký⁵⁵. Kariéra politika začala pro Slánského v Ostravě, kam nastoupil jako redaktor. Postupem času se propracoval k politické činnosti a od 1926 působil v úzkém vedení krajské KSČ v Ostravě, později zde získal funkci krajského tajemníka. V Ostravě také započalo jeho čtvrtstoletí trvající přátelství s Klementem Gottwaldem.

Na konci 20. let došlo v KSČ k ideologické krizi. Nově vzniklá tzv. Gottwaldova skupina, jejíž součástí byl i Slánský, se vymezovala proti jakýmkoli pravicovým vlivům. Po následném kongresu kominterny v Moskvě došlo k posílení Gottwaldova vlivu a jeho skupina se tak dostala do vedení KSČ. Na počátku druhé světové války odešel Slánský do moskevského exilu, kde řídil české a slovenské rozhlasové vysílání a stal se zástupcem štábu partyzánského hnutí, které se snažilo rozšířit do Čech. Během partyzánských akcí došlo ke smrti přítele Jana Švermy, jehož smrt byla později použita v obžalobě proti Slánskému.⁵⁶

Po skončení války se Slánský společně s Gottwaldem účastnili jednání v Moskvě o vzniku nové poválečné vlády. Gottwaldovi byla přidělena funkce nejvyššího politického představitele a byl zvolen předsedou vlády. Slánský byl ustanoven generálním tajemníkem ÚV KSČ a pověřen organizací vnitrostranických

52 Komunistická internacionála (kominterna, kominforma) byla mezinárodní organizace sdružující komunistické strany. Její založení je datováno k roku 1919 v Moskvě. Během války v roce 1943 byla dle rozhodnutí Stalina zrušena a pod názvem kominforma opět oživena v roce 1947. Činnost kominformy trvala do roku 1956, kdy byla definitivně zrušena. Zdroj: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ki.php> (23.2.2012)

53 Jan Šverma (1901 – 1944) byl člen KSČ a novinář. Před začátkem druhé světové války odešel do moskevského exilu. Ke konci války byl vyslán jako člen KSČ na Slovensko, kde právě probíhalo povstání. Při ústupu do hor nezvládl obtížný terén a zemřel na vyčerpání. Tehdy na Slovensko odjel po boku Rudolfa Slánského, který byl ve vykonstruovaném procesu v roce 1952 z jeho vraždy obviněn. Jeho ženou byla Marie Švermová. Zdroj: <http://libri.cz/databaze/kdo20/contents.php> (2.3.2012)

54 Marie Švermová (1902 – 1992) politička a členka KSČ. Stejně jako její manžel strávila období druhé světové války v Moskvě. Po návratu do ČSR vykonávala funkci člena ÚV KSČ, vedoucí organizačního oddělení ÚV KSČ, a také zástupkyni generálního tajemníka ÚV KSČ, kterým byl v té době Rudolf Slánský. V roce 1951 ji byly odňaty veškeré politické funkce a na základě smyšlených obvinění byla odsouzena k doživotnímu vězení. Propuštěna v roce 1956. Její bratr Karel Šváb byl odsouzen v procesu se Slánským a popraven. Zdroj: Knapík, J., Kdo byl kdo v naší kulturní politice. Str. 235

55 Václav Kopecký (1897 – 1961) politik a člen KSČ. Od 20. let působil jako novinář v různých denících. Před nacistickou okupací odešel do Sovětského svazu. Po roce 1945 působil jako člen ÚV KSČ, ministr informací, předseda Filmové rady nebo předseda Československého rozhlasového výboru. V roce 1954 přesídlil na ministerstvo kultury a vykonával funkci náměstka předsedy vlády. Zdroj: Knapík, J., Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953. str. 137

56 Kronika komunistického Československa. Klement Gottwald a Rudolf Slánský. Kaplan, K.

záležitostí.⁵⁷

Vzhledem k politické situaci poválečného Československa začala KSČ budovat krok za krokem svůj postup k moci. Před volbami v roce 1948 vytvořila mohutnou předvolební kampaň a tzv. desítkový systém, který sloužil k přesvědčování nekomunistů k volbě komunistické kandidátky. KSČ vytvořila také evidenční výbor využívaný pro získávání důležitých politických informací z nekomunistických stran. Předvolební snaha komunistické strany se vyplatila a voličská základna stoupala. Vítězství strany ve volbách znamenalo pro Československo velké změny. Dosavadní demokratické prvky se zcela vytratily a byly zastoupeny centralismem, bezvýhradnou poslušností straně a nastolením komunistického monopolu.

Slánský se ve své pozici generálního tajemníka „zabydlel“ velmi dobře. S velkým přesvědčením, odhodláním a pracovitostí plnil jako věrný stoupenec Gottwalda, všechna jeho rozhodnutí. Nicméně celé jeho funkční období bylo doprovázeno spory s ostatními straníky, především s Václavem Kopeckým nebo Antonínem Zápotockým. Jejich odlišné názory na organizaci stranických úkolů byly patrné, ale svou roli hrála také touha po moci. Kopecký i Zápotocký měli velké ambice zastoupit Slánského v jeho funkci tajemníka. Tyto spory byly později využity proti Slánskému, když usedl na lavici obžalovaných.

Slánského silná politická pozice určovala jeho činnost při přípravě politických procesů. Schvaloval veškeré represe, mnohdy je sám inicioval. Byl zvolen předsedou bezpečnostní komise ÚV KSČ a v jeho rukách spočinula celá bezpečnostní státní složka. Patřil mezi skupinu funkcionářů, kteří rozhodovali o životech jiných - zda zemřou nebo stráví zbytek života v žaláři. Mezi takové lidi patřila např. Milada Horáková, Heliodor Píka, Mjr. Nechanský a s nimi další odsouzení. Celá „mlejnice“ řídicí organizaci procesů přicházela z Moskvy s přesně stanovenými instrukcemi. Politické procesy probíhaly ve všech sovětských satelitech a jejich vzhled byl velmi podobný. Ani Československo nebylo výjimkou. I zde muselo být patrné, že strana se vypořádá s každým odpůrcem nebo narušitelem režimu.

Po sérii procesů probíhajících od roku 1948, kdy byli odsuzováni zejména nekomunisté, získávala stále větší dominanci Stalinem uplatňovaná teorie zostřování třídního boje. Teorie spojená s myšlenkou prosazení jednotné a rovné společnosti

57 <http://libri.cz/databaze/kdo20/contents.php> (4.4.2012)

byla cílem všech komunistických snah, a proto bylo třeba ukázat obyvatelstvu, že jejímu prosazení nesmí bránit žádná překážka, ani ta nejvyšší. Nepřítel se totiž může skrývat i ve straně. Po vzoru velkých procesů konaných v Rumunsku, Albánii nebo v Maďarsku mělo přijít na řadu i Československo. Známy Maďarský proces s ministrem zahraničních věcí László Rajkem⁵⁸ probíhající na podzim v roce 1949, byl vzorem pro zinscenování monstrprocesu se Slánským a spol.

Příprava na proces s vysokými komunistickými funkcionáři začala v roce 1950. Rozpoutalo se mohutné zatýkání a obviňování, které vyústilo v mohutný politický proces podle sovětského ražení. Vše vzniklo na popud Stalina, jenž si přál odhalit nepřítele ve straně i v Československu, kde dosud obdobný proces neproběhl. Prvními zatčenými byl Vladimír Clementis, do té doby zastávající úřad ministra zahraničních věcí, a Otto Šling, jako krajský politický tajemník KSČ v Brně. Postupně se vlna zatýkání zvětšovala a mezi uvězněné vysoce postavené funkcionáře patřili např. Bedřich Reicin (náměstek ministra obrany), Artur London (náměstek ministra zahraničních věcí) nebo Marie Švermová (tajemnice ÚV KSČ). Postupná vyslýchání obžalovaných se řídila přesně stanovenými směrnici přicházejícími přímo z Moskvy. Na příkaz Stalina byli do Československa vysláni dokonce tři speciální sovětské poradci, kteří již měli s organizováním podobných monstrprocesů zkušenosti, aby zde řídili celé vyšetřování. V původním znění připravovaného procesu měl stát v čele spiknutí Otto Šling a Marie Švermová. Na základě vyšetřování a výpovědí spoluvězňů se sovětským poradcům tyto funkcionáři zdáli jako „malé ryby“, a tak hledání hlavy spiknutí pokračovalo dál. V rámci probíhajících vyslýchání vězňů mnohdy zaznělo jméno Slánského spojené s velezrádnými činy, ke kterým podle obviněných dával souhlas. Vzhledem k tehdy platnému zákonu o zákazu zaznamenávání výpovědí do protokolu na funkcionáře nejvyšších stranických funkcí, zůstávala jeho osoba prozatím stranou. Nicméně prozíraví vyšetřovatelé všechny výpovědi na Slánského pro všechny případy zapsali do zvláště utajených protokolů. *„A konečně také nemusel znát jeden z principů, který výrobu procesů doprovázel - nezákonnost si nevybírá, stihne jak dělníka, tak*

58 László Rajk (1909-1949) byl maďarský komunist, za druhé světové války vězněn nacisty. Po poválečném komunistickém převratu v Maďarsku se stal ministrem vnitra, později ministrem zahraničních věcí. Na jaře 1949 byl zatčen a obviněn jako zrádce, který měl v úmyslu politický převrat a nastolení kapitalismu v zemi. V procesu konaném v září 1949 byl odsouzen k trestu smrti, jenž byl vykonán 16. října téhož roku. Zdroj: http://www.totalita.cz/proc/proc_01_05.php (25.2.2012)

generálního tajemníka.“⁵⁹

Odvážná myšlenka postavit do čela spiknutí Rudolfa Slánského přišla v březnu 1951. Byla postavena na výpovědích zatčených komunistů, kteří Slánského označovali za spoluzrádce. Moskva byla spokojena s výběrem „československého Rajka“ a následně přišel na řadu úkol shromáždit dostatek usvědčujících důkazů proti Slánskému. Samotný Gottwald se k myšlence obvinění Slánského stavil velice záporně. Byli si navzájem velice blízcí, jak názorově, politicky, tak z hlediska lidského přátelství. Ovšem Gottwald měl také rád sám sebe a především choval velký respekt ke Stalinovi. Hnacím motorem jeho jednání byl ale jeho strach z Moskvy a z možnosti obvinění své vlastní osoby. Ačkoli jeho prvotní úmysly byly zaměřeny na obhajobu a očistu Slánského, nakonec se jako věrný Stalinův stoupenec podřídil sovětským příkazům a obvinění Slánského přijal. V září 1951 byl Slánský zbaven funkce generálního tajemníka a převelen na post náměstka vlády. Samotný Slánský byl velmi bystrý a znalý situace. Sám si uvědomoval důsledky sovětského jednání a dobře věděl, že se schyluje k nevítané změně situace. K zatčení Slánského došlo 23. listopadu 1951 po jeho návratu z večírku u soudruha Zápotockého. Hlavním důkazem pro tento krok byl dopis s názvem „Velkému metaři“⁶⁰ s obsahem nabídky bezpečného exilu v zahraničí. Dopis získali sovětské vyšetřovatelé od pražské vojenské kontrarozvědky a po podrobném prošetření a jednání byl ustaven závěr, že „velký metař“ je Slánský a dopis byl adresován jemu. Ze Slánského se tak z minuty na minutu stal vězeň č. 2359/865 v cele pražské Ruzyňské věznice.

Následující rok strávil Slánský ve věznici pod neustálým dohledem a téměř s nepřetržitým vyslýcháním. Svá obvinění dlouho odmítal a nespolupracoval. Dvakrát se neúspěšně pokusil o sebevraždu. Po následném dlouhodobém fyzickém i psychickém mučení došlo u vězně k morálnímu zlomu a Slánský se doznával k vykonstruovaným obviněním a podepisoval předem vypracované protokoly se smyšlenou výpovědí. Slánský byl obviněn ze špionáže, sionismu, spiknutí proti republice, protistátní činnosti.⁶¹

„Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem

59 Kronika komunistického Československa. Kaplan, K. Str. 242

60 Dopis získali sovětské agenti od Rudolfa Navečeřala pracujícího pro pražskou vojenskou kontrarozvědku. Se zmíněným dopisem jsou spojeny mnohé spekulace, které poukazují na Moskvu jako tvůrce dopisu kvůli uspišení Slánského zatčení. Jiné názory obviňují americké agenty za účelem podpořit mašinérii zatýkání komunistů, která dle nich měla vést k postupnému rozkladu socialismu. Zdroj. Steward, S.: Výbušnica

61 Komunistický režim a politické procesy v Československu. Kaplan, K., Paleček, P. Str. 124

Slánským“ trvajícím celý týden započal 20. listopadu 1952. Stát obžaloval čtrnáct komunistických funkcionářů, kteří dle žaloby měli společně chystat kapitalistický převrat a smrt samotného prezidenta republiky Klementa Gottwalda. „*Jako velké politické divadlo bylo jeho autory, režiséry i herci myšleno, připravováno i provedeno. Osm dní se odvíjelo podle předem vypracovaného scénáře před zraky československé i světové veřejnosti.*“⁶² Se Slánským byl obžalován Bedřich Geminder, Ludvík Frejka, Josef Frank, Vladimír Clementis, Bedřich Reicin, Vavro Hajdů, Rudolf Margolius, Otto Fischl, Karel Šváb, Evžen Löbl, Artur London, Otto Šling a André Simone. Rozsudky vynesené 2. prosince 1952 stanovily jedenáct rozsudků smrti a tři doživotní žaláře pro Londona, Löbla a Hajdů. Popravy byly vykonány následující den, tedy 3. prosince 1952 časně ráno.

4.2.2 Příběh Milady Horákové

Milada Horáková (25. 12. 1901 Královské Vinohrady – 27. 6. 1950 Praha, Pankrác) patří mezi největší hrdinky komunistického Československa. Během svého života se aktivně snažila prosazovat demokratické hodnoty podle vzoru Masaryka a Beneše. Bohužel, její nekomunistické názory a postoje nebyly tehdejší dobou přijímány kladně a život této odvážné ženy skončil na popravišti.

Horáková byla od dětství ovlivňována svým otcem, jenž byl věrným stoupencem Masaryka a základ celé rodiny byl tak budován na demokratických principech. Po studiích na gymnáziu nastoupila na práva na Karlově univerzitě, kde potkala svého budoucího manžela Bohumila Horáka. Promovala v roce 1926, následně nastoupila jako právnička do Ústředního sociálního úřadu hl. města Prahy. Horáková se věnovala především sociální činnosti zaměřující se na pomoc ruským emigrantům, zlepšení společenského postavení žen, péči o děti. Na počátku druhé světové války svou činnost spojila s odbojovými skupinami, které zajišťovaly spojení s Londýnem. Během heydrichiády byla Horáková zatčena, krutě vyslýchána a nakonec uvězněna v Terezíně, kde málem zemřela. Před koncem války byla vězněna v Aichachu u Mnichova, do Prahy se vrátila 16. května 1945.

Po válce Horáková vstoupila do strany národně-sociální a veřejně a politicky se angažovala. V Radě československých žen se stala předsedkyní a po

62 Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Kaplan, K. Str. 245

volbách roku 1946 získala mandát za Českobudějovický kraj. Po celou dobu své veřejné činnosti prosazovala demokratické a sociální myšlenky, které velice často narážely na odpor komunistů. Byla přesvědčena, že tlak ze strany Stalinova Sovětského svazu není příliš přínosný pro poválečný vývoj Československa, a že zesílení vztahů se západem by tuto nerovnost vyrovnaly. Všechny její naděje ovšem pohasly po odmítnutím Marshallova plánu.⁶³ Po únorových událostech 1948 se v den smrti Jana Masaryka⁶⁴ rozhodla vzdát mandátu za stranu národně-sociální a postupně byla komunisty vyloučena ze všech politicko-veřejných funkcí. Horáková se otevřeně hlásila k nezákonnosti komunistické strany, odmítala s komunisty spolupracovat, uvědomovala si jejich lživou, ale účinnou propagandu. KSČ se snažila Horákovou přemluvit ke spolupráci, protože si velmi dobře uvědomovala její inteligenci, pracovitost i organizační schopnosti.

Na základě svého myšlenkového přesvědčení se snažila zapojit do protikomunistického odboje. Jejími blízkými spolupracovníky a přáteli byli Petr Zenkl⁶⁵ a Hubert Ripka, se kterými se často scházela a rozebírala další možnosti účinnosti odboje. Politická situace v Československu byla ale pro všechny odbojáře dost nebezpečná. KSČ organizovala perzekuce nekomunistického obyvatelstva, a proto mnohdy jedinou záchranou života byl odchod do exilu. Tuto variantu využili Zenkl i Ripka, ale Horáková se rozhodla zůstat. K jejímu zatčení došlo 27. září 1949 v její kanceláři, její muž zatčení unikl a 1. prosince utekl do zahraničí.

Spolu s Horákovou bylo zatčeno dalších dvanáct obžalovaných – Josef Nestával, Jiří Hejda, Františka Zemínová, František Přeučil, Jan Buchal, Antonie Kleinerová, Oldřich Pecl, Závěš Kalandra, Zdeněk Peška, Vojtěch Dundr, Bedřich Hostiška, Jiří Křížek. Někteří byli členové strany národně-sociální, lidové nebo sociální demokraté, kteří odmítli sloučení strany sociálně-demokratické s komunistickou. Skupina záškodnického spiknutí byla uměle sestavena, její členové se třeba ani neznali, nespolupracovali spolu a u soudu se viděli poprvé. Na základě

63 Marshalův plán byl vytvořen generálem Georgem Marshalllem na popud amerického prezidenta Harry Trumana. Byl to hospodářský plán, který chtěl pomoci pravidelných investic nastartovat ekonomiku evropských zemí, které byly zničeny válkou. Tato nabídka se týkala i samotného Československa, jež se chystalo návrh přijmout. Na nátlak Moskvy, ale k tomuto kroku nedošlo a ČSR na dlouhá léta vstoupila do područí Sovětského svazu.

64 Jan Masaryk (1886 – 1948) významný český politik a diplomat. Během druhé světové války se zapojil do zahraničního odboje, byl členem exilové vlády v Londýně. Po válce působil ve funkci ministra zahraničních věcí. Zemřel dosud neobjasněnou smrtí pádem z okna Černínského paláce v Praze. Byl synem prvního československého prezidenta T. G. Masaryka.

65 Petr Zenk (1884 – 1975) a Hubert Ripka (1895 – 1958) byli politici a členové národně socialistické strany. Po převzetí státní moci komunisty odešli do exilu, kde oba později zemřeli.

lživě vykonstruovaných důkazů pospojovali vyšetřovatelé životy obviněných a vytvořili tak první monstrproces v Československu, který měl být podle směrnic Stalina výstražným důkazem komunistické moci a toho, jak se strana dokáže vypořádat se svými odpůrci. Během pobytu ve věznici byli všichni obžalovaní nelidsky mučeni za účelem přiznání se k činům, které nikdy nespáchali. Výsledkem metod státní bezpečnosti byl proces s oficiálním názvem „Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice se skupinou Dr. Milady Horákové“. Soudní proces byl zahájen 31. května a jeho úkolem bylo dokázat před veřejností odbojovou činnost skupiny, sabotáž proti republice ve spolupráci se Spojenými státy, Velkou Británií a Francií a vznik války jako důsledek této činnosti. Proces trvající devět dní byl po celou dobu trvání doprovázen velmi masivní propagandistickou kampaní, která vyzývala lid k ohlasům na politické události. Konečné rozsudky byly uděleny 8. června 1950. Státní soud rozhodl o čtyřech rozsudcích smrti pro M. Horákovou, O. Pecla, Z. Kalandru a J. Buchala. Ostatní obžalovaní byli odsouzeni k mnohaletým trestům žaláře.⁶⁶

Jedním z posledních bodů při procesu byly závěrečné řeči samotných obviněných. V knize Jiřího Radotínského je zaznamenána vzpomínka na atmosféru chvíle přednášející Dr. Horákové: *„Byla vždy skvělý řečník. Ted' nervózně mačká v ruce čtvrtičku papíru, na němž má svá poslední slova. Její výraz i hlas jsou klidné, tak jako obsah jejích slov. Jen v závěru dodává důrazu svým slovům – nezlomena, hrdě se hlásí k odkazu Masaryka a Beneše.“*⁶⁷

4.2.3 Mechanismus výroby procesů

Uskutečněné politické procesy bychom mohli rozdělit do skupin podle charakteru obviněných – nekomunisté, komunisté nebo příslušníci římskokatolické církve atd. Jejich obvinění bylo ale stejné, vždy šlo o zradu komunistického režimu a snahu o nastolení kapitalismu. Ještě jedna věc procesy spojuje, jejich nezákonnost. Veškerá organizační struktura byla dopředu promyšlená, vše bylo naplánované, mělo svůj scénář. Historie procesů sahá do Sovětského svazu, odkud se postupně šířily do ostatních sovětských satelitů. Se zvyšujícím se množstvím politických procesů se

66 Komunistický režim a politické procesy v Československu. Kaplan, K., Paleček, P. Str. 64

67 Rozsudek, který otřásl světem. Radotínský, J. Str. 79

jejich strukturovanost zdokonalovala a s posledními procesy dosahovala absolutního vrcholu. K uskutečnění této mašinérie bylo potřeba připravit pro ni „půdu“. Důležitá byla spolupráce státu, státního aparátu, justice⁶⁸, ale i obyvatelstva, které bylo dlouhodobě manipulováno za pomoci důkladně promyšlené ideologické propagandy.

Každý naplánovaný proces byl spojen s dlouhodobou přípravou. Bylo nutné nejprve zvolit obviněné, nejdůležitější osobu procesu zosobňující hlavu spiklenecké skupiny, průběh vyšetřování, získávání důkazů, výběr vyšetřovatelů, soudců, státních prokurátorů, státních zástupců, obhájců. Vše muselo být sehrané. Každý měl svou roli a dané úkoly, které vyžadovaly přesné a bezchybné plnění. Procesy jsou často označovány jako „divadlo“, protože obdobně jako při tomto druhu umění, bylo nutné mít sepsaný scénář a vybraného režiséra, který byl schopen dát vše do pohybu. Všechny přípravy probíhaly při extrémním utajení a k plánování byla přizvána velmi úzká skupina „vyvolených“.

Zvláště velké monstrprocesy, jako byl případ Dr. Horákové a spol. nebo Rudolfa Slánského a jeho skupiny, byly doprovázeny sovětskými směnicemi určujícími přípravu a průběh celého vyšetřování a samotného procesu. Na případ Dr. Horákové přijeli moskevští poradci, kteří kontrolovali činnost československé StB, celého ÚV KSČ a dávali jim pokyny, jak nadále ve vyšetřování postupovat. U Rudolfa Slánského byla situace poněkud komplikovanější. Zde poradci neplnili pouze funkci poradenskou, ale celý tento případ se stal situací moskevskou, a zvláštní sovětští tajemníci sami vyslýchali svědky a účastnili se všech příprav procesu. Samozřejmě pod moskevským dohledem Stalina.

K nejdůležitějším bodům patřila příprava obviněných. Bylo velmi důležité, aby všichni obvinění vypovídali před soudem podle scénáře, a aby se jednotlivé výpovědi nedostaly do rozporu. Nácvičky výpovědí proto začaly už ve vězení. Ihned poté, co byli obvinění vsazeni do vazby, byli nuceni podepsat protokol týkající se činů, které měli údajně spáchat. Následně s nimi vyšetřovatelé probírali bod po bodu v předepsaných protokolech a zkoušeli je z odpovědí na předem dané otázky, jež museli znát z paměti. Jak popisuje ve svém svědectví František Přeucil: „*Třeba ve tři ráno mě vzbudili a zeptali se: Na stránce 32 se vás zeptá prokurátor co? A vy odpovíte jak? Soudní protokol jsem se učil šest neděl.*“⁶⁹ Mnohokrát se stalo, že obvinění nechtěli dát svůj podpis pod nesmyslná a křivá obvinění, nechtěli vypovídat

68 Viz. příloha č. 1

69 Rozsudek, který otřásl světem. Radotínský, J. Str. 37

nesmyslné lži. Ale s tímto přístupem si bezpečnost uměla poradit. František Přeučil popisuje mašinerii takto: „*Priznávám, že jsem vydržel jen něco déle přes měsíc tvrdit skutečnosti odpovídající pravdě [...]. Výslech střídal výslech [...]. Připoutali mě k židli a ten jeho pomocník s tváří boxera mě bil pouty do hlavy.*“⁷⁰ Násilí byl každodenní chléb vězňů. Ať už psychické nebo fyzické, obojí nelidské a těch nejtvrdějších způsobů. Ne každý tyto praktiky komunistických vyšetřovatelů dlouho vydržel, někdo kratší, někdo delší čas. Nakonec se většinou podařilo obviněné zlomit a sami pak podepisovali naprosto absurdní obvinění s výpověďmi, které nikdy nevyslovili.⁷¹ „V letech 1948 – 1954 v československé bezpečnosti tyto metody natolik zdomácněly a tak se zdokonalily, že lze hovořit o uceleném systému.“⁷²

Velmi výstižnou charakteristiku celé mašinerie uvedl po propuštění z vězení Dr. Křížek obviněný ve skupině Dr. Horákové: „*Proces sám byl výborně zrežirované představení, kde každý odehrál svou úlohu. V jednacích síních to vypadalo spíše jako ve filmových ateliérech na Barrandově. Reflektory oslňovaly a filmová kamera bzučela. Prokurátoři přednášeli svá řečnická cvičení obrácení tváří k vybranému obecenstvu a nikoli k soudu.*“⁷³

Organizace celé akce musela být naprosto perfektní. Scénáře bez jediné chyby, každý z účastněných přesně věděl, co je jeho náplní práce, všichni obžalovaní uměli nazpaměť svou výpověď, kterou následně reprodukovali do mikrofonů v budově soudu. Obecenstvo přítomné při procesu bylo speciálně vybráno z celé republiky, ze všech státních podniků, a výběr samozřejmě padl především na ty dle režimu „spolehlivé“, úderníky hájící lidově-demokratickou republiku. Zajímavostí je především obměna účastníků v soudní síni, kteří se měnili každý den tak, aby nikdo z nich neměl ucelený obraz celého procesu. Celkem proces zhlédlo okolo 4000 účastníků „zájezdu“.

70 Rozsudek, který otrásl světem. Rradotínský, J. Str. 37

71 Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu. Tigrid, P. Str. 55

72 Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Kaplan, K. Str. 169

73 Rozsudek, který otrásl světem. Radotínský, J. Str.66

5. Politické procesy ve vysílání Československého rozhlasu

Československý rozhlas patřil mezi nejdůležitější média využívaná k propagaci komunismu v zemi. Spolu s tiskem masově ovlivňoval myšlení obyvatelstva a formoval jeho chování. Největší využití proběhlo především v době konání politických procesů, zejména s Miladou Horákovou a spol. nebo se skupinou okolo Rudolfa Slánského. Rozhlas jako hlásná trouba tehdejšího režimu informoval o veškerém dění v Československu, v přesně stanovených relacích vysílal záznamy z konaných procesů a dalšími politickými pořady dokresloval požadující atmosféru. Rozhlas se stal součástí každé domácnosti, která na něm byla závislá v důsledku touhy získávání rychlých informací. V průběhu procesů byla pro ty, kdo nevladnili rozhlas, konána veřejná vysílání v hospodách nebo kulturních domech. Na samotný význam rozhlasu vzpomíná i syn jednoho z obviněných v procesu s dr. Horákovou Neklan Hejda: „*Nebyla ještě televize a rádio bylo strašlivou zbraní tehdejšího režimu. Mnohem nebezpečnější a krutější než noviny [...]*“⁷⁴

Rozhlas se ujal své role informátora skutečně důsledně. Neměl ani jinou možnost, protože veškerá jeho správa a nejdůležitější personální obsazení bylo pod dohledem KSČ a ministerstva informací s vedením ministra Václava Kopeckého. Během konání procesů se do jeho práce angažovalo Ministerstvo spravedlnosti, rozhodující o přenosu informací ze soudní síně a práci samotných zaměstnanců rozhlasu. V rámci služby veřejnosti měl vychovávat a šířit myšlenku zdravého lidově-demokratického zřízení po vzoru sovětské federace. Celé vysílání procházelo silnou cenzurou, která rozhodovala o vhodnosti vysílání daného pořadu, popřípadě provedla jeho úpravu.

5.1 Cenzura a propaganda Československého rozhlasu

Po únoru 1948 začaly v rozhlase úplně nové a poněkud okleštěné časy. Celé pracoviště, všechna oddělení, samotné vysílání bylo pod dohledem ÚV KSČ a vykonávaná práce – reportáže, komentáře, rozhlasové programy byly cenzurovány. Po nástupu šéfredaktorky zpravodajství Marie Kořátkové došlo ke zrušení tvorby vlastních komentářů a jediným zdrojem všech informací se stala ČTK, reprodukuující

74 Žádáme trest smrti. Formánková, P., Koura, P. Str. 19

zprávy Tiskové agentury Sovětského svazu (TASS). Vše dokládá i fakt, že zatčení generálního tajemníka Slánského směl do vysílání přečíst pouze sám ředitel Kazimír Stahl, jak určovala nařízení z nejvyšších stranických míst, což bylo v rozhlase proti všem standardním postupům.

Jak už je výše uvedeno, 50. léta znamenala pro Československo dobu silného napojení na Stalinův Sovětský svaz a hlavně dobu hrozby začátku další války ze západními mocnostmi. Stalin neustále pobízel ke zvýšení zbrojení a válečných příprav a KSC, jako věrný stoupenec těchto myšlenek, budovala pro československé obyvatelstvo „nový svět“. Propaganda komunistického režimu se stala základní obranou proti západu a zároveň možností, jak si zajistit stálé setrvání u moci. Vysílání rozhlasu se zaměřovala zejména na politické debaty, které stále nabádaly obyvatelstvo k bdělosti, ostražitosti proti špionážním žvlům a k obraně socialistického smýšlení. K zachování důsledné propagandy byly postupně zrušeny přímé přenosy, reportáže a vše, co nemohlo být včas cenzurováno před vpuštěním do vysílání.

V září 1948 byla založena Kulturní rada v rámci ÚV KSC zaměřující se na kontrolu šířící se ideologie, výchovných otázek, osvěty a vytvářející nařízení pro odbory filmu, tisku, rozhlasu a školství. Ve spolupráci s radou byla cenzura zajišťována dále pracovníky z tiskového a kulturně-propagačního oddělení ÚV KSC, kteří vybírali pouze takové pořady, které propagovaly komunismus, a mohly tak správně ovlivňovat výchovnou cestu obyvatel. Od roku 1948 prošla rozhlasová cenzura třemi stádii. Nejprve materiály do vysílání kontrolovali Z. Novák a J. Jiránek pracující jako zástupci programového ředitele, po změnách v roce 1952 připadla kontrola na šéfredaktory jednotlivých oddělení. V poslední fázi se cenzury ujal sám stát a veškerá zodpovědnost byla přenesena na Hlavní správu tiskového dohledu (HSTD).⁷⁵

Z pověřených oddělení ÚV KSC denně přicházely směrnice nařizující správnou a nejvhodnější manipulaci s přichozími informacemi, aby do vysílání nepronikly nežádoucí zprávy. Tehdejší generální tajemník Slánský nabádal krajské kanceláře k bdělosti: „*Jednejte rychle a rozhodně, aby škůdcovská činnost nepřítelů v tisku a rozhlase byla zneškodněna.*“⁷⁶

Celý informační systém KSC měl dominantní postavení v nastolování a

75 Od mikrofonu k posluchačům. Ješutová, E. a kolektiv. Str. 240

76 O cenzuře v Československu v letech 1948 – 1956. Kaplan, K., Tomášek, D. Str. 14

udržování monopolu moci. Za pomoci svých institucí zajišťoval formování veřejného mínění a přísun informací, které byly zkreslovány a upravovány dle potřeb ideologie a mnohostrannost zpravodajství se zúžila na strohost a jednostrannost. Je samozřejmé, že nastolená cenzura neoklešťovala pouze informace z domova, ale také ze světa, především z toho západního. Zákazem poslechu zahraničních rozhlasových stanic a šíření zahraničních tiskovin byla veřejnost prakticky odříznuta od světového dění a namísto toho intenzivně masírována stalinským socialismem.

5.1.1 Řízení propagandy v rukou politické moci

Komunistická strana pěstovala svou propagandu hned po ukončení války a vstupu do Národního shromáždění. Nicméně ta pravá vlna prosazování myšlenky socialismu přišla po únorovém vítězství v roce 1948. Propaganda strany byla opravdu masová a zaměřovala se na všechny oblasti lidského i hospodářského života. Ideologie měla za úkol přesvědčit všechno obyvatelstvo o správnosti režimu, jednání státu, přístupu k hospodářství, k samotné organizaci života lidí. Neustále byly lidem nabízeny vstupy do KSČ, samozřejmě podmíněné následnými „výhodami“.

K nejmasovější a nejrozšířenější propagandě ovšem docházelo v průběhu konání nezákonných politických procesů, které byly doprovázeny obrovskou komunistickou kampaní obhajující lidově-demokratickou republiku a odsuzující všechny rozvratníky toužící po nastolení kapitalismu. KSČ v rámci svého ústředního výboru organizovala veškeré propagační akce pomocí krajských kanceláří, které následně ideologicky formovali obyvatelstvo na okresech a obcích. Krajská ústředí následně plnila veškeré nařízené instrukce týkající se vylepování novinových plakátů, výstřížků, vydávání závodních časopisů, zajišťovala hromadné rozhlasové vysílání v kulturních domech, hospodách, popř. v soukromých bytech.⁷⁷ Následně informovala pražské ústředí o samotném průběhu akce, vlivu na obyvatelstvo, jeho chování a reakce apod.⁷⁸ Veškeré informace potom analyzovalo kulturně-propagační oddělení ÚV KSČ a vytvářelo další kroky k postupu v probíhající situaci. Zasílané dálnopisy ke krajským sekretářům byly zaštiťovány podpisy Marie Švermové a Gustava Bareše⁷⁹.

77 Největší politický proces M. Horáková a spol. Kaplan, K. Str. 283-284

78 Viz. příloha č. 2

79 Gustav Bareš (1910 – 1979) politik a člen KSČ. V průběhu 30. let působil jako novinář v různých

V průběhu procesů byly konány rezoluce⁸⁰, schůze, besedy poskytující obyvatelům přednášky o odsouzených a jejich zvrhlé protistátní činnosti a žádaly obyvatelstvo o vyjádření k jejich rozsudku. Samozřejmě všichni, kdo nechtěli mít problémy s komunisty a nechtěli na sebe upozorňovat, hlasovali pro nejtvrdší tresty pro obviněné. Našli se odvážlivci, kteří nesouhlasili nejen s procesy, ale i s požadovanými tresty - takové odpory byly samozřejmě okamžitě potrestány a zneškodněny. Podle zpětného pohledu na celé dění lze dnes konstatovat, že rezoluce sloužily jako zdánlivá pomoc pro úlevu svědomí komunistické strany. Pomocí hlasování obyvatelstva totiž část viny za probíhající nezákonnost přesouvali komunisté na prostý lid. Všechny veřejné organizace, jako Československý červený kříž, Sokol, Československý svaz žen nebo sbory dobrovolných hasičů, byly nuceny podepisovat rezoluce, které byly následně uveřejňovány v dobovém tisku např. v Rudém právu, Svobodném slovu, Mladé frontě, Vlastě, časopisu Dikobraz nebo přenášeny rozhlasem.⁸¹

Komunistická strana nezapomněla připojit ani účast nejmladších obyvatel – tedy dětí na všech vzdělávacích stupních. Každý den v době konání procesu poslouchaly školní rozhlas referující o průběhu procesu. Celý obraz dokreslovaly přednášky učitelů zdůrazňující vážnost situace a míru provinění všech odsouzených. Celá školní propaganda došla tak daleko, že děti sepisovaly své rezoluce⁸², stvrzovaly je svými podpisy a zasílaly na adresu státního soudu v Praze. Své názory na odsouzení zločinců pak zveřejňovaly i v dětských časopisech jako byl Pionýr. Dětská nevědomost byla komunisty zneužívána i proti samotným rodičům. Děti byly vyslýchány ve školách, jak o procesu hovoří jejich rodiče, co říkají k celé situaci, jestli soucítí s obviněnými, jaký by pro ně žádali trest apod.⁸³

Při procesu s Dr. Horákovou byla propagandistická akce skutečně velmi mohutná. Všechna média zahrnující tisk i rozhlas se věnovala především tématu kapitalistických rozvratníků naší lidově-demokratické republiky. V tisku byla každý den uveřejňována zpráva z procesu a analýza výpovědí svědků v soudní síni. Rozhlas

denících a časopisech. Po začátku války odešel jako další komuniste do exilu do SSSR.. Po válce se stal členem ÚV KSČ a členem kulturního výboru a Kulturní rady ÚV KSČ. Později působil jako profesor na Karlově univerzitě. V roce 1970 byl odejit z KSČ. Zdroj: Knapík, J., Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1952. str. 47

80 Viz. příloha č. 3

81 Paměť a dějiny. 1/2007. Formánková, P. Str. 34

82 Viz. příloha č. 4

83 Paměť a dějiny. 1/2007. Formánková, P. Str. 28

pak v rámci svého zpravodajství vysílal natočené přenosy se soudní síně.⁸⁴

KSČ zapojila do propagandy i divadlo a film. Tématika procesů např. Dr. Horákovou se dokonce přenesla na divadelní prkna divadla E. F. Buriana, zarytého a přesvědčeného komunisty. Film získal svou úlohu především díky kladnému ohlasu na zpracovanou rekonstrukci tzv. Číhošťského zázraku s farářem Josefem Toufarem obviněným z jeho zinscenování. Film byl sice natočen, ale samotný proces se nikdy nekonal - farář zemřel na následky týrání vyšetřovatelů. Filmoví tvůrci měli v rámci plánování procesu za úkol natočit celý proces a vhodně jej sestříhat tak, aby vynikla zářadcovská činnost celé záškodnické skupiny. Nakonec ale od všech plánů bylo upuštěno, protože kamera dokázala zachytit především smutné, ztrápené tváře, které nebudily u obyvatelstva požadované hluboké opovržení, ale soucit.

Příprava procesu s Miladou Horákovou byla pro komunistické funkcionáře úplně novou zkušeností. Ačkoli procesy v Československu se již konaly, žádný však dosud neměl tak masivní charakter spojený se sovětskou spoluprací. Samotné přípravy začaly na podzim roku 1949, tedy necelý rok před konáním procesu. Celé akci předcházely porady nastiňující celou organizaci od sestavení skupiny obžalovaných, vytvoření instrukcí pro justici, výběr samotných vyšetřovatelů, až po sepsání směrnic pro tisk, rozhlas, divadlo a film, kvůli zabezpečení dostatečné propagandy zaměřující se výchovným směrem. Součástí bylo i řešení podílení se veřejnosti na procesech: *„Veřejnost bude organisovaná celostátně, s denním měněním publika, výběr veřejnosti bude zaměřen především na dělnické vrstvy, pracující venkov, pracující mládež, školy vnitra a spravedlnosti. Vstupenky budou dávány výhradně na jména a v krajích zajistí krajsí sekretáři předem předložením jmenných seznamů návštěvníků.“*⁸⁵

Byla sestavena speciální komise, jejímž předsedou byl náměstek ministra spravedlnosti Karel Klos⁸⁶, který dostal celou propagačně-výchovnou akci na starost. Pod jeho vedením následně probíhala častá setkání se zástupci tisku, rozhlasu a filmu, kde docházelo k podrobné instruktáži o tom, jak postupovat, jak s

84 Paměť a dějiny. 1/2007. Formánková, P. Str. 23

85 Žádáme trest smrti. Formánková, P., Koura, P., Str. 56

86 Karel Klos (1909-1982) byl významnou osobností KSČ v 50. letech a jedním z přímých tvůrců politických procesů. Ve třicátých letech vystudoval právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Za druhé světové války pracoval jako soudce v jižních Čechách (Mladá Vožice, Volyně, Třeboň, Milevsko). Po roce 1945 vstoupil do KSČ a stal se jejím vysokým funkcionářem. Získal funkci náměstka ministra spravedlnosti, kde působil až do roku 1952. O tři roky později byl odejit z KSČ na základě zprávy stranické kontroly. Zdroj: Formánková, P., Koura, P., Žádáme trest smrti. Str. 185

informacemi pracovat a jak je „správně“ zveřejňovat. Pracovní porady pobíhaly průběžně před procesem a v době procesu každý den po jeho skončení.

5.2 Zařazení procesů do vysílání - programové změny

Veškeré instrukce o postupu v době procesů byly uděleny na poradách, které vedl zástupce ministra spravedlnosti Karel Klos. Byly ustaveny speciální komise, které vybraným rozhlasovým a tiskovým novinářům pomáhaly ve sběru informací. Vznikla např. tisková komise a výpisková komise, která měla na starost tvorbu záznamů z dnů procesu a následně je poskytnout novinářům. V procesu s Miladou Horákovou byli za propagaci v rozhlasu odpovědni M. Dvořák, F. Gel, B. Pošvic a Josef Cincibus⁸⁷. V dochovaných archivních spisech zaznamenávající porady o propagaci procesu se píše: „*Tisk věnuje referátům o procesech tolik místa, kolik bude potřeba, totéž platí o filmu a rozhlasu. Redaktoři budou určeni.*“⁸⁸

V průběhu procesů byl rozhlasový štáb přítomen v soudní síni a celé výslechy byly zaznamenávány na zvukový pás a pořizován autentický materiál pouštěný v pravidelných relacích do éteru. Rozhlas dále připravoval různé komentáře, např. od Zdeňka Nejedlého⁸⁹. K celé nastalé společenské situaci se za pomoci rozhlasu vyjadřovali různí významní lidé, spisovatelé, komunisty uznávaná inteligence - jejich názory ale samozřejmě ideově odpovídaly vedení KSČ. Důležité je podotknout, že samotná propagace procesu s M. Horákovou začala až první den soudního přelíčení poté, co byl v Rudém právu otištěn úvodník Karla Klose seznamující veřejnost s celou situací.⁹⁰ Až následně vypukla masová kampaň proti „kapitalistickým spiklencům“. Rozhlas byl při procesech opravdu široce využit. Měl obrovskou moc apelovat na názorové utváření obyvatelstva a mohl zmanipulovat jejich uvažování. Jeho „pomoc“ si velmi pochvalovalo zejména vedení KSČ a ministerstvo spravedlnosti, kterému přicházely velmi kladné ohlasy na vysílání z krajských pracovišť⁹¹. Dle průzkumů bylo obyvatelstvo velmi dobře informováno o

87 Formánková, P., Koura, P., *Žádáme trest smrti*, str.38

88 Formánková, P., Koura, P., *Žádáme trest smrti*, str. 189

89 Komentáře Zdeňka Nejedlého o procesu s Rudolfem Slánským byly vydány i v knižní podobě pod názvem: *K Zdeňka Nejedlého o procesu s protistátním spiklencekým centrem*. Vydal Československý spisovatel, Praha 1953.

90 *Žádáme trest smrti*. Formánková, P., Koura, P. Str. 36

91 *Paměť a dějiny*. 1/2007. Formánková, P. Str. 24

celém dění a veškeré znalosti procesu čerpané právě z rozhlasu byly považovány za zcela autentické a spolehlivé. Ministerstvo uvažovalo o rozšíření činnosti rozhlasu ve spolupráci s filmem. Tato myšlenka byla ale nakonec zatracena, protože natočený rozhlasový zvuk se neshodoval s filmovými záběry.⁹²

Proces s Miladou Horákovou a spol.

Proces s Miladou Horákovou, probíhající od 31. kvěna do 8. června 1950, byl ve své době první velký politický proces, kterým žilo celé Československo. Pro rozhlas se stalo prioritou vysílání záznamů ze soudní síně sestříhaných tak, aby obvinění budili u obyvatelstva ten nejhorší možný dojem. Celý proces byl natočen na zvukové pásy a následně byly schválené výseky přenášeny rozhlasem v rámci relace Rozhlasových novin několikrát denně.⁹³ Na základě dochovaných rozhlasových deníčků, zaznamenávajících celistvý a předem naplánovaný program vysílání pro každý den⁹⁴, je možno pozorovat zařazení a důležitost procesu ve vysílání. Stojí ale za povšimnutí, že v dlouhodobějším plánu nebylo s vysíláním procesu počítáno. V deníčcích bylo škrtnuto a vpisy rozhlasových zaměstnanců na poslední chvíli naznačují úpravu vysílání jednotlivých pořadů kvůli procesu - některé pořady byly posunuty, jiné úplně zrušeny. Deníčky se z doby 50. let zachovaly pouze v písemné podobě, archivace zvukových pásek začíná až v letech šedesátých.

V deníčku z 31. 5. 1950⁹⁵ se první zpráva objevuje již v ranních Rozhlasových novinách v 5:05 hodin: „*Před státním soudem v Praze bude dnes zahájen proces proti 13 člennému vedení protistátní špionážní organizace, která měla podle směrnic anglo-amerických agentů Zenkla a Ripky soustředit reakční podzemí v Československu. Mezi obžalovanými je mimo jiné bývalá poslankyně Horáková, bývalý továrník doktor Hejda, bývalá poslankyně Fráňa Zemínová, někdejší majitel dolů dr. Pecl a dřívější ústřední tajemník sociálně-demokratické strany Vojtěch Dundr. Všichni obžalovaní spáchali zločin velezrady a zločin vyzvědačství a přímé pomoci předních diplomatů západních států.*“⁹⁶ Další vysílání Rozhlasových novin připadalo po poledni, dále okolo 17:00 hodin, ale nejdůležitější

92 Žádáme trest smrti. Formánková, P., Koura, P. Str. 214

93 Žádáme trest smrti. Formánková, P., Koura, P. Str. 79

94 Viz. příloha č. 5

95 Viz. příloha č. 6

96 Archiv Českého rozhlasu Praha, D: 25. 5. – 1. 6. 1950, H 9795

relace začínala 19:00 a běžně trvala asi šedesát minut. Po zahájení procesu Státním soudem na Pankráci byly Rozhlasové noviny prodlužovány a končily až kolem 22:00 hodin večer. Pořady, které měly podle plánu nastoupit po standardních Rozhlasových novinách, byly zrušeny. Každá změna vysílání novin byla podepisována samotným programovým ředitelem Mirko Očadlíkem.

Stejně změny se konaly i další dny procesu. V den 5. 6. 1950 je v ranní relaci zachycena poznámka hlasatele: *„V době, kdy náš lid dává všechny své síly mírové výstavbě, jeho nepřátelé usilují tuto výstavbu všemi prostředky mařit. Ti na lavici obžalovaných – to je součást imperialistického tábora války. Hlásili se k němu a dnes přiznávají svou příslušnost k němu. Záběry z procesu s agenty ve službách podněcovatelů války budeme dnes opět vysílat v rozhlasových novinách a po nich – ještě asi tři čtvrtě hodiny.“*⁹⁷ Celý týden konání soudního přelíčení u státního soudu v Praze na Pankráci rozhlas poctivě informoval své posluchače. Neustále rozhlasem zněly pobídky k poslechu záznamů ze soudní síně a velmi útočnou a jízlivou češtinou byli obžalovaní haněni prostřednictvím hlasatelů. Dne 6. 6. 1950 se v popoledních hodinách na rozhlasových vlnách objevila přednáška spisovatelky Aleny Bernáškové o samotném procesu. Součástí rozhlasového vysílání se dále staly rezoluce, které byly zaslány obyvatelstvem státnímu soudu a ministerstvu spravedlnosti. Lidé v nich žádají, aby všichni zaujali pevný postoj ke všem zrádcům a jejich pomahačům, žádají o přísné a spravedlivé tresty špionům a společně slibují závazek dokazující „vůli a úsilí zabezpečit klidné budování socialismu“. Dne 8. 6. 1950, tedy v den rozsudků nad obviněnými, proběhla rozhlasem zpráva: *„V celé republice je s napjatou pozorností sledováno vysílání záběrů z procesu s vedením záškodnického spiknutí proti pracujícímu lidu. Rozhořčený odpor, nejhlubší opovržení a spravedlivý hněv – to jsou pocity, které v našem lidu vyvolávají odhalení zločinci.“*⁹⁸ Poslední prodloužení novin se koná 9. 6. 1950, součástí denního vysílání je opět přednáška, tentokrát spisovatele Jiřího Marka čtená hlasatelem Vladimírem Čechem.

Z výše uvedených citací krátkých rozhlasových zpráv je patrné, že proces s Miladou Horákovou a spol. byl významnou součástí rozhlasového vysílání. Každý den bylo v ranních hodinách upozorňováno na další den přelíčení a ve večerních rozhlasových novinách pak byly pouštěny vystřihané sekvence z procesu. Celá situace v rozhlase byla řízena nejvyššími funkcionáři ÚV KSČ a vybranými

97 Archiv Českého rozhlasu Praha, D: 2. 6. - 9. 6. 1950, H 9789

98 tamtéž

zaměstnanci rozhlasu. Celé vysílání podléhalo přísné kontrole a vše muselo schválit programové vedení. Propagace byla velmi silná a ostrá kritika všech obžalovaných jen potvrzovala sílu manipulace KSČ s myšlením a především morálkou lidí.

Proces s Rudolfem Slánským a jeho skupinou

Stejnou propagandistickou funkci jako při procesu s Dr. Horákovou vykonával rozhlas i o dva roky později při procesu s bývalým generálním tajemníkem Slánským konajícím se od 20. - 27. listopadu 1952. Rozhlasové noviny byly již podle „tradice“ prodlužovány za účelem vysílání záběrů z procesu. Podobné rozhlasové změny byly řízeny oběžníky informujícími o skladbě pořadů daného dne.⁹⁹ Vysílání ve dnech procesu je opět pozměňováno pomocí ručních vpisů do již zmíněných deníčků a rozhlasové noviny se prodlužují až do půl jedenácté večer.

Dne 25. 11. 1952 dochované deníčky zachycují, že okolo osmé hodiny ranní bylo k vysílání připojeno hlášení národním školám od redaktorky Zdeňky Kadlecové¹⁰⁰. V hlášení je popsán rozhovor mezi učitelkou a jejím žákem horlivě se vyptávajícím, kdo je vlastně ten zrádce, kdo je Slánský, co udělal atd. Soudružka učitelka pak následně vysvětluje dětem celou vzniklou politickou situaci, ve které odsuzuje obviněné za velezradu, Slánského za smrt Jana Švermy a pokus o zavraždění soudruha Gottwalda. Emotivní projev je zakončen nabádáním k lásce ve stranu a k prezidentu Klementu Gottwaldovi a tvrdému potrestání všech zločinců.

Ještě téhož dne byl v dopoledních hodinách připojen přednes Vlasty Váňové, který se stal součástí pořadu Okénko do našich škol: *„Vážení a milý posluchači, tatínkové a maminky. V těchto dnech jistě více než kdy jindy posloucháte rozhlas. Všichni jsme rozrušeni a nesmírně rozhořčeni nad tím, co se dovidáme při poslechu přelíčení s Rudolfem Slánským a jeho spikleneckou skupinou. Hovoříme doma o hrozném zradě Slánského, Clementise, Gemindera, Šlinka, Švermové a ostatních celé hodiny. Naše děti s námi obvykle citlivě prožívají naše radosti a starosti. Teď jsou možná znepokojeny tím spíše, že ještě dobře nechápou, co se vlastně stalo. Zahrnují nás otázkami: Maminko, kdo je to zrádce? A proč ti lidé zradili, když se u nás měli tak dobře? Jak budou potrestáni? Ti větší se vyptávají, co*

⁹⁹ Viz. příloha č. 7

¹⁰⁰ Viz. příloha č. 8

*je sionismus, kdo jsou svobodní zednáři, zajímají je hospodářské otázky. [...] Povězme tedy, tatínkové a maminky dětem o Rudolfovi Slánském a jeho spiklenecké bandě všechno, co budou chtít vědět a co stačí pochopit. Dovolte jim, aby se zúčastnili poslechu přelíčení aspoň brzy večer po zprávách. Vychovejme děti i v těchto dnech tak, aby jasně viděly kolem sebe. Z procesu se Slánským si mohou vzít poučení pro celý život, tak jako se lidé v Sovětském svazu učili na případu zrádce Trockého ostražitě střežit bezpečí své vlasti.*¹⁰¹ Z této citace je patrné, že propaganda procesu se snažila podchytit skutečně všechny věkové kategorie.

Rozhlas v rámci svého zpravodajství pravidelně přenášel záběry z procesu, veškeré krátké zprávy vysílané během dne ale nejsou v deníčkách zaznamenány. Vždy je pouze stručně vepsáno „Rozhlasové noviny prodlouženy“ nebo „reportáž z procesu s R. Slánským“, a popřípadě odkaz na pořad věnující se této problematice, který však již není součástí deníčku. Je nutné podotknout, že i samotné deníčky od doby procesu s Horákovou změnily svůj vzhled a jejich struktura také prošla reorganizací.

Další velmi zajímavou archivní záležitostí dokládající zařazování procesů do vysílání jsou tzv. plachty¹⁰². Byly to bílé papírové archy o velikosti papíru A3, na které byl zachycován skutečný odvysílaný program v rozhlase. Zde se tedy rýsuje rozdíl mezi plachtami a deníčky. Deníčky, které měly povahu sešitových listů, byly jakýmsi dlouhodobým plánovacím materiálem vytvářeným několik týdnů dopředu. Veškeré škrty a změny do nich byly vpisovány na poslední chvíli. Naopak plachty byly záznamem vytvářeným každý den a jejich úkolem bylo zachytit pouze ty pořady, které skutečně prošly vysíláním. Na každý den připadalo několik plachet, většinou jedna plachta zaznamenávala časové období asi 120 – 180 minut. Na jejich základě můžeme potvrdit vysílání Slánského procesu v Rozhlasových novinách, což dokládají i zmíněné deníčky. Plachty byly vytvářeny již v době, kdy se konal proces s Miladou Horákovou. Bohužel, k prostudování nebyly k dispozici a v rozhlasovém archivu nejsou momentálně k prostudování. Jejich existence mi ale potvrdil pracovník rozhlasu Marek Janáč, který plachty studoval v rámci svého bádání.

Ačkoli náplní rozhlasových novin byly přenosy ze soudní síně, natočený materiál jednotlivých výslechů se nedochoval. Poslední informace o jeho existenci jsou uchovány ve spisu Rudolfa Slánského v Národním archivu.¹⁰³ Ve spisu je

101 Archiv Českého rozhlasu Praha, Deníčky 25. 11. 1952

102 Viz. příloha č. 9

103 Národní archiv. Archiv ÚV KSČ. Arch.j. 470/ Sv. 21

zaznamenána informace, že natočený materiál si od československého rozhlasu vyžádalo ústředí KSČ. K tomuto kroku došlo na jaře 1962.¹⁰⁴ Od té doby jsou pásky neznámé. Různé spekulace a teorie založené na studiu této problematiky jsou opřeny o myšlenku zničení veškerého materiálu, který by mohl jakýmkoli způsobem kompromitovat činnost komunistické strany. V rozhlase se zachoval pouze nepatrný zlomek, který je ale pro tuto práci nevyužitelný z hlediska své výpovědní hodnoty. Velmi krátký nahraný záznam se dochoval jako součást pořadu Karla Kyncla, který byl vytvořen v roce 1968 a snaží se odhalit některé skutečnosti vzniku samotného procesu. V trojdílném pořadu, který vzniká v době odhalení nezákonné politické mašinérie 50. let, hovoří manželka zavražděného Slánského Josefa Slánská a syn Rudolf Slánský ml., dcera J. Franka Zdena Líbalová, bývalá zástupkyně Slánského a roku 1954 odsouzená Marie Šermová a podplukovník Bedřich Kopold, taktéž odsouzený v roce 1952.

5.3 Vyprávění pamětníků

Období, kterému se v této práci věnujeme, bychom mohli nazvat podle stejnojmenného díla Aloise Jiráska – doba temna. Perzekuce, utlačování a nesvoboda jsou základní podstatná jménacharakterizující nástup komunistů k moci. Přišla velmi krátce po ukončení druhé světové války a velmi negativně zasáhla život mnoha lidí v Československu. Mnoho pamětníků té doby dnes již nežije, nebo nejsou schopni se z různých důvodů podělit o zážitky, které prožili. Někteří třeba ani nechtějí vzpomínat a za obdobím 50. let už dávno definitivně zavřeli dveře.

V této práci ale uvádíme dvě svědectví dvou velmi zajímavých a vážených lidí, kteří se s velkou ochotou podělili o část svého života ovlivněného dobou politických procesů. Ačkoli oba jsou si lidsky velmi blízcí a nastoupili ve stejný rok jako mladí novináři do rozhlasu, jejich vyprávění je odlišné a zaměřuje se na individuální okamžiky, které každého z nich ovlivnily. Vyprávěli mi o atmosféře doby 50. let, každodenním životě člověka tehdejší společnosti, vzpomínali na konec války a nástup komunistů k moci. Snažili se popsat propagandistickou kampaň provázející proces s Miladou Horákovou, nebo reakci obyvatelstva na zatčení generálního tajemníka Rudolfa Slánského. Jako rozhlasový začátečníci popisují svou

104 Viz. příloha č. 10

práci v rozhlasu a jeho tehdejší fungování a také cenzuru, která ovlivňovala vykonávání jejich práce.

5.3.1 Richard Seemann

Richard Seemann (*1933) vystudoval Karlovu univerzitu a v roce 1951 nastoupil do redakce zahraničního vysílání Československého rozhlasu. Zde působil až do konce 60. let, kdy dostal výpověď a do sametové revoluce pracoval v kotelně a železářství. Po revoluci se vrátil zpět do rozhlasu a působil ve funkci ústředního ředitele a ředitele zahraničního vysílání. Po odchodu do důchodu působil od roku 1997 jako člen v Radě Českého rozhlasu po celých jedenáct let. Dnes spolupracuje s rozhlasem jako komentátor zahraniční politiky na ČRo 6.

Setkání s panem Seemannem proběhlo 23. února 2012 v odpoledních hodinách v budově Českého rozhlasu. Jeho přijetí bylo velmi milé a ihned se rozprávěl o nelehké době, která otvírala jeho pomyslnou bránu dospělosti. Jeho rozhlasová práce započala v roce 1951 v redakci pro zahraniční vysílání. Docházím k nečekanému zjištění, že pan Seemann znal osobně dva muže obžalované ve vykonstruovaném procesu se Slánským – Bedřicha Gemindera a André Simona, oba tehdy zaměstnaní v rozhlasu. Bedřich Geminder v té době zastával funkci ředitele zahraniční redakce, takže se společně setkávali zejména na poradách tohoto oddělení. André Simone pak do rozhlasu docházel jako redaktor taktéž zahraniční redakce. Richard Seemann ve svém vyprávění zdůrazňuje zlomový okamžik, kterým se stala podzimní oslava padesátých narozenin ředitele Gemindera. Jeho spolupracovníci pro něj chystali oslavu, byla to významná událost, protože šlo o ředitele. Nicméně následný běh událostí se stočil úplně jiným směrem. Geminder nedostal tolik očekávanou gratulaci z Moskvy, což byla určitá známka nestandardnosti situace. V prosinci pak došlo ke Geminderovu zatčení. V rozhlasu následovala obrovská panika – lidé podílející se na oslavě pro Gemindera dostali obrovský strach ze zatčení a vedení rozhlasu pořádalo v redakci zahraničního vysílání velmi vyčerpávající schůze trvající několik hodin, často i přes noc. Později měl Richard Seemann možnost mluvit s André Simonem: „Co ten Geminder, co ta celá situace...?“ a Simone se soucitným pohledem odpověděl: „Mladý muži, v mezinárodním dělnickém hnutí se dějou divný věci.“ K zatčení André Simona došlo v létě následujícího roku.

V listopadu 1952 začal dlouho očekávaný proces s bývalými vedoucími

komunisty. Rozhlas vyslal na proces pouze spolehlivé a zkušené redaktory, kteří zaznamenávali atmosféru celé situace. Pan Seemann se pokoušel s některými hovořit a snažit se zjistit jakékoli informace o svých bývalých spolupracovnících – zda vypadají jinak, jestli se nějak nezměnili, jestli vzniklá situace není něčím divná apod. Stále slýchal stejné odpovědi: „Nic, vypadají pořád stejně.“ Obyčejný člověk stojící stranou politického života nemohl absolutně tušit nic o mechanismech procesů, pan Seemann ale pracoval v rozhlase a jako zahraniční zprávař měl přístup (i když omezený) k tzv. monitorům, což byly speciální skládané obálky obsahující zprávy trojího druhu – přísně tajné, tajné a zprávy přístupné všem. V monitorech nebyly pouze zprávy z domova, ale také ze zahraničí, takže všímavý člověk mohl získat alespoň část pravého pohledu na celou odehrávající se skutečnost v Československu. Pan Seemann říká, že z daných monitorů mohl leccos vytušit, ale samozřejmě celá pravda vyšla na povrch až o několik let později.

Celá společenská situace byla ovlivňována strachem. „Strach byl hroznej“ říká Richard Seemann, „všichni se tehdy báli. Bývalí soudci z první republiky, ale hlavně Gottwald, ten měl strach asi největší. Ze Stalina.“ Strach se stal měřítkem naprosto všeho. A paradoxní je, že největším strachem trpěli zejména příslušníci a vysocí funkcionáři KSČ. Každý se bál, aby ona „karta zatčení“ nepadla právě na něj. „Velký respekt k Moskvě choval zejména Gottwald. Vždycky jezdil na zahraniční cesty v doprovodu své manželky Marty.“

Během našeho povídání se dotýkáme také procesu s Miladou Horákovou. Tehdy bylo panu Seemannovi jen šestnáct let, a jak sám říká: „Měl jsem tehdy úplně jiné starosti, politika mě moc nezajímala.“ Nicméně si vzpomíná na konání rezolucí, kde bylo obyvatelstvo nabádáno k hlasování pro nejtvrďší tresty obviněným. Seemann považuje toto jednání strany za dobře promyšlenou politickou strategii, díky které si KSČ vytvářela masu spoluviníků za spáchané zločiny. V průběhu povídání narážíme také na problém morálky společnosti padesátých let. Měli lidé na vybranou? Bylo možné hlasovat proti rozsudkům smrti? Pan Seeman toto období porovnává se situací za druhé světové války a činností gestapa: „Za německé okupace došlo k tisícům poprav, teď mělo být popraveno jedenáct lidí. To bylo v porovnání „nic“.“ Morálka prošla velmi těžkou zkouškou, byla deformována už z válečných let a navíc nad všemi visel obrovský mrak strachu. „Tady šlo o život!“ říká Seemann. Každý, kdo jakkoli projevil soucit nebo dal návrh na nižší trest byl potrestán. Státní bezpečnost měla s takovými „případy“ své zkušenosti.

Richard Seemann zdůrazňuje: „Je třeba nahlížet na celou situaci v kontextu doby“. Snaží se mi tak vysvětlit rozdílnost, ojedinělost a zejména nezákonnost padesátých let, které zřejmě nebudu moci nikdy zcela pochopit. „Takové věci se musí prožít.“ Svým vyprávěním potvrzuje mé informace načtené z odborné literatury o velmi důsledné cenzuře, o mohutné propagandistické kampani okolo Milady Horákové a četbě zasílaných rezolucí v rozhlasovém vysílání. Narážíme také na fungování rozhlasu, přípravy reportáží nebo živá vysílání, která již dávno nebyla živá, ale předem natočená na zvukový pás. Pan Seemann líčí svůj zážitek z rozhovoru s hlasatelem Richardem Honzovičem, který získal tu čest, živě komentovat přenos z pohřbu Klementa Gottwalda v roce 1953. Nicméně celý přenos byl velkou divadelní akcí KSČ. Celá „živá“ reportáž probíhala v rozhlasovém studiu, kde Honzovič podle předepsaného harmonogramu předčítal průběh pohřbu. „Bylo to pro něj strašné. Četl text o pohřebním průvodu, který ani neviděl. Byl celý zpocený, měl strach, protože si text nemohl předem natočit na pásek. Navíc čtený text neodpovídal skutečnému průvodu – ten se totiž oproti předpokládaným výpočtům zpozdil o několik desítek minut. Nemohl ani vyplnit dlouhé odmlky, protože měl strach říci neschválený text. Měl šílený strach.“ Tato vzpomínka velmi trefně naznačuje poměry v tehdejším rozhlase.

Celý rozhovor probíhal v poměrně emotivním duchu. Hovořit o těchto zážitcích není lehké a není to jednoduché ani pro posluchače. Je těžké uvěřit, že po hrůzách války byli lidé schopni znovu pohřbit slušnost, toleranci a úctu a vyměnit je za „strach z moci“. „Byl to pro ně život, který byli ochotni pro stranu obětovat. A to je semlelo...“ Vyprávění Richarda Seemanna je podbarveno jeho životním příběhem, který je z velké části ovlivněn ztrátou části své rodiny v nacistických táborech. Dnes se na všechny ty události dívá s jistým nadhledem a životní moudrostí. Svůj život prožil za nelehkých situací, ale přesto jej dokázal velmi bohatě naplnit.

5.3.2 Jan Petránek

Jan Petránek (*1931) začal pracovat v Českém rozhlase v roce 1951. Následně ale nastala nucená pauza vyplněná povinnou vojenskou službou. Do rozhlasu se vrátil jako komentátor a redaktor až v roce 1955. Později se sta zahraničním zpravodajem a působil několik let v Indii, Sovětském svazu a v dalších

asijských zemích. Ke konci šedesátých let byl nucen rozhlas opustit a začal pracovat jako topič v kotelně. Byl mu dán zákaz veřejně publikovat, čímž se prakticky musel vzdát své novinářiny. Aby se přiblížil posluchačům vstoupil v roce 1969 do skupiny Šanson – věc veřejná, kde působil jako textař šansonů, jejichž hlavním mottem byla srozumitelnost obsahového sdělení. Stal se signatářem Charty 77, překládal z angličtiny a ruštiny a spolupracoval jako redaktor samizdatových Lidových novin, ve kterých působil i po roce 1989 až do svého důchodu v roce 1993. Dnes ho můžeme slyšet jako komentátora na ČRo 2 – stanice Praha, kde se pravidelně vyjadřuje k mezinárodním vztahům zejména východoevropských států a bývalých sovětských republik.

Naše povídání začíná v bytě pana Petránka u šálku zeleného čaje. Začínáme rozhlasem, jeho strukturou a fungováním na konci 40. let 20. století: „Běžné rozhlasové vysílání bylo tehdy tvořeno z 95 % muzikou a literárně-dramatickou tvorbou. Byla to klasika pro posluchače. Pouze asi 5 % tvořila politika a zpravodajství. Vždyť rozhlas byl pouze odbočkou ČTK. Rozhlas dělal především kulturu, ne politiku. Byl ojedinělým nositelem kultury. Takhle to probíhalo do smrti Stalina.“ Ze slov pana Petránka je patrná nostalgie, která dokresluje atmosféru vnímané doby při poslechu rádia. Na počátku padesátých let mu bylo pouze dvacet let a sám s úsměvem na tváři zdůrazňuje, že více než politická situace ho zajímaly úplně jiné věci.

Po nástupu do rozhlasu v roce 1951 působil jako redaktor a jeho hlavní funkcí bylo odebírat patrony potrubní pošty, která tehdy vedla z Opletalovy ulice (sídlo České tiskové kanceláře) do sídla rozhlasu ve Vinohradské 12. Připomíná, že veškeré zprávy čtené v rozhlase byly přejímány z ČTK, protože rozhlas do počátku 50. let nevytvářel vlastní zpravodajství. Popisuje mi celý zdlouhavý proces, který se týkal sběru zpráv od krajského zpravodajství až po pražské vysílání. ČTK zavolala krajského redaktora a sdělila mu téma a obsah jeho reportáže. Obratem reportér volal do ústředí Českého rozhlasu v Praze a písáčky se sluchátky přepisovaly připravenou reportáž. Ta následně putovala do studia ke „zprávařům“ a odtud éterem do domácností. Pan Petránek dále zdůrazňuje nelibivou úřednickou češtinu „strašlivého charakteru“ užívanou pracovníky ČTK. Rozhlas se při reprodukci zpráv alespoň snažil o češtinu „novou“, libivou, která by srozumitelně podávala výklad o situaci. Rozhlasové zpravodajství v té době bylo soustředěno do třech základních místností. V té první byla centrála dálkopisů, kam přicházely veškeré zprávy z ČTK.

Následovalo druhé stanoviště s písáčkami, které upravovaly češtinu a stylistiku jazyka a poslední místnost tvořil tým novinářů = zprávařů, kteří již četli kompletní přepsané zprávy. „Samotný obsah zpráv byl oproti dnešku velmi primitivní. Veškeré informace měly budovatelský, proklamativní, závazkový charakter. Zprávy byly velice nudné, prakticky kopírovaly zprávy uváděné tiskem. Informovalo se o výnosech obilí, pěstování brambor, chovu dobytka, ale žádné informace o srážkách vlaků, autonehodách nebo vraždách.“ Malou výjimkou se stalo zahraniční zpravodajství, které asi 60 – 80 % čerpalo z TASSu (Tiskové agentury Sovětského svazu). „Vždycky se říkalo, dočkej času, jako – četka tassu“, s úsměvem doplňuje pan Petránek.

Zmiňuje se také o tzv. monitorech, což byl, jak je výše uvedeno, souhrn zpráv na jednotlivých listech v papírové obálce. Monitory byly přinášeny kurýrem z ÚV KSČ a jejich obsah tvořily tři skupiny barevných listů. Modré listy byly přístupné všem, bílé stránky byly určeny pouze k rukám ředitele, jeho náměstkům a šéfredaktorům jednotlivých oddělení. Poslední růžové listy směli otevřít i zástupci šéfredaktorů.

Postupně se dostáváme k mnohem závažnějším a smutnějším otázkám, které se týkají politických procesů. Před zatčením Slánského byl Jan Petránek povolán do vojenské služby. Odešel na západ republiky, do Chebu. Později byl převelen do Hřenska, kde hlídal státní hranice: „Lépe řečeno jsem tady dělal dva roky hajného. Tady přeci nikdo nechodil, vždyť jsou tady hory, skály, strmý terén.“ V den Slánského zatčení mu volala jeho přítelkyně na vojenskou základnu a zdůraznila, aby si večer pustil rozhlas, aby nepromeškal Rozhlasové noviny. Zprávu o zatčení generálního tajemníka četl sám ředitel československého rozhlasu Kazimír Stahl. „To nikdo nečekal, byl to naprosto nestandardní postup!“ Na základě vlastních informací popisuje, jak tehdy večer přišel do rozhlasu kurýr z ÚV KSČ a nesl obálku, která směla pouze do rukou ředitele. Ten ji směl otevřít pouze ve stanovený okamžik a ihned zprávu přečíst do vysílání. „Tento postup fakticky vyslovil nedůvěru k celému zpravodajskému systému,“ dodává Jan Petránek.

Jako voják neměl žádné zprávy o tom, co se děje na politicko-spoločenské půdě. Vojáci obecně byli stranou podobného dění. Nesměli se účastnit ani pořádaných rezolucí. Určité informace o procesu získal pouze při návštěvě jeho děvčete, která mu velmi opatrně sdělovala určité detaily a popisovala atmosféru v rozhlase. Shodou okolností, tam totiž také pracovala. Jak pan Petránek říká: „Veškeré

důvěrné informace si směli říci pouze velmi blízcí přátelé. Každý měl strach a ten strach byl obrovský.“ Při našem interview narážíme také na další obžalované, např. bývalého ředitele zahraničního vysílání Gemindera. „Mezi rozhlasovými pracovníky měl přezdívku „nadporučík Dub“, to je ze Švejka. Byl to komunistický demagog. Lidé v radiu ho neměli rádi.“

V našich společných úvahách o celém období narážíme na problém důvěryhodnosti nejen celého procesu, ale celkové mašinérie okolo nastalé situace. Jan Petránek zmiňuje především silný vliv jeho otce. Byl to velmi vzdělaný člověk hovořící osmi světovými jazyky. Za války dobře poznal ruské poměry, a tak v hodnocení celé věci měl určitý nadhled, který předal i svému synovi. Samozřejmě, že celá podstata výroby procesů byla v té době téměř neodhalitelná, ale pan Petránek z otcova vyprávění pochopil: „O moc se pere zuřivá parta a všichni se strašně bojí. A hlavně, Gottwald se bojí Stalina.“ Najednou nám vystává na mysli určitá spekulativní myšlenka – tehdy si Stalin vybral Gottwalda, který nechal na základě jeho přání Slánského zatknout a popravit. Ale, co kdyby si tehdy Stalin vybral Slánského?

Dalším bodem je propagační kampaň, která byla spojena s procesem Rudolfa Slánského a jeho skupinou. Kampaň probíhala velmi odlišně od kampaně s Horákovou. Podle vzpomínek pana Petráneka se nekonaly veřejné rozhlasové poslechy. „KSČ nechtěla před širokou veřejností kádrovat své členy.“ Rozhlasové noviny přes den přinášely jen velmi stručné zprávy o procesu, pouze večerní relace byla prodloužena a věnována poslechu nahrávek ze soudní síně. Proces s vysokými komunistickými funkcionáři měl „dát náhubek nejen lidu, ale i komunistům, měla být umlčena partaj – ve srovnání s procesem s Horákovou, kde měl být umlčen především lid.“ Pan Petránek ještě dodává: „Když komunisti seděli na lavici obžalovaných, lid říkal: vždyť vy se požerete sami.“

Všechny události z doby počátku padesátých let jsou podbarveny strachem. „Míra strachu byla obrovská. Dnešní člověk takové věci nemůže zcela pochopit. Dnes snad jen obyvatelé Iránu nebo KLDK. Tady jde o život!“

Naše povídání končí. Ačkoli je člověk dobře odborně připraven, má načtenou faktografii z odborných knih, tak autentické zážitky teprve dokreslují vážnost celé problematiky a dávají jistým věcem ten pravý smysl. I když asi nikdy nebudu schopna zcela pochopit masovou nezákonnost, kterou stát aplikoval na vlastním lidu. „Politika je z 90 % provokace. A platí to dodnes. Tohle vím jen díky tátovi!“ A já to vím také, díky panu Petránkovi.

6. Závěr

Okleštěná mediální scéna z přelomu 40. a 50. let je jednou z důležitých charakteristik celého sledovaného období. Celá její institucionální podoba patřila pod správu komunistické strany, která její podobu formovala již od doby skončení druhé světové války. Československý rozhlas byl považován za nejsilnější médium a KSČ ho náležitě využila pro šíření své socialistické propagandy.

Veškeré domněnky, úvahy a vytvořené teorie, které popisují události černého období ČSR, vycházejí z dochovaných archivních dokumentů, ze slov pamětníků a knih odborných historiků, kteří studiu této doby zasvětili mnohdy celý život. Nicméně je nutné podotknout, že neexistuje celistvý pohled shrnující rozhlasovou komunistickou propagandu ve spojení s politickými procesy. Tato práce skládá jednotlivé dílky faktů jako puzzle a pokoušení se o kompaktní nástin na celou situaci.

Rozhlas se dostal do rukou KSČ ihned po převzetí moci v únoru 1948 a byl okamžitě zestátněn. Od té doby se stal služebníkem režimu a v následujících letech měl silný vliv na formování výchovně – politického charakteru československého obyvatelstva. Intenzivně informoval veřejnost o všem, co strana považovala za důležité. Rozhlas mobilizoval obyvatelstvo, nabádal k ostražitosti proti vnějším a nežádoucím živlům pokoušející se o státní převrat. Informoval o stále kladněji se rozvíjícím hospodářství a vzkvétání republiky, o zachování a pevnosti míru, o úzkém přátelství se Sovětským svazem a opěvování osobností Klementa Gottwalda a Josifa Stalina. Stal se mohutným nástrojem propagace komunistické ideologie, která byla navíc široce účinná. Na základě archivních materiálů můžeme tvrdit, že rozhlas pracoval opravdu řádně a svou agitační funkci zvládal lépe než tisk.

Role rozhlasu byla významně uplatněna zejména v době konání politických procesů. Vykonstruované procesy, tvořené s cílem zastrasování obyvatelstva a později i vlastních funkcionářů KSČ, musely být nutně medializované pro širokou veřejnost, aby jejich účinnost byla co největší. Rozhlas se své funkce ujal svědomitě a během procesů byl vytvořen tým, který působil přímo v soudní síni a natáčel celé přelíčení na zvukové pásy. V rozhlasové střižně pak byly nahrávky sestříhány a důležité úseky pak pouštěny přímo do vysílání. Během doby konání procesů bylo rozhlasové vysílání upravováno dle požadavků vedení KSČ a kromě pravidelného zpravodajství byly zařazeny další pořady s tematikou procesu. Vše bylo uspořádáno

tak, aby veřejnosti byla neustále připomínána rozvratnická činnost obžalovaných, jako výstraha pro všechny ty, kteří by měli podobnou činnost v úmyslu.

Celá organizační struktura byla v rukou nejvyšších funkcionářů ÚV KSČ a ministerstva informací. Odtud také přicházely všechny směrnice, které udávaly přesnou realizaci vysílání, skladbu pořadů, personální obsazení. Šéfredaktoři jednotlivých oddělení měli za úkol nejenom hlavní dohled nad všemi „svými“ pracovníky, ale také dohled cenzurní. Jakýkoli pořad musel před vstupem do vysílání projít kontrolou šéfredaktora, a pokud nebyla nalezena „závada spolehlivosti“, získal cenzurní razítko a byl vpuštěn do éteru. Z tohoto faktu vyplývá, že rozhlas nefungoval jako objektivní médium, ale jako „hlásná trouba“ komunistické ideologie.

Ze studie veškerého použitého materiálu můžeme konstatovat, že funkce rozhlasu pro propagandu KSČ a její myšlenkové směry byla stěžejní. Rozhlas byl dlouhá léta stranou zneužíván a jeho zkreslování skutečnosti přispělo k dezorientaci společnosti ve vlastním státě. Na druhou stranu, hrůza vzniklá všemi politickými procesy vyšla najevo díky zvukovým pásům natočených rozhlasem, a současné vznikající zpětné náhledy a rekonstrukce jsou postaveny na analýze zachovaného zvukového materiálu. Bezesporu byl rozhlas podstatnou a nezaměnitelnou součástí celé propagandistické mašinérie, která vytvořila kapitolu „dějin strachu“.

7. Použitá literatura

- Bednařík, P., Jirák, J., Köpplová, B.: Dějiny českých médií. Grada, Praha 2011
- Bouček, J.: Dny, které tvořily české dějiny. 27. 6. 1950 poprava Závěš Kalandry. Havran, Praha 2006
- Formánková, P, Koura, P.: Žádáme trest smrti. Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol. Dragon Press, Klatovy 2008
- Dopisy Milady Horákové. Lidové noviny, Praha 1990
- Dvořáková, Z., Doležal, J.: O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě. Nakladatelství Eva Milan Nevole, Praha 2001
- Hájek, M., Ryšánková, J. a kolektiv: Svět a Československo ve 20. století. Horizont, Praha 1990
- Hladík, J.: Společenské vědy v kostce. Fragment, Havlíčkův Brod 2006
- Ivanov, M.: Justiční vražda aneb smrt Milady Horákové. Betty, Praha 1991
- Kaplan, K.: Československo v letech 1948 – 1953, 2. část, SPN, Praha 1991
- Kaplan, K.: Kronika komunistického Československa. Klement Gottwald a Rudolf Slánský. Barrister&Principal, Brno 2009.
- Kaplan, K., Největší politický proces M. Horáková a spol. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1995
- Kaplan K., Zpráva o zavraždění generálního tajemníka. Mladá fronta, Praha 1992
- Kaplan, K., Kosatík, P.: Gottwaldovi muži. Paseka, Litomyšl 2004
- Kaplan, K., Paleček, P.: Komunistický režim a politické procesy v Československu. Barrister&Principal, Brno 2001.
- Kaplan, K., Tomášek, D.: O cenzuře v Československu v letech 1945-1956. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994
- Knapík, J.: Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953. Libri, Praha 2002
- Knapík, J.: Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948- 1950. Libri, Praha 2004
- Knapík, J.: V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948 – 1956. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994
- Ješutová, E. A kolektiv: Od mikrofonu k posluchačům. Český rozhlas, Praha

2003

- Končelík, K., Večeřa, P., Orság, P.: Dějiny českých médií 20. století. Portál, Praha 2010.
- Kusák, A.: Kultura a politika v Československu 1945 – 1956, Praha 1998
- London, A.: Doznání. Československý spisovatel, Praha 1990
- Margoliová-Kovályová, H.: Na vlastní kůži. Academia, Praha 2003
- Nejedlý, Z.: K procesu s protistátním spikleneckým centrem. Československý spisovatel, Praha 1953
- Padesát let československého rozhlasu, dvacet pět let socialistického rozhlasu. Československý rozhlas, Praha 1973
- Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. 2007/01, ročník I.
- Pernes, J.: Politické procesy v Československu po roce 1945 a "Případ Slánský". Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005.
- Prameny k dějinám Československého rozhlasu 1. Československý rozhlas, Praha 1970
- Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice – Horáková a společníci. Ministerstvo spravedlnosti, 1950
- Radotínský, J.: Rozsudek, který otrásl světem. ČTK – Pressfoto, Praha 1990
- Rozhlasová práce. Časopis pro teorii a praxi v rozhlase. Československý rozhlas, Praha 1965
- Tigrid, P.: Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu. Odeon, Praha 1990
- Slánská, J.: Zpráva o mém muži. Svoboda, Praha 1990
- Soudobé dějiny XVII/4. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR. v.v.i., 2010
- Steward, S.: Výbušnina. Eko-konzult, Bratislava 1991
- Svět rozhlasu. Bulletin o rozhlasové práci. č.26/2011
- vlastní interview s Janem Petránkem a Richardem Seemannem

Použité internetové zdroje:

- Marjanko, B.: Akční výbory národní fronty. (online) *Totalita.cz*, 1999 – 2012 (cit. 23.2.2012). Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni.php>
- Interbrigadisté Čechoslováci. (online) *fronta.cz*, 1999 – 2012 (cit. 17.1.2012). Dostupné z: <http://www.fronta.cz/dotaz/interbrigady-cechoslovaci>

- Vlček, T.: Josif Vissarionovič Stalin. (online) *Totalita.cz*, 1999 – 2012 (cit. 23.2.2012). Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_stalinj.php
- Tomek, P.: Rada vzájemné hospodářské pomoci. (online) *Totalita.cz*, 1999 – 2012 (cit. 23.2.2012) Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/rvhp.php>
- Kapitola 2: Studená válka. (online) *ucebnice-dejepis.ic.cz*, 2008 – 2011 (cit. 3.3.2012) Dostupné z: <http://www.ucebnice-dejepis.ic.cz/1602-vyvoj-po-roce-1945-studena-valka.php>
- Růžička, D.: Komunistická strana Československa – generální tajemník. (online) *Totalita.cz*, 1999 – 2012 (cit. 24.2.2012) Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_org_02_01.php
- Hamouzová, I.: Zemřel politik Zdeněk Fierlinger. (online) *ceskatelevize.cz*, 1996 – 2012 (cit. 28.2.2012) Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kalendarium/13732-zemrel-politik-zdenek-fierlinger/>
- Mach, V.: Bedřich Reicin. (online) *Totalita.cz*, 1999 -2012 (cit. 25.2.2012) Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_reicinb.php
- Číhošťský zázrak. (online) *cihost.cz*, 2012 (cit. 12.2.2012) Dostupné z: <http://www.cihost.cz/index.php?nid=2612&lid=CZ&oid=294272>
- Kominterna. (online) *Totalita.cz*, 1999 – 2012 (cit. 23.2.2012) Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ki.php>
- Čadil, J.: Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. (online) *libri.cz*, 2001 (cit. 2.3.2012) Dostupné z: <http://libri.cz/databaze/kdo20/contents.php>
- Růžička, D.: Politické procesy v ČSR v 50. letech. (online) *Totalita.cz*, 1999 – 2012 (cit. 25.2.2012) Dostupné z: http://www.totalita.cz/proc/proc_01_05.php
- Domácí odboj po roce 1941. (online) *dejepis.com*, 1997 – 2010 (cit. 5.4.2012) Dostupné z: <http://www.dejepis.com/index.php?page=000&kap=025&pod=2>
- Sběrka zákonů republiky Československé, ročník 1948. (online) *mvcr.cz*, (cit. 15.4.2012) Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/zakon_2q.html
- Růžička, D. Komunistická strana Českoslovenka – oddělení ÚV KSČ. (online) *Totalita.cz*, 1999 – 2012 (cit. 18.4.2012) Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_org_02_08.php
- Nechanský Jaromír. (online) *bojovniciprotitotalite.cz*, 2008 (cit. 10.4.2012)

Dostupné z: <http://www.bojovniciprotitotalite.cz/pages/show/32>

- Čadil, J.: Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Slánský Rudolf. (online) *libri.cz*, 2001 (cit. 4.4.2012) Dostupné z: <http://libri.cz/databaze/kdo20/list.php?od=s&start=21&count=20>

8. Seznam obrazových příloh:¹⁰⁵

Příloha č. 1:

Dokument dokládající organizování průběhu procesu s Miladou Horákovou a spol. se strany Státního soudu v Praze. Zdroj: Formánková, P, Koura, P.: Žádáme trest smrti. Str. 210

Příloha č. 2

Záznam dálnopisu zaslaný krajským sekretariátem kraje Gottwaldov na adresu ústředního sekretariátu v Praze. Zdroj: Formánková, P, Koura, P.: Žádáme trest smrti.Str. 42

Příloha č. 3

Rezoluce ze dne 6. června 1950 zaslaná státním podnikem Rubena – gumařské závody, žádajícím Státní soud v Praze o nejpřísnější tresty pro obžalované. Zdroj: Paměť a dějiny. 2007/01, ročník I. Str. 27

Příloha č. 4

Rezoluce podepsaná dětmi ze ZŠ v Přísečnici v Praze 9 ze dne 10. června 1950. Zdroj: Paměť a dějiny. 2007/01, ročník I. Str. 29

Příloha č. 5

Odvysílaný text v rozhlase dne 5. června 1950, jenž přečetl hlasatel na úvod vysílání a shrnuje v něm plánovaný rozhlasový program. Je zde zachycena zmínka o procesu se skupinou okolo Dr. Horákové a jeho programovém zařazení v rámci relace Rozhlasových novin. Zdroj: Archiv Českého rozhlasu, Deničky 5. 6. 1950

¹⁰⁵ Kvalita některých příloh je snížena z důvodu jejich kopírování a následného skenování.

Příloha č. 6

Kopie oběžníku programového ústředí 100/50., který informuje o změně programového vysílání kvůli přenosu procesu s Miladou Horákovou a spol. Zdroj: Archiv Českého rozhlasu, Deníčky 31. 5. 1950

Příloha č. 7

Protokol o vysílání ze dne 21. listopadu 1952 shrnující programovou skladbu pro tento den a uvádějící změnu vysílání v čase 19:00 – 22.30 z důvodu vysílání reportáže z procesu se skupinou Slánský. Zdroj: Archiv českého rozhlasu, Deníčky 21. 11. 1952

Příloha č. 8

Záznam vysílané reportáže redaktorky Kadlecové v rámci Ranního hlášení národním školám pro den 25. listopadu 1952. Zdroj: Archiv českého rozhlasu, Deníčky 25. 11. 1952

Příloha č. 9

Kopie plachet ze dne 20. listopadu 1952 znázorňující zařazení procesu se Slánským do vysílání. Zdroj: Archiv Českého rozhlasu, Plachty 20. 11. 1952

Příloha č. 10

Fotografie zprávy o předání rozhlasového materiálu mezi Československým rozhlasem a ÚV KSČ ze dne 9. dubna 1962. Zdroj: Národní archiv. Archiv ÚV KSČ. Arch.j. 470/Sv. 21

D 6

1950, 19. květen, Praha – Návrh opatření pro organizování účasti veřejnosti na procesu s Miladou Horákovou a spol. vypracovaný předsedou Státního soudu dr. Hugo Richterem, který obsahuje informace o výběru diváků a distribuci vstupenek na proces.^{a,1,2}

Návrh

na organizování veřejnosti při procesu proti akci „D“³

Proces je rozvržen na 9 pracovních dní.

Účast veřejnosti bude organizována v rámci celostátním dle příloženého plánu.

Každodenními účastníky budou úřední a veřejní činitelé, a dále delegáti Svazu mládeže, Svazu bojovníků za svobodu, Svazu žen, armády, tří škol: SNB, PSP a právnické fakulty. Všichni delegáti těchto institucí a organizací se budou denně střídati.

[Budiž uváženo, zda také a které zastupitelské úřady mají být pozvány.]^b Ostatní účastníci, organizovaní podle jednotlivých krajů republiky, budou se střídati denně tak, aby se během procesu vystřídal všechny kraje.

Rozvrh krajů jest určen pokud možno se zřetelem na osoby, které ten který den budou vyslyšány.

Na první den jest proto navržen kraj Budějovický (Horáková)⁴ a Pražský. Vzhledem na význam obžalovaných Hejdy a Nestávala jest pro druhý den navrženo město Praha a Plzeňský kraj.

Se zřetelem na obžalovaného Preučila (Pardubice, Hradec [Králové]) a Buchala (Ostrava) jsou na III. den navrženy zmíněné tři kraje.

Pro čtvrtý den, jímž bude sobota (pakliže) přelíčení bude zahájeno dne 31. V., jak komise doporučuje, jsou navrženy všechny kraje slovenské, aby tyto účastníci ze Slovenska mohli zůstatí v Praze přes neděli a spojití svoji návštěvu s prohlídkou Prahy.

Na pátý den jsou navrženy kraje Brno a Olomouc se zřetelem na obžalované] Pešku a Hostičku.⁵

Na šestý den (výslechy svědků) jsou navrženy kraje Ústí a Liberec se zřetelem na některé svědky ze severních Čech.⁶

Pro sedmý den (svědci a písemný materiál) jsou určeny kraje Karlovy Vary a Jihlava.

Pro osmý den (posudky znalecké a řeči) jsou určeny kraje Götterwaldov a Praha-město. Praha proto, aby v případě, že by se ukázala nutnost dalšího jednání dne přelíčení, bylo možno pozvatí pražskou veřejnost z tohoto dne též na den příští.

Devátý den jest určen jen pro publikaci rozsudku. Proto bude pozvána opět jen Praha-město.

Pro všechny účastníky jsou připraveny zvlášť natištěné vstupenky, aby se tyto snadno lišily od návštěvnických lístků pro ostatní jednatel. Vstupenky budou zníti vesměs na jméno (kromě orgánů ministerstva vnitra – zda též pro příslušníky armády a uniformovaných sborů, budíž rozhodnuto) a každý příjemce vstupenky se bude legitimovati.

Všechny kraje budou zvány přes krajské sekretariáty KSČ do rukou krajského tajemníka, jenž bude požádán, aby závčas zaslal přesný a závazný seznam určených účastníků, a to jednak pracujících ze závodů, jednak zemědělců. Obdobně platí totéž pro ostatní pozvané organizace. Krajské sekretariáty KSČ a vedení ostatních pozvaných institucí a organizací ručí za výběr osob, na což budou upozorněny.

„Slepé“ delegace nebudou připuštěny. Vstupenky budou vyhotoveny dle zaslanych seznamů a odevzány individuálně každému návštěvníkovi presidiem soudu v den přelíčení, za současné kontroly občanského průkazu. V pozvání bude upozorněno, že každý návštěvník musí se vykáhati občanskou legitimací.

[Budiž rozhodnuto, zda mají sekretariáty KSČ vybrati pouze straníky, či též mimostraníky po dohodě s KAV NF. Komise doporučuje, aby vzhledem na povahu případu a průkaznost materiálu byly zváni též mimostraníci. Obdobně platí totéž o ostatních pozvaných organizacích.]^c

Richter^d
předseda Státního soudu

NA, f. ministerstvo spravedlnosti – tzv. Kłosův archiv, nezpracováno.
Originál, strojopis – 2 s.

^a V levém horním rohu razítko Presidia Státního soudu, v pravém horním rohu červené razítko „TAJNĚ!“

^b Tato věta je tužkou škrtnuta. Autorem zásahu je patrně náměstek ministra spravedlnosti dr. Karel Kłos.

UV KSC Praha
 kraj gottwaldov
 ústřední sekretariát k rukám s. patejldia,
 10. 10. 1950
 6. 6. 1950 17. 45 hod.
 25/6

proces proti rozvrátím v Praze je sledován ve všech městech i venších kraje. Na věsnících se zapíjili učitelé na školách i kampaň. Výsledky této práce projevují se zatím tak v okrese gottwaldov odesílali resoluce zací ze 16 škol. Na 14 školach uzavírali zací závazky o zlepseni studia. Jejich výsledkem bylo odeslání resoluce ve kterone žádají práce, potrestání zradcu, na školach okrese gottwaldov posílali učitelé velký rajjem, zaku o proces. Na 24 školach odesílali k procesu a žádali rodice aby také oni se vyjádřili. Resoluce odesílali také 4 pionýrské skupiny. Všechny na školach i v obcích jsou denně ++ dříve vyteпованы kraje, v okrese. Kyjov v archlebove odpovedeli učitelé na pokus rozvracet republiku tím, ze pomohou jzd ve všech městech i venších kraje. Na věsnících se zapíjili učitelé. V un. brode odpovedeli zací závazky na 38 školach, resoluce mají zací závazky na 16 školach. v okrese v většin odpovídají zací skoly vse velkých kartevičích zvyazky, ze odpracují brigady v místním jzdu. Resoluce odpovídají zací závazky, zadravy jzdu po odeslání zavít. zaved svedrup, varlasole na 6. 6. uderntickou smenu jzdu jako odpoveď pracujících na pokus o rozvrát. cela rada závodu hodovní vop kvijich resoluce jhonomavská armaturka - ronatec, zavody prasneho strojirenství včetin. + vsetin. moravské slazské chelny, hodovní, technická sprava cad, vephrad, resoluce odesílají ++ vyboty jzd odesílají resoluce primo soudou. jzd v br

zradcuum kšach ++ brankach okres. val. mezericí odpovída na vysoké stupen jzdu. kv ksc gottwaldov cisecky.

Jeden z dálnopisů podávajících zprávu o realizační kampaň, které byly z krajských výborů KSC odesílány na ÚV KSC do Prahy. Tento přišel 6. června 1950 z Gottwaldova (dnešního Zlína).

Zdroj: Národní archiv

(konkrétně z Rudého práva a Rovnosti). Děti měly noviny vylepovat především v nádražních čekárnách. Rovněž sdělují, že aranzérská oddělení národních podniků se zaměti na výrobu tzv. bleskových plakátů a vyvěšování novin v rámci „závodní agitace“. A svůj dálnopis doplňují výhledem – každý „účastník zájezdu na proces“ vykoná po návratu z Prahy tři až pět besed. Brněnský KV KSC ve svém hlášení do Prahy slibuje, že dále zajistí, aby rezoluce pracovních kolektivů byly uverejňovány jak v tisku, tak v rozhlase, a oznamuje, že si již svolal své podřízené z okresních výborů a instruoval je, jak kampaň

vést, a zároveň je upozornil, že jsou zodpovědní i za to, jak k procesu budou zaujímat svá stanoviska jednotlivé masové organizace. A dodává, že je zajištěno, aby svá prohlášení zasílali do tisku také vědeckí a umělečtí pracovníci.³⁷

Také funkcionáři ostravského KV KSC druhý den po obdržení centrální instrukce sdělují Praze, že okamžitě poté, co jim došel dálnopis z ÚV, začali jednat a seznamovat všechny „pracující s metodami rozvratné práce naší reakce, abychom zvýšili bdělost a ostrážitost a vyvolali pogromistickou náladu proti všem nepřítelům republiky a jejich chlebobárcům: anglo-americkým válečným štvárcům“. Dále oznamují, že od zítřejšího dne, tj. od soboty 3. června, budou po dobu osmi dnů redakce *Nové Svobody* a *Práce* vydávat tzv. bleskovky v tisícových nákladech. Ty budou vyvěšovány ve výkladech a na frekventovaných místech.³⁸

Pardubičtí komunisté téhož dne hlásí, že ihned vyzvou všechny okresní sekretariáty KSC, aby prostřednictvím svých kulturně-propagačních tajemníků nepronáhleně zařídily vysílání „agitek“ ve všech místních i závodních rozhlasech, a to v dvouhodinových intervalech. „Společný poslech procesového řízení“ zajistí rovněž ve všech hostincích a nádražních halách. Okresním kulturně-propagačním tajemníkům bylo navíc uloženo okamžitě vypracovat „pětiminutové relace o procesu“, které budou předneseny vždy před začátky představení v biogretech a divadlech a také učiteli na všech stupních škol. KV KSC v Pardubicích dále slibuje, že budou ihned odesílány rezoluce s žádostmi o přísné potrestání „zradců“ a že na všech závodech a vesnicích budou vyvěšeny „bleskovky“, které budou obyvatelstvo informovat o „podlých plánech domácích i zahraničních reakce“. Vyjadřuje se rovněž k organizování veřejných projevů a sděluje, že se s nimi počítá od pondělka, tj. 5. června, ve všech větších místech kraje, a již uvádí také jejich počet – bude jich 133. Vedle nich bude svoláno 95 mimořádných schůzí na závodech. A doplňuje, že na svoláních shromážděných budou vystupovat přímo účastníci procesu.³⁹ Z Gott-

³⁷ Viz dokument č. 18; NA, f. 02/4, sv. 15, arch. j. 127, fol. 8; dálnopis Krajského výboru KSC Brno z 2. 6. 1950.
³⁸ Viz dokument č. 20; NA, f. 02/4, sv. 15, arch. j. 127, fol. 10; dálnopis Krajského výboru KSC Ostrava z 2. 6. 1950.
³⁹ Viz dokument č. 14; NA, f. 02/4, sv. 15, arch. j. 127, fol. 15; dálnopis Krajského výboru KSC Pardubice z 2. 6. 1950.

„Vypořádali jsme se s Horákovou...“

Rubena

GUMAŘSKÉ ZÁVODY, NÁRODNÍ PODNIK • NÁCHOD

ZÁVODY: NÁCHOD DVŮR KRÁLOVÉ
 PRAHA MĚLNÍK
 HRADEC KRÁL. MILETÍN
 PARDUBICE PŘEDMĚTICE n. L.
 HRÁDEK n. N. DOLNÍ KRÁLOVICE

Titl.

Státní soud

P r a h a - P a n k r á c .

STÁTNÍ SOUD V PRAZE

Došlo: -8. VI. 1950

Naše značka

Kr. Vaše značka

Příloh

Všech dopis

Datum 6. června 1950.

My, zaměstnanci národního podniku R U B E N A, gumařské závody, závod Dolní Kralovice žádáme, aby lži právě souzeným velezrádcům a špiónům byl vyměřen ten nejpřísnější trest za jejich velezrádné činy proti naší lidovědemokratické republice. Tuto republiku si dělnická třída vybojovala a platila za ní svojí krví a strádáním v předmnichovské "zlaté republice" a v okupaci žalářováním, trýzněním a svými životy v koncentračních táborech, vinou těchto zaprodanců kapitalismu, imperialismu a fašismu, kteří nám Mnichov svým vládnutím připravili. Byla dlouhá doba než tito zaprodanci se dostali tam kam patří, na lavici obžalovaných, ale přece jenom přišla a proto musí býti co nejpřísněji potrestáni.

Proto se osazenstvo závodu usneslo, že ještě s větším úsilím bude pracovati a zvyšovati produktivitu práce a zavázalo se, že plných čtrnáct dnů bude celý závod pracovati údernicky za zvýšení produktivity práce a za zvýšení kvality výrobků, aby byl zajištěn mír a co nejdříve vybudován socialismus v naší vlasti.

Za záv.org. Ksč:

Za vedení závodu:

Za záv. skup. ROH:

Závodní organizace K. S. Č.
 firma **Rubena** národní podnik
 DOLNÍ KRÁLOVICE

Rubena GUMAŘSKÉ ZÁVODY
 národní podnik
 ZÁVOD DOLNÍ KRÁLOVICE

REVOLUČNÍ DOBROVŮLNÝ HNUTÍ
Aut. Horáková
 RUBENA, gumařské závody, národní podnik
 závod DOLNÍ KRÁLOVICE.

Za záv. skup. ČSM.

Závodní organizace
RUBENA n. p. Dolní Kralovice

• Telefon: Praha 98713, 98, 333, Hradec n. N. č. 19, Dvůr Králové č. 182, Miletín č. 27, Mělník č. 2814, Dolní Kralovice č. 10
 Náchod 550, 551, Hradec Králové 1045, Pardubice 3116, Předměstí n. L. 2
 • Dálnopis: Náchod - Hradec Králové č. 3, Hradec Králové č. 16, Pardubice č. 5, Praha č. 108

765

Jedna z 6300 rezolucí požadujících přísné potrestání obžalovaných z procesu s Miladou Horákovou.

Zdroj: NA

Slavík

Pořady dne v pondělí 5. června 1950 na stanici P R A H A .

Co připravil rozhlas na dnes k vysílání, to v stručném přehledu vám nyní povíme. Dopolední vysílání po službě lidové správě a zprávách o stavu českých řek zahajujeme směsí národních písní " Naše vlast v písní a tanci", jak jí sestavil a upravil Václav Trojan v 10 hodin a 5 minut. Po ostravském rozhlase pro vyšší stupeň národních škol následuje půlhodina pro ženy v 11 hodin. Připravilo jí Brno a přináší vedle aktuality Státního zdravotnického ústavu různé hospodářské problémy v populárním vysvětlení. Před polednem hraje bratislavský rozhlasový orchestr zábavnou hudbu. Po poledních zprávách následuje pestrý pořad se zábavní skupinou, orchestrem Ady Siegla a dechovou hudbou Jana Poustevského. Popolední vysílání končí zábavnou hudbou v době 13.45 až 14.30.

Po přestávce zahajujeme odpolední vysílání Pohádkovou suitou ~~Opkara~~ Otakara Ostrčila v 15.30. Náladová směska vyplňuje dobu od 16.20 do 17 hodin. Sjezdový týden ČSM odrazí se samozřejmě i v armádním vysílání, které vysílá Praha v 17 hodin. V rozhlase pro mládež je zařazena reprísa "Pohádky o pravdě" od Margarity Aligerové, která měla velkou odezvu. Je na pořadu od 17.15. Programová skupina rozhlasu pro mládež připravila další serií zpěvů země Sovětů na 18.20. Nové sovětské písně vyplní dobu až do rozhlasových novin.

V době, kdy náš lid dává všechny své síly mírové výstavbě, jeho nepřátelé usilují tuto výstavbu všemi prostředky mařit. Ti na lavici obžalovaných - to je součást imperialistického táboru války. Hlásili se k němu a dnes přiznávají svou příslušnost k němu. Záběry z procesu s agenty ve službách podněcovatelů války budeme dnes opět vysílat v rozhlasových novinách a po nich - pravděpodobně ještě asi tři čtvrtě hodiny. Nemůžeme již teď ^{naše} předvídat

Praha/2 strana.

jak se přelíčení rozvine a proto také nemůžeme s určitostí vám říci jak bude upraven večerní program. Určitě budeme vysílat ~~"Noviny s vesnicí"~~ v 21 hodin, pestrý hudební pořad a pásmo Olgy Vojáčkové "Je to krásné povolání" v 21.50. Toto dvacetiminutové pásmo měly by si poslechnout zejména ty matky - a případně i otcové - kteří z neznalosti brání svým synům, aby se stali horníky.

V nočním koncertě komorní hudby je Šatrova sonáta pro housle a klavír a Janáčkův II. smyčcový kvartet "Listy důvěrné".

Na okruhu bude v 21.15 reprodukován zvukový snímek z pražského hudebního jara, na němž je zachycen sovětský největší houslový virtuos David Oistrach s houslovým koncertem Antonína Dvořáka.

výběru přední
K vašemu poslechu přejeme vám čistý a nerušený

poslech.

Připravil
Josef Odcházal.

P R A H A :

T E P
 Inspektor
 Hlasatel
 Galerie
 Pracoviště
 Natáčení
 Poslech. služba /p. Beneš/

ČS.O K R U H M:

Inspektor
 / Hlasatel
 Technická provoz.kancelář
 Natáčení

Na vědomí:
 red. Dr. Osadlík
 Politické zpravodajství

O b ě ě n í k programového ústředí číslo 100/50

Z M Ě N A P O Ř A D Ů P R A H Y z ČS.O K R U H U M

d n e s v e s t ř e d u 21. k v ě t n a 1950.

Rozhlasové noviny budou dnes rozšířeny na 120 minut.
 Upravujeme proto dnešní večerní program takto:

P R A H A

19.00 - 21.00	<u>Rozhlasové noviny.</u>
/Praha, Brno, Čs.okruh M, Ústí n/L, Liberec/.
21.00 - 21.15	VI A 1455 B/K 128713.50'

<u>Bedřich Smetana: Richard III.</u>
Symfonická básně.
Hraje Symfonický orchestr pražského rozhlasu,
řídí Karel Ančerl.
/Snímek začíná a končí hudbou/. |
| 21.15 - 22.15 | <u>Dělník dramatické vstvy.</u>
Rozhlasové pásmo 20. výročí úmrtí
<u>E D U A R D A V O J A N A .</u>
Napsal Vladimír Šimáček.
/Převodně zpracováno ve 20.00 - 21.00.
Vysílá se z VK/. |
| 22.15 - 22.30 | VI A 2100/1680..... 13'
<u>Antonín Dvořák: Otello.</u>
Předehra číslo 3 z cyklu "Příroda, život a láska",
dílo 93.
Hraje Symfonický orchestr pražského rozhlasu,
řídí Alois Klíma.
/Snímek začíná a končí hudbou/. |

Ostatní programy zde neuvedené se řadí.

21.00-22.30 vysílá pouze Praha. Pozor! Lhned po skončení R.M.
 upozorněte ve stručnosti na celý amčňný večerní
 program.

./.

Protokol o vysílání.

Hlas.: Hrubý, Mikyska, Delava, Kocourová.
 Insp.: Graeven, Bukovský, Trachta.

R A H A .
 V pátek dne 21.XI.1952.

- 4.30-4.53 Budičock./9062, T 796, 8919, T 880, 8920, 8328, 8897, 8303, sjeto/
 4.53-4.59 Jazykový koutek. /J.Klimečková/VM/K
 5.00-5.16 Zprávy Čs.rozhlasu./Sýkora, Sýkorová, / z VM
 5.16-6.00 B r n o . /Radostné do všedního dne./
 6.00-6.16.5 Zprávy Čs.rozhlasu./ Sýkora, Sýkorová/ z VM
 6.16.5-6.31 Tanní tělocvik. / K 5299/
 6.31-6.53 Na dobrý den.../ 4528, 12241, 8770, 8613, 4614, 12154, 9436,
 4493/
 6.53-6.59.5 Jazykový koutek. /Klimečková/
 7.00-7.15.5 Zprávy Čs.rozhlasu./Sýkora, Sýkorová/ z VM
 7.15.5-7.35 K dobrá.náladě. / K 3224, 9240, 9618, T 984, T 488/
 7.35-7.50 Hudba z desek.
 7.50-8.00 Služba lidové správě. / VM 3395 četla B.Žáková/ + deska.
 8.00-8.06 Hlasení národním školám. / Připravil a hovoří Dr.N.Frýd./
 + Ukázky gruzínské hudby.
 8.06-9.00 Hrajeme k práci.../E 1852, a/K 2146, 12514, E 1852, b/K 2843,
 c/K 2898, d/K 2864, sjeto/
 9.00-9.19 Přehled tisku./Honzovič/ + Zprávy plachtařům./Mastil, Honzovič/
 9.19-9.25 B r n o . /Pohádka z Orientu/
 9.25-10.00 Rozhlasová univerzita: Hovoříme s posluchači."Je život na jiných
 planetách?"/ VM: 10148, 10470/
 10.00-10.10 Vodní stavy./Honzovič, Scheidlerová, Boleslavová//+ dvě desky.
 sjeto.
 10.10-10.59 Rozhlas pro 2. až 5.postupný ročník nár.šk1. Klement Gottwald-
 dělnický prezident. /Pásmo/ VM: 3746, 3536, 3898/
 10.59-11.29.5 B r n o . /Půlhodinka pro ženy/
 11.30.5-12.15 Č. B u d ě j o v i c e . /Hrajeme k práci/
 12.15-12.26 Předpověď počasí. /Mikyska/ + Zemědělský rozhlas/VM 2135, četla
 Krupičková/
 12.26-12.30 Deska. + druhá deska na dopl, sjeto
 12.30-12.52 Zprávy Čs.rozhlasu./Krupičková, Honzovič/
 12.52-13.22 Populární koncert z desek.
 15.00-16.00 B r n o . /Střídáme směnu - po lince z Brna/
 16.00-16.59 Z jeviště a koncertního podic./ C 1700, a/K 920, 9798, K 3857,
 10261, 9486, 4015, 9198, 12175/
 17.00-17.30 Kulturní noviny./10722, 10723/
 17.30-17.57.5 Souborům lidové tvořivosti./ Y 418-1, 7796, 10280/
 17.57.5-18.26 Za plnění plánu. Hrajeme nejlepším pracovníkům ze závodů.
 / VM 10695, VM 10682/
 18.26-18.55 Hraje vám orchestr Divadla v Karlíně. / Y 442-3, a/11088,
 b/11089, /
 18.55-18.57 Deska na doplnění. /sjeto/
 18.57-19.00 Píseň týdne. / 9388 l.č./
 19.00-22.30 Č e s k o s l o v e n s k o . /Změna, viz oběžník PŮ č. 111/52/
 22.30-22.50 Československo. / Zprávy Čs. rozhlasu/
 22.50-00.01 Z operního jeviště./desky/
 00.01-00.11 Č e s k o s l o v e n s k o . /Zprávy Čs.rozhlasu/
 ..

Denní hlášení národním školám na 25.XI. 8,00 - 8,05 hod.

redaktor : Kadlecová

schválili : Vánová, Dr. Kolář

Připravila a ~~red~~ Zdenka Kadlecová,

Made Vánová

/ Proces s Rudolfem Slánským /

Zeptal se mne žák v mé třídě: "Soudružko, kdo je to zrádce a co dělá?"
"Proč se ptáš, Petře?" "Slyšel jsem to večer v radiu. Tatínek s maminkou poslouchali, že jsem nesměl ani zašeptat, a tak jsem se na to zapomněl zeptat," vysvětloval Petr. "Jistě taky víš, o kom to v radiu povídali, Petře?" Ptala jsem se dál. "Vím, o Slánském." "Co udělal?"
Takhle začala naše rozmluva v mé třídě. A já na otázky svých žáků odpovím i vám, kteří teď posloucháte Moje děti věděly, že právě v tyto dny je v Praze souzena banda lidí, kteří chtěli u nás návrat starých časů, kdy vládla hrstka boháčů a pracující měli jen hlad a bídu. Vůdcem této bandy byl Slánský. Slánský věděl, že do lepších časů, které znamenají spravedlnost právě pro pracující vedla a vede náš lid Komunistická strana. Proto se on a jeho společníci vloudili do strany. Slánský býval jedním z předních pracovníků z Komunistické strany. Byl však od samého začátku zrádцем. Dovedl se tak přetvářovat, že dlouhá léta nikdo nepoznal jeho zlé úmysly. Svou hanebnou činnost začal už před válkou, za první republiky. Nepřestal ani za okupace a pokračoval i po našem osvobození..... Představte si, děti, jak špatný to byl člověk! Vy víte, kdo byl Jan Šverma. Jeden z našich nejlepších soudruhů, národní hrdina, známý ze Slovenského národního povstání, blízký spolupracovník soudruha Gottwalda. Soudruh Gottwald poslal Jana Švermu na Slovensko v době, kdy slovenský lid zdvihl své zbraně proti fašistům a šel se bit do hor a lesů za svobodu a lepší život. Na Slovensko byl tehdy Šverma vyslán se Slánským. Teprve teď vyšlo najevo, že Slánský měl tehdy velkou zásluhu na tom, aby se povstání nezdařilo. Povstalci museli ustoupit do hor. ~~Pravdě~~

V prudké sněhové metelici , v malých botách, které se musel vzít , když se mu jeho vlastní ztratily, stoupal i nemocný Jan Šverma . Byl zesláblý a jen těžce vystupoval s partyzány na horu Chabenec . # Slánský, pokládáný tendy za dobrého soudruha , Švermovi nepomohl. Nedal vytvořit skupinu partyzánů, která by Jana Švermu podporovala. Jan Šverma na pochodu zahynul. A to Slánský právě chtěl. Věděl, že ve Švermovi umírá přední pracovník Komunistické strany Československa.

Ale Jan Šverma nebyl sám , kdo takto vinou zrádců zahynul. Mají na svědomí i Julia Fučíka, miláčka našeho národa, vzor člověka - komunisty. Několik chvil před svou smrtí se nebál Fučík fašistům do očí se vysnát a prorokovat budoucnost komunismu. Proč to dokázal ? Protože celý život bojoval za správnou věc. Jak nedozírně vysoko stojí nad Slánským a jeho bandou, kteří se teď bez nejmenšího studu přiznávají před soudem ke svým skutkům. Říkali, že jsou dobrými soudruhy a klamali nejen naši stranu , ale i náš lid. To je ta nejhorší zrada. Zklamali důvěru všeho našeho lidu a zrazovali ho, jak za války, tak po osvobození a po únoru 1948.

Ke svému cíli měli tyto zrádci spolupracovníky ve straně i ve všech našich důležitých úřadech. Navzájem si pomáhali a zatajovali škody, které napáchaly našemu hospodářství.

Vzpomínali jsme v neděli 56. výročí narozenin soudruha Klementa Gottwalda. Je zdrav a silný. Máme z toho tím větší radost, že víme, že Slánský usiloval i o jeho život. Čekal jen na vhodnou chvíli. Soudruh Klement Gottwald mu byl překážkou k tomu, aby mohl se svými společníky po svém řídit v naší krásné vlasti. Došlo však na tyto zrádce. Byli odhaleni a zatčeni, protože každá lež a podvod vyjdou najevo. Proto my všichni teď s takovou pozorností sledujeme , jak probíhá soudní jednání. Chceme přísné potrestání Slánského a jeho společníků. A všichni tím víc milujeme stranu, zbavenou těchto zrádců, tím víc milujeme soudruha Gottwalda , předsedu strany a prvního člověka naší republiky.

ČESKOSLOVENSKÝ ROZHLAS		POŘAD VYSÍLÁNÍ v			Vyděl: 19			Vyděl:		
Vysílací stanice:		Stav	Stav	Stav	Stav	Stav	Stav	Stav	Stav	Stav
Předpokl. čas Skutečný čas od—do	Dříví vysílání Slož. znak Gram. deska	Stav přepřijací porad	Stopáž	Skladatel	Vysíláno stanic Název pořadu, účinkující, skladby	Upravováči (1) Reklamáři (2) Spisovatelé	Nakladatel			
19:00				Prá	Sta Skr Skr	20 listopadu 1952				
19:00-19:50		USA - Praha Desky K.V.S.Y.			Československo Kobřenská noviny					
19:00-20:00										
19:00-20:00	Fosť i Frensené pásky i Vše se vztáá z Kaválie i									
	K l e, s t a l l i									

Tab. 2.7a - Sn. 02.2818 - 54

ČESKOSLOVENSKÝ ROZHLAS

Výšleď stanice:

POŘAD VYSÍLÁNÍ v dne 19

Vydí:

Předpokl. čas Skutečný čas od—do	Přímé vysílání Sg. zvuk. záz. / Gram. deska	Stаницe přijímající porad	Stojací	Skladatel	Vysíláno stanicí Název pořadu, účinkující, skladby	Upravitel (U) Pěkládatel (P) Spisovatel (S)	Na kláda tel
19.00				ČSR	26. srp		23.1.18 ropučka 1170
19.00-19.05	st. 8 G.N.III	ČSL - K. Vary	Ostřava		Božislavské noviny		
19.05-19.10	VM	/ Pře do 19.40 / slev. stanice do 19.15 /			10.10.1948		
19.40-19.50					Časopis zborná hudby		
19.50-20.00							
20.00-20.05							
20.05-20.10							
20.10-20.15							
20.15-20.20							
20.20-20.25							
20.25-20.30							
20.30-20.35							
20.35-20.40							
20.40-20.45							
20.45-20.50							
20.50-20.55							
20.55-21.00							
21.00-21.05							
21.05-21.10							
21.10-21.15							
21.15-21.20							
21.20-21.25							
21.25-21.30							
21.30-21.35							
21.35-21.40							
21.40-21.45							
21.45-21.50							
21.50-21.55							
21.55-22.00							

Hlasit Živě - Hraji a správaj armádní soubory.

Alexandrově soubor Rudého praporu Sovětské armády, Armádní umělecký soubor Víte, hejzá! Umělecký vojenský soubor Frana, střední hudba Ús. armády, Dechový orchestr hudby hranič. stráž, Dechový orchestr Uměleckého souboru Národní bezpečnosti.

- 1/ Rudolf Urbanec: Vlaj přapore má. 12508...2.05
- 2/ Gen. F. Štorm: Vítězský nástup. 13310...3.10
- 3/ Armáde žiar. 4618...2.50
- 4/ Poser. Polzník: Písně voj. pochod. 11023...2.10
- 5/ Hrabák, Felcman: Písně o vítězství. 13188...3.15
- 6/ Hrabák, Felcman: Zápasná píseň. 4224...2.05

Z p r á v a

Po předběžném jednání se soudruhem Svobodou byly nám dne 9. dubna 1962 předány Československým rozhlasem pásky se zvukovým záznamem soudního procesu se Slánským a spol.

Celkem jsme převzali 453 krabic rozměrů 30 x 30 cm. Podle sdělení pracovníka Čs. rozhlasu soudr. Kazdy jde o relace z procesů, které byly rozhlasem vysílány. Jak je patrné z příloženého seznamu, byly zvukové záznamy pořízeny u hlavních osob procesu v Praze na Pankráci, v soudní budově na Karlově náměstí a u soudu v Bratislavě.

Dále je to zvukový záznam procesu s Oatisem, Zelenou internacionálou a proces OKD.

10. dubna 1962

s. Vovsík

S. Vovsík
16.7.62